

શ્રી ધર્મોપજય

જૂન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

1773

નાચાર્ય શ્રીવિજયધર્મસૂરિભ્યો નમઃ

આહોરને ત્રીજી વર્ષની લેટ.

ચેતામ્બાર,

અર્વાચીન દિગમ્બાર.

Sudharmaswami

લેખક

સુનિરાજ શ્રીવિદ્યાવિજયજી.

જગતી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શાહ હર્ષચંદ્ર ભરાભાઈ.

અંગ્રેજી કાઢી, ખનાવસ.

આવૃત્તિ પહેલી.

પ્રત ૧૦૦૦.

પ્રથમ ૨૬૧૦.

વીર સં. ૨૪૪૦.

જ્યાવરના શ્રીજૈનશ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક
શ્રીસંઘની સહાયતાથી.

શ્રી સત્યનારાયણ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં,
પટેલ ભાતીલાલ કાળીદાસે છાપ્યું.
૬. ડીસ્ટ્રીક્ટ કોર્ટની પાસે—અમદાવાદ.

॥ अहम् ॥

परमगुरुश्रीविजयशर्माजीभ्यो नमः

એ ખોલ

આવા એક વાદાનુવાદના ટ્રેક્ટમાં 'એ ખોલ'ની કે પ્ર-
સ્તાવનાની આવશ્યકતા કોઈ પણ માણસ સ્વીકારી શકે
નહિ, એ વાત ખરી, પરંતુ આ ટ્રેક્ટમાં એક એ
ખાસ કારણા મૂકે તેમ કરવાની (એ ખોલ લખવાની)
કરજ પાડે છે.

ટ્રેક્ટ મોડું કેમ બહાર પડયું ?

'જૈનશાસન'ના ખાસ અંકમાં પ્રકટ થએલ 'શ્રવેતામ્બર
પ્રાચીન કે દિગમ્બર ?' નામના લેખના જવાબમાં, મિ. પાંગલે
મહાશય તરફથી બહાર પડેલું ટ્રેક્ટ મૂકે ધણીજ લાંબી
મુદતે પ્રાપ્ત થયું હતું. અને ત્યાર બાદ હું વિહારમાં પડ્યો
એટલે સ્થિરતા સિવાય આવું ઐતિહાસિક ટ્રેક્ટ લખવું ધણું
મુશ્કેલી ભરેલું હોવાથી જ્યારે આ ચાતુર્માસની અંદર
મહારી સ્થિરતા થઈ, ત્યારે હું આ ટ્રેક્ટ લખવા ભાગ્યશાળી
નિવડ્યો. ખસ ! આજ કારણથી આ ટ્રેક્ટ બહાર પડવામાં
વિલંબ થયો છે.

પુનરુક્તિદોષ

મહારે એક વાત ખીજી પણ કહી દેવી જોઈએ. મહારા
આ ખીજા ટ્રેક્ટની અંદર એકાદ એ સ્થળે મહારે પુનરુક્તિના

દોષમાં અણધૂટકે ઉતરવું પડ્યું છે. કારણ એ હતું કે મિ. પાંગલેના ટ્રેક્ટમાં એકની એક વાતને વારંવાર ચીતરવામાં કંઈ કમી રહેલી નથી. અને તેટલાજ માટે બહોળા ખર્ચાવ કરવા છતાં પણ એકાદ બે સ્થળે તે દોષમાં ઉતરવું પડ્યું છે. તે બદલ વાંચક ક્ષમા કરશે.

મહારા પ્રથમના લેખને ટ્રેક્ટ નં. ૧ કરી, આ બીજા ટ્રેક્ટની સાથે જોડી દેવામાં આવ્યું છે, કારણ કે વાંચનારાઓને એ વાત સહજમાં સમજાઈ જાય કે મહારા પ્રથમનો લેખ કેટલી પ્રખળ સુક્તિઓથી લખવામાં આવેલો છે, અને તેનો જવાબ મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેક્ટમાં કેવી નિર્બળતાથી આપ્યો છે ?

આ ટ્રેક્ટની અંદર અગર દષ્ટિદોષથી કોઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો તે સુધારીને વાંચવા ભલામણ કરું છું.

ઉપકાર.

છેવટ—ઇતિહાસતત્ત્વમહોદધિ, ઉપાધ્યાયજી શ્રી ઇન્દ્રવિજયજી મહાશય સાહેબનો આ સ્થળે હું અન્તઃકરણથી ઉપકાર માનું છું કે જેઓ સાહેબે સમ્પૂર્ણતયા મહને આ ટ્રેક્ટ લખવામાં સહાયતા કરી છે. ઇતિ શમ.

ખ્યાવર. જૈન ઉપાશ્રય.

માગસર સુદિ ૭ વીર સં. ૨૪૪૦

તા. ૪ ડિસેમ્બર સં. ૧૯૧૩.

વિદ્યાવિજય.

પરમગુરુ શ્રી વિજયસૂરિમ્હો નમઃ

શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દિગમ્બર ?

ટેકટ નં. ૧.

આજ જે વિષયને માટે આ લેખક કલમ ઉઠાવે છે, તે વિષય જહોવો મહત્વનો છે, તહેવોજ ખડોળા પ્રમાણમાં ચર્ચાઈ પણ ગએલો છે, એટલુંજ નહિ પરન્તુ પાશ્ચાત્ય તેમજ એત-દેશીય વિદ્વાન્ મહાનુભાવોએ ‘આ વિચારને’ સાહિત્યની કસોટી ઉપર સારી પેઠે ઘર્ષણ કરીને ત્હનો નિશ્ચય પણ કર્યો છે કે-‘શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે’ (જે વાત આ લેખને સંપૂર્ણ વાંચવાથી સમજાઈ જશે.) આ પ્રમાણે કહેવાથી જો કે હું એક રીતે બંધાઉં છું, કેમકે વાંચકો આ લેખનો ઉપક્રમ વાંચતાંજ કદાચિત એવી શંકામાં પડી જશે કે-જ્યારે આ વિષય સારી રીતે ચર્ચાઈ ગયો છે, આ વિષય સાહિત્યના વિશાળ ક્ષેત્રમાં ખેડાઈ ગયો છે, તો પછી મુનિ વિદ્યાવિજયને અત્યારે શી જરૂર પડી હતી કે આટલો સમયનો અને કાગળ મસીનો વ્યય કર્યો? પરન્તુ લગાર સમુર કરો! હું તે વાતને કબૂલ કરું છું કે આ સમયમાં શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર ભાઈઓએ, જે જે બાબતોમાં મળતા હોય તે તે બાબતોમાં, મળીને વીર-પ્રભુની ખરી ભક્તિ બજાવવાની છે, વળી સંજ્યામાં પણ પછાત પડેલી જૈન કોમને વધારવાની આવશ્યકતા છે અને ચારે તર-

કૃથી અશાન્તિ રૂપ અશિથી પ્રજ્વલિત થએલા સમયમાં શાન્તિ-પ્રિય જૈન પ્રજ્ઞએ વાસ્તવિક શાન્તિ ફેલાવવાની જરૂર છે, પરન્તુ અકસોસની વાત છે કે આવા સમયમાં, ચર્ચાઈ ગએલા વિષયોને પણ એક મ્હોટું રૂપ આપી કેટલાક દિગમ્બર મહાનુભાવો, સ્વેતામ્બરો ઉપર આક્ષેપપ્રયુક્ત શબ્દોથી ભરપૂર લેખો, પ્રસ્તાવનાઓ વિગેરે બહાર પાડી સુતા સિંહને જગાડવાનું પણ સાહસ કર્યા વિના રહેતા નથી. હવે જો તહેવાઓના લેખોનો ઉચિત જવાબ આપવામાં ન આવે તો ભદ્રિક જીવોના અન્તઃકરણમાં તે વાત અવશ્ય ઠસી જાય કે દિગમ્બરોનું કહેવું સાચું છે, અને તેટલાજ માટે કેટલાક હિતૈષીઓની પ્રેરણાથી આ લેખ લખવો ઉચિત ધાર્યો છે.

દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિ.

હવે આપણે દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિનો થોડો ખ્યાલ કરીએ. સ્વેતામ્બર મતના ગ્રન્થોમાં એ સ્પષ્ટ પાઠ છે કે—શ્રી મહાવીર દેવના નિર્વાણ થયા બાદ ૬૦૬ વર્ષે શ્રીશિવભૂતિ નામના મુનિથી દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિ થઈ છે. સંક્ષેપમાં—વાત એમ બની હતી કે—

“રથવીરપુર નગરમાં કોઈ એક દિવસે કૃષ્ણનામા આચાર્ય પધાર્યા, તેઓની સાથે, એક શિવભૂતિ નામના મુનિ હતા, (આ મુનિ રથવીરપુર નગરનાજ હતા.) તેમને રાજાએ એક રત્નકંબળ બહારાવી, ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે આણું વસ્ત્ર સાધુએ

લેવું ઉચિત નથી. ત્હમે શા માટે તે વસ્ત્ર ગ્રહણ કર્યું? એમ કહીને તે રત્નકંબળના આચાર્યે કંડા કરી નાખી, સાધુઓને માટે ઓઘા (રજોહરણ) નાં નિશિથીયાં કરી નાખ્યાં. આથી શિવભૂતિએ ગુરૂની સાથે કલેશ કર્યો. હવે કોઈ એક દિવસે આચાર્ય જિનકંઘી સાધુઓનો આચાર વર્ણવી રહ્યા હતા, તે સમયે શિવભૂતિ મુનિએ કહ્યું કે—જ્યારે એમ છે, તો પછી આપ શા માટે આટલી ઉપાધી રાખો છો? આચાર્ય શ્રીએ કહ્યું કે આ કાળમાં જિનકંઘીની સમાચારી રહી નથી, કેમકે જંબૂ-સ્વામીના મોક્ષ ગયા બાદ જિનકંઘ્ય વિચ્છેદ થઈ ગયો છે. ત્યારે શિવભૂતિએ કહ્યું કે—‘આપ એમ શા માટે કહો છો, જુઓ હું તે પ્રમાણે પાળી બતાવું, કેમકે તીર્થંકરો પણ અચેલકજ હતા. અત એવ વસ્ત્રરહિતપણુંજ સર્વથા શ્રેષ્ઠ છે.’ ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે—જહેવી રીતે વસ્ત્રાદિ પરિગ્રહના સદ્ભાવમાં કપાય, મૂર્છા આદિ દોષો સ્વીકારો છો, તહેવી રીતે શરીરના સદ્ભાવમાં પણ કપાયાદિ દોષ કેમ નથી સ્વીકારતા? અને જે સ્વીકારતા હો તો શરીરનો પણ ત્યાગ કરવોજ જોઈએ. પરંતુ આ પ્રમાણે માનવું સર્વથા ભૂલભરેલું છે. કેમકે સૂત્રોમાં મુનિને ‘અપરિગ્રહપણું’ જે બતાવેલ છે, તે ‘ધર્મોપકરણમાં પણ મૂર્છા ન કરવી’ તે અપેક્ષાથી કહેલ છે. તીર્થંકરો પણ એકાંતે અચેલક નહોતા, કેમકે એ પ્રમાણેનું આગમ વચન છે કે—‘સઙ્ગે વિ ઇગદૂસેણ નિગાયા જિણવરા ચઙ્ગીસં’ દરેક તીર્થંકરોએ એક દેવદ્વાય સહિત સંસાર છોડેલો છે. ઇત્યાદિ પ્રકારથી

આચાર્યે ઘણું સમજાવ્યું, પરંતુ તે ન માનતાં, શિવભૂતિ મુનિ ભારે કર્મોદયના કારણથી નમ્ર થઈ, બહાર ઉદ્યાનમાં સ્થિતિ કરી રહ્યા. હવે એક દિવસ શિવભૂતિની બહેન કે જે સાધ્વી હતી, તે શિવભૂતિને વંદણા કરવા ગઈ. ત્યાં આગળ શિવભૂતિને નાગા દેખી પોતે પણ નમ્ર થઈ વિચરવા લાગી.

કોઈ એક દિવસે ભિક્ષાને માટે તે શહેરમાં આવી, ત્યહારે એક વેશ્યાએ તહેને નમ્ર દેખીને વિચાર કર્યો કે—‘ જો સ્ત્રીઓ નમ્ર કરવા લાગી તો લોકો અમારાથી વિરકત થઈ જશે ’ અતઃ એવ તહેણે એક સાડી તે સાધ્વીના શરીર ઉપર નાખી, જ્યહારે શિવભૂતિએ સાધ્વી પાસે વસ્ત્ર દેખ્યું, ત્યહારે તહેમણે કહ્યું કે— ‘ આ વસ્ત્ર તું તહારી પાસે રાખ, કેમકે તે તહેને દેવતાએ અર્પણ કર્યું છે ’. ત્યાર બાદ શિવભૂતિએ કોડિન્ય અને કોઠ-વીર નામના બે શિષ્યો કર્યા. કાલાન્તરે પરંપરા વધી અને એક નવુંજ મિથ્યાદર્શન ઉત્પન્ન થયું. ”

જ્યહારે આ બધી વાતને આકાશ કુસુમવત્ કરી નાખી દિગમ્બરો અત્યારે એમ કહેવા માગે છે કે—“ આ જે શ્વેતામ્બર દર્શન છે, તે તો વિક્રમ રાજના મૃત્યુ બાદ ૧૩૬ વર્ષ પછી સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં આવેલા વલ્લભીપુર નગરમાં શ્રીજીનચંદ્ર નામના સાધુએ ચલાવ્યો છે. ”

હવે આ બેમાં શું સત્ય છે ? તહેનો, પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ કરેલી શોધખોળને તેમજ યુક્તિઓ વિગેરેને અનુસરી વિચાર ચલાવીએ.

દિગમ્બરચન્દ્રોનો રચના કાળ.

પ્રથમ આપણે દિગમ્બરચન્દ્રોનો રચના કાળ તપાસીએ. દિગમ્બર મતાનુયાયીઓનું એમ કહેવું છે કે—“ અગીઆર અંગ વિચ્છેદ થઈ ગયાં છે, અને વી. સં. ૬૮૩ માં ધરસેન નામના મુનિ પાસેથી જ્ઞાન લેવાવાળા બે મુનિઓએ પહેલ બહેલાં જ્યેષ્ઠ શુકલ પંચમીને દિવસે ત્રણ સિદ્ધાન્ત બનાવ્યાં. ”

હવે અહિંયાં તે પ્રશ્ન અવશ્ય ઉઠે છે કે—તે બે મુનિઓએ શાસ્ત્રોની રચના શા આધારે કરી ? કદાચિત્ કોઈ એમ કહે કે અંગોનો કોઈ કોઈ ભાગ રહ્યો હતો તે ઉપરથી શાસ્ત્રો રચ્યાં, ત્યહારે તો એ વાત ચોક્કસ છે કે—જન સમાજને પ્રતીતિ થવા માટે ખાસ તે તે અંગની અવશ્ય સાક્ષી આપવી જોઈતી હતી, અને તે પ્રમાણે તો કોઈ સ્થળે હેખવામાં આવતુંજ નથી. તેથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે—તેઓએ સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો રચ્યાં છે, અને સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો જગતમાં કેવી રીતે પ્રમાણ થઈ શકે ? તે તો વાંચકો સ્વયં સમજી શકે તેમ છે. અસ્તુ !

હવે પ્રથમ તો દિગમ્બરોએ માનેલા ધરસેન મુનિનો સમયજૂ પૂર્વાપર વિરોધવાળો દૃષ્ટિગોચર થાય છે, બુદ્ધોઃ—

એક સ્થળે એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે—“મહાવીરદેવના નિર્વાણ બાદ ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન મુનિ ગિરનારની શુદ્ધમાં બેઠા હતા, તે કાળમાં અગિઆર અંગ વિચ્છેદ ગયાં. ” ત્યહારે

મૂલ સંઘની પટ્ટાવલીમાં એ પ્રમાણે લખેલું છે કે—“ શ્રીમહા-
વીર પ્રભુથી ૬૧૪ વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ ધરસેનાચાર્ય થયા
અને તહેમનો વર્તમાન કાળ વર્ષ ૨૧ નો છે ” આ બન્ને-
સમયો પરસ્પર કેવા વિરોધી છે ? તે વાંચકો સ્વયં જોઈ શકશે.

વળી કોઈ કોઈ સ્થળે એમ પણ લખવામાં આવેલું છે કે—“ધરસેન મુનિ જ્ઞાનવાન હતા. કમ પ્રાભુત બીજું પૂર્વ કંઠાજ
હતું, તહેમણે પોતાનું અદ્ય આયુ જાણીને, જિનયાત્રા કરવા
સંઘ આવ્યો હતો, તહેના ઉપર એક ચીઠી મોકલીને તીક્ષ્ણ
બુદ્ધિમાન, ભૂતબલી અને પુષ્પદંત નામના એ મુનિ બોલાવ્યા,
અને તેઓને જ્ઞાન શિખવાડી વિદાય કર્યા.”

આ હકીકત પણ વિક્રમપ્રગન્ધ નામના ગ્રન્થમાં લખેલી
હકીકતથી વિરોધીજ છે. કેમકે વિક્રમપ્રગન્ધમાં લખ્યું છે કે—
“ શ્રીવીરનિર્વાણ બાદ ૬૩૩ વર્ષે પુષ્પદંત નામના આચાર્ય
થયા. તેઓનો વર્તમાનકાલ ૩૦ વર્ષનો થયો. શ્રીમહાવીર
નિર્વાણ બાદ ૬૬૩ વર્ષે ભૂતબલી આચાર્ય થયા, તેઓનો વર્ત-
માન કાલ વીશ વર્ષનો થયો. એ પ્રમાણે વીર નિર્વાણ બાદ
૬૮૩ વર્ષ સૂધી પૂર્વ અંગની પરિપાટી ચાલી, અને ત્યાર
બાદ અનુક્રમે ઘટવા લાગી, અને અહિં સુધી એકાંગધારી મુનિ
થએલ છે, ત્યાર બાદ શ્રુતજ્ઞાની મુનિ થયા. એ પ્રમાણે આચા-
ર્યોની પરિપાટી છે.”

હવે વિચાર કરો કે શ્રીવીરનિર્વાણથી ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન

મુનિ આવ્યા ક્યાંથી ? ભૂતબલી અને પુષ્પદંતને બોલાવ્યા કોણે ? ભૂતબલી, પુષ્પદંત આવ્યા ક્યાંથી ? ભણાવ્યા કોણે ? કેમકે ધરસેનનું મૃત્યુ તો ૬૩૩ માં થયેલું છે, અને પુષ્પદંતનું મૃત્યુ ૬૬૩ માં થયું છે, જ્યારે ભૂતબલીનું મૃત્યુ ૬૮૩ માં થયું છે, ત્યારે આ બધાઓનો સમાગમ ક્યાંથી થયો ? અત એવ પૂર્વાક્ત પરસ્પર વિરોધી ધરસેનની કથા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બર શાસ્ત્રોનો રચના કાળ જે બતાવવામાં આવે છે, તે પણ મનઃકલ્પિતજ છે.

વળી જે દિગમ્બર મત પ્રાચીન હતો, તો ગણધરાદિ મુનિઓનો બનાવેલો કોઈ પણ ગ્રંથ, પ્રકરણ, અધ્યાય, વસ્તુ આદિ અવશ્ય હોવું જોઈતું હતું, અને છે તો નહિ, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બરોએ પોતાનો મત ચલાવવાને માટેજ 'સ્વકલ્પિત નવીન ગ્રંથોની રચના કરી લીધી છે.

શ્વેતામ્બરોની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં 'અંગો પૈકીનો કુટલોક ભાગ' અત્યારે આપણને મોટામાં મોટી સાક્ષી આપે છે, વળી દિગમ્બરો તો એમ પણ માને છે કે-‘અંગ અને પૂર્વો તો વિચ્છેદ થઈ ગયાં, ત્હેની સાથે દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયનાદિ પણ વિચ્છેદ થઈ ગયેલ છે.’

હવે અહિં કેવું આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે-ધરસેન મુનિને સમુદ્ર સમાન બીજા પૂવનું કર્મપ્રાભૂત તો કંઠાથ રહી ગયું અને એકાદશાંગ, દશવૈકાલિક તથા ઉત્તરાધ્યયનાદિ અદ્વ

સંખ્યાવાળા ગ્રંથો વિરોધ થઈ ગયા, શું આ વાત કોઈ પણ બુદ્ધિમાન માન્ય કરી શકે ખરો ? કદાપિ નહિ. તે તો કદાચ હીજ માન્ય કરે. હું ન ભૂલતો હોઉં તો આવા ઉત્સૂત્રથી ભરપૂર ગ્રંથોનો પ્રચાર કરવાને માટેજ પાછલા અંગ પ્રકીર્ણાદિ ગ્રંથો છોડી દીધેલા જણાય છે.

પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો શું કહે છે ?

હવે દિગમ્બરના ગ્રંથો કરતાં શ્વેતામ્બરના ગ્રંથો પ્રાચીન છે, આ વાતને અમે (શ્વેતામ્બરો) જ કહીએ છીએ—સિદ્ધ કરીએ છીએ, એટલુંજ નહિ, પરંતુ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ પણ તે વાતને, ચોક્કસ શોધખોળ કરી, દઢ કરી છે. આ પ્રમાણે કહીને છુટી ન જતાં એક બે નમૂના પણ અહિં રજુ કરું છું—

‘ The Sacred Books of the East ’ Vol. XXII (1884 A. D.) ની પ્રસ્તાવનામાં પાને ૪૨ મેં મી. જેકોબી મહાશય લખે છે કે:—

Additions and alterations may have been made in the sacred texts after that time; but as our argument is not based on a single passage or even a part of the Dhammapada, but on the metrical laws of a variety of metres in this and other Pali books, the admission of alterations and additions in these books will not materially influence our conclusion, viz. that the whole of the Jaina

Siddhanta was composed after the fourth century B. C.

અનુવાદ-તે વખત પંચી ધાર્મિક મૂળ ગ્રંથોની અંદર ઉમેરાઓ અથવા ફેરફારો કરવામાં આવ્યા હોય; પરંતુ જેથી કરીને આપણી દલીલનું મૂળ એકજ ફકરા ઉપર અથવા ધર્મ-પદના એક ભાગ ઉપર પણ નિર્ભર નથી, પણ તેનો પાયો આ અને બીજાં પાલી પુસ્તકો માંહેલા વિવિધ પદોના માત્રામેળના નિયમ ઉપર નિર્ભર રહેલો છે, તેથી કરીને આ પુસ્તકોની અન્દરના ફેરફારો અને ઉમેરાનો આપણે સ્વીકાર કરીએ તો પણ ‘સંપૂર્ણ જૈન સિદ્ધાંત ઈં સં પૂર્વે ચોથા સૈકા પછી સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો’ એ પ્રકારના આપણા અનુમાનને વસ્તુતઃ કાંઈ વાંધો આવશે નહિ.

એ પ્રમાણે શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બરના ગ્રંથ રચનાના કાળ ઉપરથી હવે એમ પ્રશ્ન કરવાની જરૂર રહેતીજ નથી કે-શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બર પૈકી કયો મત પ્રાચીન છે? તો પણ આપણે તેની વિશેષ કસોટી કરીએ.

અત્યારે ‘જૈન હિતૈષી’ ના સાતમા ભાગના બારમા અંકમાં પ્રકટ થયેલ ‘ડૉ-ભાંડારકરકે વિચાર’ એ મથાળાવાળા લેખકે અવલોકન કરીએ. ડૉ-ભાંડારકર, મિ. પાંગલેના પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કહે છે કે—“મેરી સમજમેં દિગમ્બર સમ્પ્રદાય મૂલકા और श्वेताम्बर पंथ पीछेका है, और मेरे इस

મતકો પોષણ કરને વાલે વહુત સે પ્રમાણ મિલે હૈં, પ્રાચીન જૈન મૂર્તિયાં પ્રાયઃ નત્ર હી મિલતી હૈં ” ઇત્યાદિ.

આથી તો એ સિદ્ધ થાયછે કે-ડા. ભાંડારકરે, જૈન પ્રાચીન શિલાલેખોની શોધખોળ કરવી તો દૂર રહી, પરન્તુ તહેવા શિલાલેખોનાં દર્શન પણ કરેલાં નજ હોવાં જોઈએ, અને જો કોઈ દિવસ પણ ખારીકાઈથી તપાસ કરવામાં લાગ્ય-શાળી નિવડ્યા હોતે, તો ભાંડારકર આવો જવાબ આપી શકતેજ નહિ, કેમકે મથુરાના સ્તૂપ ઉપરના જૈન શિલાલેખો પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણવામાં આવેછે, અને તહેમાંનો મહોટો ભાગ અત્યારે સ્વેતામ્બર મતનેજ મળતો જોવામાં આવેછે, એટલુંજ નહિ પરન્તુ તે શિલાલેખો ઉપર જે જે આચાર્યોનાં નામ, ગણ તેમજ કુલ વિગેરે ખતાવવામાં આવેલ છે, તે દરેક કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં વર્ણવેલ આચાર્યોની સાથે મલતાવડાપણું ધરાવે છે, અને તેજ પ્રમાણે Vienna Oriental journal Vol. 4 ની અંદર મી, જી. બૂલ્લર પેતાના 'Further proofs of the authenticity of the Jaina tradition' નામના લેખની અંદર પાને ૩૧૫ મેં આ પ્રમાણે કહે છે:—

“ The inscriptions now prove the actual existence of twenty of the subdivisions mentioned in the Sthaviravali of the Kalpasutra

અનુવાદ-હવે શિલાલેખો, કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં કથન

કરવામાં આવેલા વીશ વિભાગોની વાસ્તવિક હયાતીને સાબીત કરે છે. ”

તેથી પણ એ સિદ્ધ થાયછે કે—દિગમ્બર મત કરતાં જ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે. વળી બીજું પ્રમાણ—તેજ પુસ્તકમાં પાને ૩૨૦ મે કુટનોટમાં મી. ખ્રીસ્તી લખેછે કે—

According to the Kalpasutra P. 82 (Jacobi) the Kodiya Gana was founded by Susthita and Supratibuddha and the Uchchanagari Shakha by their third spiritual descendent, Samtisenia. The tradition places the death of Susthita in 313 A. V. or 213 B. C. The foundation of the Gana may, therefore, be put about 250 B. C. and that of the Shakha about 60 or 70 years later.

અનુવાદ—કલ્પસૂત્ર પૃષ્ઠ ૮૨ (જેકોબી) પ્રમાણે કોડિયગણની સ્થાપના સુસ્થિત અને સુપ્રતિબુદ્ધે કરી હતી, અને તેમની ત્રીજા પાટે થએલા શાંતિસેને ઉચ્ચાનાગરી શાખાની સ્થાપના કરી હતી. શુદ્ધ પરંપરા પ્રમાણે સુસ્થિતનો કાળધર્મ વીર નિર્વાણ પછી ૩૧૩ વર્ષે એટલે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૩ માં થયો હતો. તેથી કરીને તે ગણની સ્થાપના ઇ. સ. પૂર્વે ૨૫૦ વર્ષે મૂકી શકાય અને શાખાની સ્થાપનાનો કાળ તેની પછી લગભગ ૬૦ અથવા ૭૦ વર્ષે ગણી શકાય.

ઉપર પ્રમાણે જ્વેતામ્બર મતમાંથી નીકળેલી એક શાખા

પણ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૩ માં સ્થપાએલી સાબીત થઈ ચૂકી છે. આ પ્રમાણે મી. જી. ખૂડ્ગર જેવા વિદ્વાનનું કહેવું છે, અને કંપસૂત્રની સ્થવિરાવલીથી તે વાત દઢ થાય છે. તો શું ડોક્ટર સાહેબને આ વાતની માલૂમ નહિ હોય ?

આટલેથી સંતોષ ન થતો હોય તો જુઓ તેજ શિક્ષાલેખોની અંદર અત્યંત ખૂબીવાળું એક ચિત્ર કે જે—શ્વેતામ્બર મતના માનવા પ્રમાણે, હરિભૃગુએષી દેવે કરેલા ગર્ભાપહાર સંબંધી યથાસ્થિત સ્વરૂપને બતાવનાર છે. તે ઉપરથી પણ એમજ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે. કેમકે ગર્ભાપહારને તો દિગમ્બરો માનતાજ નથી. વળી આ ચિત્ર ઉપર જે વર્ણો કેતરેલા છે, તે ઉપરથી પણ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ એ સિદ્ધ કર્યું છે કે—ઈ. સ. ૦ ની શરૂઆતનો અથવા તો તેથી પણ વધારે પ્રાચીન સમયનો તે લેખ છે. જુઓ 'The Jain Stupa by V. A. Smith' પાને ૨૫ મેં Chapter 6th, plate XVIII. ની અંદર.

આટલા બધા પ્રાચીન પુરાવા હોવા છતાં ડૉ. લાંડારકર કહે છે કે—' પ્રાચીન જન મૂર્તિયાં પ્રાયઃ નમ્ર હી મિલતી હૈં ' શું ડોક્ટર સાહેબ, નમ્ર અને ઢાંકેલી મૂર્તિઓનો ભેદ સમજ્યા છે કે ? પરંતુ નહિ, મહુને તો એમજ અનુમાન થાય છે કે—વર્તમાન સમયમાં, ' જૈન મૂર્તિઓ નગ્ન હોય છે ' આવા પ્રકારનો જે પવન ફુંકાએલો છે, તે અનુસાર ડૉ. સાહેબે તેમ કહી દીધું હોય તો ના નહિ, કેમકે વર્તમાન સમયમાં

હિંદુસ્તાનમાં અન્વય નંબરે ગણુતા કાશીના કોઈ પણ પ્રાદ્યુ
 શાસ્ત્રીને જો કોઈ પૂછે તો તેઓ એમજ કહે કે, ‘ જૈન મૂ-
 ર્તિયો નમ્મ હોયછે ’ અને કદાચ ડોક્ટર સાહેબ નમ્મનો અર્થ
 ‘ કોટ પાટલૂન કે ત્હેવાં વસ્ત્રોનો અભાવપણું, સમજતા હોય
 તો, પ્રાચીન કે અર્વાચીન ગમે તેવી પણ જિનદેવની મૂર્તિયોને
 કંઈ કોટ પાટલૂન અથવા તો સાડી, ચણીઓ પહેરાવેલાં નહિ
 હોય, અને જો આ કલ્પના પોતાની મેળેજ કરી જવાળ આ-
 પ્યો હોય તો તેઓ મનસ્વી છે, તેઓને કોઈ રોકી શકનાર
 નથી, પરન્તુ એટલું તો જરૂર કહીશ કે-જો ડૉ. સાહેબે
 ઉપયુક્ત પ્રમાણે જવાળ આપ્યો હોય તો તે ભૂલ ભરેલોજ
 આપ્યો છે, કેમકે પ્રાચીન મૂર્તિઓ જોવા જઈશું તો તે સલંગોટ
 મળશે અને તે શ્વેતામ્બરોનીજ મૂર્તિયો હોવી જોઈએ.

આગળ ચાલતાં શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બરના ગ્રન્થ રચ-
 નાના કાળ સંબંધી પ્રશ્નનો જવાળ આપવામાં ડૉ. સાહેબે જે
 ભૂલથાપ ખાધી છે, ત્હેનો જવાળ પણ ઉપર બતાવેલ ‘ ગ્રન્થ
 રચનાના કાળ ’ ઉપરથી આવી જાયછે, એટલે તે સંબંધમાં
 પુનઃ લખવાની કંઈપણ જરૂર ન જોવા સાથ, માત્ર એટલુંજ
 કહીશ કે હરકોઈ વિષયમાં સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના તે વિષય
 સંબંધી અમુક એક નિશ્ચય કરી દેવોછે, તે એક જાતનું
 જગત્માં હાંસીને પાત્ર થવા જેવું છે. ડૉ. સાહેબ શ્વેતામ્બર
 ગ્રન્થ રચનાના કાળ સંબંધમાં તો પ્રો. ડૉ. હર્મન જેકોબીને
 પણ સાથ સાથ ઘસડેછે, પરન્તુ તેજ ડૉ. હર્મન જેકોબી

મહાશયનો શું અભિપ્રાય છે, તે જુઓ—

'The Sacred Books of the East Vol. XLV' ની ઈ. સ. ૧૮૯૪ ની પ્રસ્તાવનામાં તે મહાશય આ પ્રમાણે લખેછે—

As, however, the reader of the present volume will naturally expect the translator to give expression to his personal conviction on this point, I give my opinion with all reserve, *viz.* that most parts, tracts or treatises of which the canonical books consist, are old; that the reduction of the Angas took place at an early period (tradition places it under Bhadrabahu; that the other works of the Siddhanta were collected in course of time, probably in the first centuries before our era, and that additions or alterations may have been made in the canonical works till the time of the first edition under Devardhiganin (980 A. V. = 454 A. D.)

અનુવાદ-તેમ છતાં, આજુ પુસ્તકને વાંચનાર સ્વાભાવિક રીતેજ, આ બાબત ઉપર ભાષાંતર કરતા પોતાનો જાતિ નિર્ણય પ્રકટ કરે, એવી આશા રાખશે, તેથી કરીને હું તમામ ઠાવક ઇ પૂર્વક મારો અભિપ્રાય આપું છું, તે એ છે કે-ઘણા ખરા ભાગો, ટૂંક પ્રબંધો, અને નિબંધો કે જેના આગમો અનેલા છે તે જૂનાં છે, આગમોનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હોતે

(શુરૂ પરંપરા તેને ભદ્રબાહુના વખતમાં મૂકે છે), સિદ્ધાંતના ખી ૮ પુસ્તકો વખતના પહેલાની સાથે આપણા ઇ. સ. અગાઉના પહેલા સૈકામાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યા હતા, અને આગમના ગ્રંથોની અન્દર ઉમેરા તથા ફેરફારો દેવદિગણિના પ્રથમ ગ્રંથ પ્રકાશનના વખત સુધી કરવામાં આવ્યા હોય. (વીર સંવત. ૬૮૦=ઇ. સ. ૪૫૪).

આથી તો આપણને એજ નિશ્ચય થયો કે-શ્વેતામ્બરના ગ્રંથોનો રચના કાળ દિગમ્બરો કરતાં પહેલાનોજ છે. અસ્તુ ! આ વિષયને હવે અહિંયાંજ મૂકી શ્વેતામ્બર મતની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં હિન્દુધર્મશાસ્ત્રોમાંથી પણ કેવા પુરાવા મળે છે? તે પણ તપાસીએ.

હિન્દુધર્મશાસ્ત્રો શું કહે છે ?

હિન્દુધર્મશાસ્ત્રોની અન્દર પણ શ્વેતામ્બર મતના સાધુઓનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. જુઓ-

“ મુળં મલિનં વસ્ત્રં કુણ્ડિપાત્રસમન્વિતમ્ ।

દધાનં પુઙ્ગિકાં હસ્તે ચાલયન્તં પદે પદે ॥ ૧ ॥

વસ્ત્રયુક્તં તથા હસ્તં ક્ષિપ્યમાણ મુખે સદા ।

ધર્મેતિ વ્યાહરન્તં તં નમસ્કૃત્ય સ્થિતં હરેઃ ” ॥ ૨ ॥

શિવપુરાણ, અધ્યાય ૨૧ મો.

અર્થાત-મુંડ મસ્તકવાળા, મલિન વસ્ત્રને ધારણ કરનાર,

કાષ્ઠનું 'પાત્ર હાથમાં ધારણ કરનાર, એક હાથમાં જંતુરક્ષક (રજેહુરણ) રાખનાર, પદ પદને વિષે (ધીરે ધીરે) ચાલનાર, વળી વસ્ત્ર યુક્ત છે હાથ જડેના, તે વસ્ત્ર વારંવાર મુખ ઉપર હલાવતા અને ધર્મલાભનો ઉચ્ચાર કરતા મુનિ, હરિને નમસ્કાર કરી સ્થિત થયા.

આટલેથી સંતોષ ન થતો હોય તો હજી આગળ વધી જુઓ— તેજ અધ્યાયનો ૨૫ મો અને ૨૬ મો શ્લોક શું કહે છે:—

“હસ્તે પાત્રં દધાનશ્ચ તુળે વસ્ત્રસ્ય ધારકઃ ।

મજ્જિનાન્યેવ વાસાંસિ ધારયન્તોઽલ્પભાષિનઃ ॥ ૨૫ ॥

ધર્મો લાભઃ પરં તત્ત્વં વદન્તસ્તે તથા સ્વયમ્ ।

માર્જનીં ધાર્યમાણાસ્તે વસ્ત્રસ્વળ્લવિનિર્મિતામ્ ” ॥૨૬॥

અર્થાત્—હાથમાં 'પાત્રને ધારણ કરનાર, નાસિકા આગળ વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, મલિન વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, થોડું બોલતા 'ધર્મનો લાભજ પરં તત્ત્વ છે' એ પ્રમાણે બોલતા અને વસ્ત્રના કકડાથી બનેલી માર્જની (રજેહુરણ) ધારણ કરનાર મુનિ સ્થિત થયા.

(જો કે આ વિષય ઉપર લાંબાણથી સમાલોચના કરવાની છે, પરંતુ અત્યારે તે ઉદ્દેશ નહિ હોવાથી માત્ર પ્રસ્તુત વિષયનેજ અનુસરી આગળ વધું છું.)

પાઠકો ! વિચાર કરો, હિન્દુધર્મના પ્રાચીન અને માનનીય ગ્રંથની અંદર કેવા મુનિનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે ? ‘ દિગંબર મુનિઓનું આ વર્ણન છે ’ એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન કહી શકે ખરો ? છે કોઈ દિગંબર મતાનુયાયી ઉપરોક્ત વર્ણનને ‘ દિગંબરમતના મુનિનું વર્ણન છે ’ એમ સિદ્ધ કરનાર ? જ્યારે આવા હિન્દુધર્મના શાસ્ત્રમાં પણ શ્વેતાંબર મુનિનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, ત્યારે હવે તેમ કહેવામાં કોઈ પણ જાતની કચાશ રહી શકે છે ખરી કે શ્વેતાંબર મત પ્રાચીન છે ?

હવે કેટલાક પૂર્વાપર વિરોધી વાક્યોને નહિ જાણનાર દિગંબરો મહાભારતના ત્રીજા પરિચ્છેદની આદિનું વાક્ય (જેની અંદર માત્ર એક નમ્ર શબ્દ આવેલો છે) આગળ કરી એમ સિદ્ધ કરવા ચેષ્ટા કરે છે કે— ‘ મહાભારતમાં પણ અમારા દિગંબર મતની ચર્ચા આવેલી છે, ’ જુઓ મહાભારતમાં તે વાક્ય આ પ્રમાણે છે—

સાધયામસ્તાવદિત્યુક્ત્વા પ્રાતિષ્ઠતોત્તઙ્ગસ્તે કુણ્ડલે ગૃહીત્વા સોઽપશ્યદથ પથિ નગ્નં ક્ષપણકમાગચ્છન્તં મુહુર્મુહુર્દશ્યમાનમદશ્યમાનં ચ ॥

અર્થાત્—કોઈ ઉત્તંક નામનો વિદ્યાર્થી પોતાના ગુરૂની સ્ત્રીને માટે કુંડલ લાવવાને માટે ગયો, કુંડલ લેઈને ચાલ્યો આવે છે, તો રસ્તામાં તહેણે કંઈ દેખતા કંઈ ન દેખતા એક નમ્ર મુનિને વારંવાર દેખ્યા.

હવે ઉપરોક્ત વાક્યમાં આવેલા ‘નમ્ર’ શબ્દને લેઈને અમરા દિગમ્બર ભાઈઓ પોતાની પ્રાચીનતાનો ઝંડો ઉઠાવવાની કોશિશ કરે છે, પરંતુ જે વ્યાસજીએ જૈન મુનિના વેષનાં પ્રમાણો શિવપુરાણમાં આપ્યાં છે, તેજ વ્યાસજીએ મહાભારતમાં પણ ઉપરોક્ત વચન કહેલું છે, ખેર ! તે વાત પણ હું તો કબૂલજ રાખું છું, કેમકે—જનકલ્પી સાધુઓ પણ તે વખતે હતા, એમ અમે માનીએ છીએ અને ઉપરોક્ત શબ્દથી તેઓ ‘જનકલ્પી’ મુનિ હતા, એમ કહેવામાં કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી. ખરેખર, વિરોધ તો દિગમ્બર ભાઈઓને આવે છે, કેમકે એકજ વ્યાસજીનાં તે બંને વચનો છે, એટલે એક સ્થળે શ્વેતામ્બર મતના સાધુનું વર્ણન કરે અને બીજી તરફ દિગમ્બરમતના નમ્ર સાધુનું વર્ણન કરે, તે કદાપિ સંભવી શકતુંજ નથી, કારણ કે તે સમયમાં દિગમ્બર મતની વિદ્યમાનતાજ નહોતી. અત એવ ઉપરોક્ત વાતનો ફલિતાર્થ એજ છે કે—મહાભારત અને શિવપુરાણમાં પણ શ્વેતામ્બર મતના સાધુઓનુંજ વર્ણન છે, માટે એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે.

મહુને આ લેખ લખતાં લખતાં આશ્ચર્ય પણ થતું જાય છે કે, જ્યારે કોઈ પણ વ્યક્તિ કે સમાજ પોતાનો કંકડો સાચો કરાવવા માટે હઠ પકડેછે, ત્યારે તે ખૂણા ખચકામાંથી પણ વાક્ય કે શબ્દને શોધી કાઢીને આગળ ધરે છે, પરંતુ તે પહેલાં એટલો વિચાર નથી કરવામાં આવતો કે—હું આ જે વાક્ય જન સમાજની દૃષ્ટિપથમાં મૂકુંછું તે કેટલા અશે સાચું છે ?

હુમણાંજ એક દિગંબરમતના અનુયાયી વિદ્યાર્થીએ ભદ્ર-
બાહુ ચરિત્રનું ભાષાન્તર બહાર પાડ્યું છે. પરંતુ આટલેથીજ
સંતોષ ન માનતાં તે મહાનુભાવ, એક લાંબી ચોડી પ્રસ્તાવના
લખીને પણ પોતાનું મિથ્યાત્વ પ્રકટ કર્યા વિના રહ્યા નહિ.
જે કે આ પ્રસ્તાવનામાં બતાવેલી કેટલીક દુયુક્તિઓનો જવાબ
તો ઉપરના લખાણથીજ આવી ગયો છે, એટલે તે સંબંધી
પુનઃ ન લખતાં તે વિદ્યાર્થીએ એક ‘વરાહમિહિર’ નામના
જ્યોતિષ શાસ્ત્રના પ્રાચીન વિદ્વાનનો એક શ્લોક (કે જહેની
અન્દર “નમ્નાઃ જિનનાં વિદુઃ” આ પદ આવેલું છે) તેને ઉદ્ધૃત
કરી પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા કોશિશ કરી છે, તહેનોજ
જવાબ આપું છું.

પ્રથમ તો ઉપરોક્ત વાક્યમાં નમ્ન શબ્દ દેખી ફૂલી
જનાર મહાશયને હું પૂછું છું કે—તહેમે વરાહમિહિરનું દષ્ટાન્ત
તો આપ્યું, પરંતુ પહેલાં વરાહમિહિરના સમયનો નિશ્ચય કર્યો
છે? અને જો કર્યો હોતો તો આ પ્રમાણે નમ્ન શબ્દને દેખી
તે વાક્યને આગળ ધરતેજ નહિ કેમકે પञ्चस्त्रिंशन्તિકા ની
અંદર વરાહમિહિર પોતે લખે છે—કે ‘શાકે ૪૨૭ ના સમયમાં
આ ગ્રન્થ રચ્યો છે’ આથી અમે બતાવેલા દિગંબરના સમ-
યને કોઈ પણ રીતે ધક્કો પહોંચતોજ નથી, અને ભદ્રબાહુ
ચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં આ વાતને જે પ્રમાણ રૂપે ગણવામાં
આવી છે, તે પ્રમાણજ બિલકુલ બિનપાયાદાર ઠરે છે.

હવે કેટલાક દિગંબર મતાનુયાયીઓ ‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દને

દેખીને એકદમ કહી દેછે કે—‘બુઝો શ્વેતામ્બરો પણ નિર્ગ્રન્થનેજ માન આપે છે’ જાહેવી રીતે ‘જૈન હિતૌષી’ ના સાતમા ભાગના બારમા અંકમાંજ એક સ્થળે લખવામાં આવ્યું છે કે—“શ્વેતામ્બરસૂત્રોર્મેષી નિર્ગ્રન્થત્વકો મહત્ત્વ ાદયા હૈ” વાત પણ ઠીકજ છે, કેમકે પ્રથમ તો સમગ્ર શ્વેતાંબર સાધુઓનું નામજ ‘નિર્ગ્રન્થ’ હતું, તે સંબંધી એક પદાવલીમાં પણ લખ્યું છે કે—“શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽષ્ટૌ સૂરીન્ યાવદ્ નિર્ગ્રન્થાઃ સાધવોઽનગારા ઇત્યાદિસામાન્યાર્થાભિધાયિન્યાખ્યાઽઽમીત્”

અર્થાત્—નિર્ગ્રન્થ શબ્દથી સાધુ, અનગાર કહેલ છે, કંઈ નિર્ગ્રન્થનો અર્થ ‘નાગો’ એ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો નથી.

હવે શ્વેતાંબર મતની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં કેટલીક સ્થૂલ યુક્તિઓ આપી આ લેખને સમાપ્ત કરીશ.

પહેલાં આપણે મંબલી ગોશાલનું દૃષ્ટાન્ત લઈએ. જે મંબલી ગોશાલનું નામ, શ્વેતાંબરોએ માનેલ ભગવતી આદિ અનેક સૂત્રોમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આવે છે, તેજ મંબલી ગોશાલનું વર્ણન બૌદ્ધોના પિકટ ગ્રન્થોમાં પણ આવે છે, જ્યહારે દિગમ્બરોના એક પણ ગ્રન્થમાં મંબલીગોશાલનું નામ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે—દિગમ્બરોના ગ્રન્થો, શ્વેતાંબર ગ્રન્થો કરતાં અર્વાચીનજ છે, અને જાહેના ગ્રન્થોજ નવીન રચેલ ઠરેછે, તે મતની પ્રાચીનતા કેવી હોવી જોઈએ? તે વાં-

ચકો સ્વતઃ સમજી શકે તેમ છે.

આ સિવાય આપણે એ પણ જોઈ શકીએ છીએ કે—દિગ્-
મ્પરોના શાસ્ત્રોની અંદર ઠેકાણે ઠેકાણે શ્વેતાંબર મતની નિંદા
આવે છે, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતાંબર મત તે
પહેલાંનો હોવોજ જોઈએ.

વળી એક મ્હોટામાં મ્હોટી વાત કહેવી રહી જાય છે અને
તે એજ છે કે—શ્વેતાંબર મતમાં માનેલા ઉત્તરાધ્યયનાદિ સૂત્રોમાં
કહેલું છે કે—‘અજીતનાથથી લેઈ પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ
તીર્થંકરો, તેમ તેમના સાધુઓ ચાર મહાવ્રતને માનતા હતા,
અર્થાત્ ચોથા યજ્ઞની ગણતરી અપરિગ્રહમાંજ કરી લેતા હતા.
જ્યારે મહાવીરદેવના સાધુઓ શ્રીઋષભદેવના સાધુઓની મા-
ફક પાંચ મહાવ્રતને માને છે. આજ વાતને બૌદ્ધનો પિટક
અન્ય જાહેરો કે—‘દિગ્નિધાયના સામાન્ય ફલસૂત્રની સુમંગલા
વિજ્ઞાસિની’ નામની ટીકામાં બુદ્ધઘોષે જે લખ્યું છે, તે સં-
બન્ધમાં ડૉ. જેકોબી મહાશય મૂલઅન્યકાર તથા ટીકાકારની
ભૂલ બતાવતાં સ્પષ્ટરૂપે પોતાની ૧૮૯૪ની પ્રસ્તાવનાના ૨૧
મેં પાને લખે છે કે—

‘For the Pali chatuyama is equivalent to
the Prakrit chatujjam, a well known Jain term
which denotes the four vows of Parsva in co-
ntradistinction to the five vows (Pancha Mahav-
vaya) of Mahavira.’

અનુવાદ-કારણ કે પાલી ‘આતુયામ’ શબ્દ પ્રાકૃત ‘આતુ-
જ્ઞમ’ની બરાબર છે. ‘આતુજ્ઞમ’ કે જે મહાવીરના પાંચ
મહાવ્રતથી લિન્ન શ્રીપાર્શ્વના ચાર વ્રતોનું જ્ઞાપન કરનાર એક
પ્રસિદ્ધ જૈન (પારિભાષિક) શબ્દ છે.

આ લેદ દિગંબર મતમાં બિલકુલ બતાવવામાં આવ્યો
નથી. તેથી પણ એ સ્પષ્ટ રીતે સમજાઈ જાય છે કે-શ્વેતાંબર
મતજ પ્રાચીન છે.

વળી ધર્મપદ ઉપર બુદ્ધધોષની ટીકામાં કહેલું છે કે-
‘નિર્ઞ-થો (સાધુઓ) નીતિ મર્યાદાને માટે એક જાતનો કપડો
રાખે છે’ અને તેજ વાતને અનુસરતું શ્વેતાંબર ગ્રંથોમાં પણ
કહ્યું છે કે:—

“અજિતાદિદ્વાવિંશતિજિનતોર્થસાધૂનાં ઋજુપ્રાજ્ઞાનાં બહુ-
મૂલ્યવિવિધવર્ણવસ્ત્રપરિભોગાઽનુજ્ઞાસદ્ભાવેન સચેલકત્વમેવ, કે-
ષાશ્ચિત્ શ્વેતમાનોપેતવસ્ત્રધારકત્વેન અચેલકત્વમપિ, ઇતિ અ-
નિયતસ્તેષામયં કલ્પઃ, શ્રીઋષભવીરતીર્થયતિનાં ચ સર્વેષામપિ
શ્વેતમાનોપેતગીર્ણમાયવસ્ત્રધારિત્વેન અચેલકત્વમેવ”

આથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે જૈન ગ્રંથોનું અને શ્વે-
તાંબર ગ્રંથોનું કથન એક હોવાથી શ્વેતાંબર મત પ્રાચીન જ
છે, કેમકે દિગંબરો તો સર્વથા નાગા રહેવાનું જ પસંદ કરે છે.

હવે લેખનો ઉપસંહાર કરવા પહેલાં એટલું બતાવવું આવ-
શ્યક ધારૂં છું કે-દિગંબરાચાર્યોએ પોતાનો મત ચલાવવાને

કેવા રૂપમાં ચિતરી નાંખ્યો છે? અર્થાત્ તેઓના અંતઃકરણમાં માટે શ્વેતામ્બર મતને કેવો દ્વેષદાવાનળ રહેલો હોવો જોઈએ? તહેને ખતાવનાર એક નમૂનો અહિં રમુ કડું છું.

દ્વિગંબર મતમાં થઈ ગયેલ દેવસેન નામના આચાર્ય પોતે વિં સં૦ ૯૯૦માં ખનાવેલા ‘દર્શનસાર’ નામના ગ્રન્થમાં લખે છે કે:—

“ અણં ચ એવાઈ આગમ ઉટ્ટાઈ મિચ્છસત્થાઈ ।

વિરહ્તા અપ્પાણં પઢિઠવિયં પઢમણિરણ ” ॥૧૫॥

અર્થાત્—ઇત્યાદિ અનેક આગમોને ઉત્થાપિને, મિથ્યાશાસ્ત્ર ખનાવીને, પોતાના આત્માને (હુદ્ જિનચન્દ્રે) પહેલી નરકમાં સ્થાપન કર્યો.

વાંચક ! વિચાર કર, એક મુનિના અન્તઃકરણમાં કેટલો અધો દ્વેષ વ્યાપી રહેલો છે? ખેર! પહેલાં તો હું તેજ પૂછું છું કે—તે દેવસેનાચાર્યે વિ. સં૦ ૯૯૦માં તો ‘દર્શનસાર’ નામનો ગ્રન્થ ખનાવ્યો છે, તો શું તે વખતે દેવસેનને અવધિ-જ્ઞાન થયું હતું કે જહેથી તહેમણે જાણી લીધું કે—જિનચન્દ્ર પહેલી નરકમાં ગયા? આ દેવસેનના લેખથીજ એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મતના સંબંધમાં તેઓએ જે જે કલ્પનાઓ કરેલી છે, તે સર્વથા અસત્ય તેમજ દ્વેષ પ્રયુક્તજ છે. આવીજ રીતે આપણે ભદ્રબાહુ ચરિત્રના ખનાવનાર ‘રત્નનદી’ની વાક-જલ શોડી તપાસીએ. તે મહાનુભાવ પોતાના ખનાવેલા ‘ભદ્ર-

બાહુ ચરિત્ર' માં એક સ્થળે લખે છે કે:—

‘શ્વેતાંશુકમતોદ્ભૂતમૂઢાન્ જ્ઞાપયિતું જનાન્’

આ એક વાક્ય ઉપરથી આપણને માલૂમ પડે છે કે—લદ્ર-બાહુ ચરિત્ર, કેવળ દ્વેષબુદ્ધિથી શ્વેતાંશુક મતના ખંડનને માટે જ જુદું જોડી કાઢેલ છે, આ સિવાય તેજ લદ્રબાહુ ચરિત્રના કર્તા અને ભાષાન્તર કર્તામાં, હુંપક મત સંબંધી પણ કેવી અજ્ઞાનતા રહેલી છે તે પણ જુઓ. તેઓ લદ્રબાહુ ચરિત્રમાં એક સ્થળે લખે છે કે:—

“મૃતે વિક્રમભૂપાલે સપ્તવિંશતિસંયુતે ।

દશપશ્ચશતેઽબ્દાનામતીતે શ્રણુતાપરમ્ ॥

લુંકામતમભૂદેકં લોપકં ધર્મકર્મણઃ ।

દેશેઽત્ર ગૌર્જરે રુચ્યાતે વિદ્વત્તાજિતનિર્જરે ॥

અણહિલપત્તને રમ્યે પ્રાગ્વાટકુલજોઽમવત્ ।

લુંકામિધો મહામાની શ્વેતાંશુકમતાશ્રયી ॥

દુષ્ટાત્મા દુષ્ટભાવેન કુપિતઃ પાપમણ્ડિતઃ ।

તીવ્રમિથ્યાત્વપાવેન લુક્કામતમકલ્પયત્” ॥

અર્થાત્—વિક્રમરાજના મૃત્યુ બાદ ૧૫૨૭ વર્ષે ગુજરાત દેશના અણહિલનગરમાં પ્રાગ્વાટ (પોરવાળ) વંશીય હુંકા નામનો એક મહામાની દુષ્ટ, પાપી, ક્રોધી સફેદ કપડાંને ધારણ કરનાર થયો, તે દુષ્ટે તીવ્ર મિથ્યાત્વના ઉદયથી હુંકામતનો પ્રાદુર્ભાવ કર્યો.

આ કથન કેટલું સત્ય છે તે જુઓ, લુંકામત ગુજરાતની અન્દર આવેલા અમદાવાદ શહેરમાં દશા શ્રીમાળી જ્ઞાતિના લુંકા નામના લેખક (લહિયા)થી ઉત્પન્ન થયેલો છે, અને તે વાતને ખાસ લુંકા વિગેરે ગચ્છવાળાઓ પણ કબૂલ રાખે છે, જ્યારે ભદ્રબાહુ ચરિત્રના કર્તા તો ઇદં તૃતીયં વેતરી નાખે છે. આ કેટલી બધી અજ્ઞાનતા સૂચવે છે તે વાંચકો સહજ જોઈ શકશે.

આ સિવાય તેજ ભદ્રબાહુ ચરિત્રના ભાષાન્તર કર્તાએ તો ઉપરોક્ત શ્લોકોના અર્થમાં પણ કેટલીએક ભૂલો કરી છે, જહોવી કે લુંકા મતને ઢૂંઢીયા મત જણાવે છે, અને પ્રાગ્વાટ કુલને કુલુંબી વંશ લખે છે, પરંતુ આથી તો તહેજ પોતાની મોટી ભૂર્ખતા સૂચવી છે.

ઉપસંહાર.

હવે લેખને સમાપ્ત કરતાં ઉપસંહાર રૂપે એટલું કહેવું આવશ્યક ધારૂં છું કે-નગ્ન રહેવામાં કંઈ અપરિગ્રહપણું કે અચેલકપણું સમાએલું નથી. હરકોઈ વસ્તુ ઉપર મૂર્છા કરવી તહેતું નામજ પરિગ્રહ છે. નગ્ન રહીને, સાથમાં માલ મશાલાના ટૂંકો ભરી રાખે, તો તેથી નિષ્પરિગ્રહપણું કહેવાતું નથી.

કેટલાક દિગંબરો એમ માને છે કે-‘શ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં પરિગ્રહ ધારીને મોક્ષ લખેલ છે.’ પરંતુ આ કહેવું સર્વથા અસત્યજ છે. શ્વેતાંબર મતાનુયાયી તો પરિગ્રહધારીમાં સાધુ-પણુંજ માનતા નથી. શ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં મૂર્છાને પરિગ્રહ મા-

નેલ છે, પરન્તુ ધર્મોપકરણને પરિગ્રહ માન્યો નથી, અને તેજ વાતને દ્વિગંબર આચાર્યો પણ કબૂલ કરે છે, જુઓ જ્ઞાનાણુવના કર્તા શ્રી શુભચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનાણુવના સોળમા પ્રકરણમાં લખે છે કે—

“નિઃસંગોઽપિ મુનિર્ન સ્પાત્ સંમૂર્ચકેન્ સંગવર્જિતઃ ॥

યતો મૂર્ચ્છૈવ તત્ત્વજ્ઞૈઃ સંગસૂતિઃ પ્રકીર્તિતા ” ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જે મુનિ નિઃસંગ હોય, એટલે કે બાહ્ય પરિગ્રહથી રહિત હોય, અને જે મમત્વ કરતો હોય તો તે નિષ્પરિગ્રહી થઈ શકે નહિ, કેમકે તત્ત્વજ્ઞાની વિદ્વાનોએ મુર્ચ્છા તેજ પરિગ્રહની ઉત્પત્તિનું સ્થાન માનલ છે.

આ ઉપરથી કદાચ કોઈ એમ કહે કે—“જે સાધુ ધર્મોપકરણ રાખશે, તો તહેને અવશ્ય મૂર્ચ્છા થશે, તો પછી તહેને પરિગ્રહનો ત્યાગી કેમ કહી શકાય? પરન્તુ આમ શંકા કરનાર દ્વિગંબર ભાઈએ પોતે માનેલા આચાર્ય શ્રીશુભચંદ્રાચાર્યનાજ વચ્ચનોતું પહેલાં સ્મરણ કરવું જોઈએ છે, જુઓ તેજ આચાર્ય જ્ઞાનાણુવના અઠારમા પ્રકરણમાં શું કહે છે:—

“શઙ્યાસનોપધાનાનિ શાસ્ત્રોપકરણાનિ ચ ।

પૂર્વે સમ્યક્ સમાજોચ્ય પ્રતિલિખ્ય પુનઃ પુનઃ ॥ ૧૨ ॥

મૃહ્ણતોઽસ્ય પ્રયત્નેન ક્ષિપતો વા ધરાતલે ।

ભવત્યવિકલા સાધોરાદાનસમિતિઃ સ્ફુટમ્ ” ॥ ૧૩ ॥

અર્થાત્-જે મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપકરણ, દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોઈને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિલેખન કરીને ચત્તનપૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ (પૂર્ણ) આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ પાળે છે.

ઇત્યાદિ અનેક રીતિથી સિદ્ધ થાય છે કે-સાધુને ઉપકરણો રાખવાની ખાસ જરૂર છે, અને તે ઉપકરણો ઉપર જો મૂર્છા ન રાખવામાં આવે તોજ નિષ્પરિગ્રહપણું કહી શકાય.

અન્તમાં દિગંબર મતાનુયાયીઓને એટલી સૂચના કરું છું કે-મહાનુભાવો ! જે પ્રાચીન છે તે, ગમે તેટલી દુયુક્તિઓ કે પ્રપંચો રચવાથી પણ અર્વાચીન થનાર નથી, અને જે અર્વાચીન છે તે પ્રાચીન થનાર નથી, આવા પુરાણા ઝઘડાઓમાં વ્યર્થ સમયનો વ્યય કરવો, આ વધવાના સમયમાં ઉચિત નથી. લેખ લખનારાઓએ પણ એટલું અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે-ગાલીપ્રદાન કે તહેવી ખીજી દુયુક્તિઓનું શરણ લેવાથી લાભ થતો નથી, માટે હર કોઈ લખનારે સીધે સીધી રીતે પોતાના ઉદ્દેશને અનુસરી લખાણ કરવું તેજ શ્રેયસ્કર થાય છે.

છેવટ-ગહારી તો એજ આંતરીક લલામણ છે કે-જૈનોના ત્રણે ફિરકાઓ એક સંપી થઈ જૈનધર્મનાં મુખ્ય તત્ત્વોનો ફેલાવો કરે, એક શ્વેતાંબર દિગંબર થશે તો તેથી ૧૩ લાખ

(૨૮)

ને ૩૪ હજારની સંખ્યામાં વધારો થનાર નથી, એક દિગંબર
સ્વેતાંબર થશે તો તેથી પણ ઉપરોક્ત સંખ્યામાં વધારો થનાર
નથી, માટે ત્રણે પ્રીરકાઓ મળી ઉપરોક્ત સંખ્યામાં વધારો
થાય, અહિંસા ધર્મનો ફેલાવો થાય અને મહાવીર દેવની સાચી
ભક્તિ સચવાય, તહેવા ઉપાયો યોજો અને સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન,
ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ કરવા પૂર્વક દરેકનો મોક્ષ થાઓ.
એજ અંતઃકરણથી ઇચ્છી આ લેખને સમાપ્ત કરું છું.

(૧૯)

શ્રી:

શ્રીવિજયધર્મસૂરિભ્યો નમઃ ।

શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દ્વિગમ્બર?

(ટ્રેક્ટ નં. ૨.)

એનો ખરૂં છે કે જ્યહારથી ઇતિહાસ તત્ત્વ તરફ લોકોની પ્રજ્ઞાએ પ્રયાણ કર્યું છે, જ્યહારથી દિન-પ્રતિદિન અમુક વાતની પ્રાચીનતાના વિષયમાં ઘણીજ સરળતા પ્રાપ્ત થવા લાગી છે. ઇતિહાસ શોધકો એ વાતનો નિર્ણય આસાનીથી કરી શકે છે કે-અમુક બે વસ્તુઓમાં પ્રાચીન કોણ છે અને અર્વાચીન કોણ છે ? પરન્તુ એટલું તો જરૂર કહેવું પડશે કે, એતદેશીય લોકોમાં હજી તે શોખે જોઈએ તહેવો પ્રવેશ કર્યો નથી, તોપણ પાશ્ચાત્ય પ્રજાની દેખાદેખી અથવા કહો કે એવાંજ ખીજ કોઈ કારણથી એતદેશીય કેટલાક મહાનુભાવો, તે વિષયમાં ચંચુ પ્રવેશ કરતા દેખાયા છે, આ કંઈ થોડી આનંદજનક વાત નથી. સંભવ છે, કોઈ સમય આપણે માટે એવો પણ આવશે કે, આપણે હજારો ભારતવાસી બન્ધુઓની પલટન ઇતિહાસ તત્ત્વવેત્તા તરીકેની જોવા લાગ્ય-શાળી નિવડીશું.

ઇતિહાસવેત્તાઓ કેવી કેવી અભયબીલરેલી વાતોને પ્રકાશિત કરે છે કે, જહેને જાણીને સાંભળીને, તહેનો અસલી આનંદ, તેજ મનુષ્યો અનુભવ કરે છે કે, જહેણે તે વિષયમાં લગાર માત્ર પણ પ્રવેશ કર્યો છે. સેંકડો વર્ષોથી જહે વાતે કોઈના મગજમાં લગાર પણ ઠોકર ન ખાધી હોય, તે વાતને પણ આબેહૂબ રીતે બતાવી આપનારા ઇતિહાસવેત્તાઓજ છે. અસંભવિત લાગતી વાતોને પણ સરાસર સંભવિત શું ? પ્રત્યક્ષ બતાવી આપવામાં ઇતિહાસવેત્તાઓજ સફળ નિવડે છે અને હું ન ભૂલતો હોઉં તો સત્ય અને અસત્યનો શુભ આશ્રયો આવતો ઝઘડો નિપટાવવામાં પણ ખરેખર ઇતિહાસવેત્તાઓ ન્યાયાધીશનો હોદ્દો ભોગવે છે.

એવું આજ સુધી કોના જાણવામાં હતું કે—આજ-કાલ પ્રચલિત ‘પંચતન્ત્ર’ પં० વિષ્ણુશર્માનું નહિં, પરન્તુ એક જૈનાચાર્યનું બનાવેલું છે ? અને આજ સુધી એ કોણ જાણતું હતું કે—પં० વિષ્ણુશર્માના બનાવેલા ‘પંચતન્ત્ર’ નું મૂળ પણ જૈન કથા ગ્રન્થોજ છે ? પરન્તુ મુને કહેવા દો કે, ડૉ. હર્ટલ મહાશયનેજ મુખારકબાદી ઘટે છે કે—જહે-ઓએ ઇતિહાસ ઉપરથી એ વાત સિદ્ધ કરી આ ॥ કે—‘પ્રચલિત ‘પંચતન્ત્ર’ વિષ્ણુ શર્માનું નહિં, પરન્તુ તેએક જૈનાચાર્યની કૃતિનું છે. અને પં० વિષ્ણુશર્માના બનાવેલા ‘પંચતન્ત્ર’નું મૂળ પણ જૈન કથા ગ્રન્થોજ છે.’ તહેવીજ રીતે મત—મતાન્તરોની પ્રાચીનતા—અર્વાચીનતાના સંબંધમાં પણ

ઘણાએક વિદ્વાનો ઘણે ભાગે નિર્ણય કરતા જાય છે. તે અનુસાર આજના શ્વેતામ્બર—દિગમ્બર ની પ્રાચીનતા—અર્વાચીનતાના વિષયને પણ ઇતિહાસવેત્તાઓ ભૂલ્યા નથી. પ્રાશ્નાત્મ્ય સારા સારા ઉચ્ચકોટિના વિદ્વાનોએ તહેનો નિર્ણય કર્યો છે, અને તે વાતનો ઉલ્લેખ, જ્યાં સુધી બન્યું, હું મારા પ્રથમના લેખમાં (ટ્રેક્ટ નં. ૧ માં) કરી પણ ચૂક્યો છું.

વાંચકોએ જોયું હશે કે—મહેં મારા પ્રથમના ‘શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દિગમ્બર?’ નામના લેખમાં ઇતિહાસ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણ અને યુક્તિ પ્રમાણથી એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે—‘શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર એ બે ફિરકાઓમાં ‘શ્વેતામ્બર’ પ્રાચીન છે.’ પરંતુ વાંચકો એ વાતને સારી પેઠે જાણતા હશે કે—આગ્રહદેવના ઉપાસકો ગમે તહેવી સારી વાત હોય તો પણ તે સ્વીકાર—માન્ય કરતા નથી. સ્વીકાર કરવાની—માન્ય કરવાની વાત તો દૂર રહી, પરંતુ પથરા લેખને પાછળ ન પડે, તોજ મોટો ઉપકાર કર્યો કહેવાય.

અમારા દિગમ્બર ભાઈઓને માટે આ ઉપર્યુક્ત નિયમ કંઈક લાગુ પડતો હોય, એમ દેખાય છે. મહારા પ્રથમના લેખ ઉપરથી, તેઓને બુદ્ધિમત્તાથી અથવા કહો કે તટસ્થપણથી સમીક્ષા કરવાનું તો નજ સૂઝયું, પ્રત્યુત ‘મહાર્’ તેજ સાચું’ આ તહેમના અસલી સિદ્ધાન્તને ચરિતાર્થ કરવાનું તેઓએ ઉચિત ધાર્યું, ‘પોતાનો કાઢેલો કઢોજ ખરો, બાકીના બધા ખોટા’ આજ બાલચેષ્ટા, તેઓના ‘પ્રાચીન દિગમ્બર—અર્વા-

ચીન શ્વેતામ્બર ? નામના ટ્રેકટમાં દેખીને ખરેખર આ લેખ-
કને દયા આવે છે. ખરું કહું તો ‘પ્રાચીન દિગમ્બર—અર્વા-
ચીન શ્વેતામ્બર’ આ ટ્રેકટ શું છે ? બાલચેષ્ટાઓનો ભંડાર
છે. અથવા એથી પણ બીજા શબ્દોમાં કહું તો આગ્રહદેવ-
તાજ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ થયા છે. હું નથી ધારતો કે કોઈ પણ
મનુષ્ય, કે જહોનામાં લગાર માત્ર પણ યુક્તિપ્રયુક્તિને સમ-
જવાની શક્તિ છે, અથવા સત્યાસત્યનો વિચાર કરી શકવાનું
સામર્થ્ય છે, તે ઉપયુક્ત ટ્રેકટને વાંચીને, તહેના લેખક તરફ
તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જોયા વિના રહી શકે ? અને તેજ વાતનો
પુરાવો હું હમણાં જ થોડે દૂર જઈને આપીશ. ખેર ! આ
વાત ઉપર વિશેષ રામકહાણી ચીતરવાને હું બંધાએલો
નથી. મારી મુખ્ય ફરજ અથવા મુખ્ય ઉદ્દેશ તો, શ્રીમાન્
નેમિનાથ પાંગલેનું ટ્રેકટ, કેવું યુક્તિ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણ
કે ઇતિહાસ પ્રમાણથી દૂર રહેલું છે ? તેજ બતાવવાનો છે,
અને તેટલાજ માટે હું આ લેખના ઉપક્રમને સમાપ્ત કરી, મહારા
મૂલ ઉદ્દેશ ઉપર આવું છું.

‘વદતો વ્યાઘાતઃ’નું એક ઘણુંજ સુંદર ઉદાહરણ
મહોને મિ. પાંગલેના ‘પ્રાચિન દિગમ્બર—અર્વાચીન શ્વેતામ્બર’
નામના ટ્રેકટની શરૂઆતમાંથી મળી આવે છે. મિ. પાંગલે
કહે છે કે:—

“ સનાતન જૈન ધર્મના દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર
આમ્નાય પૈકી પ્રાચીન કોણ ? એ પ્રશ્ન વારંવાર આપણી

આગળ આવતો હોવાથી, જે તે આમ્નાયવાળા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પોતાનાજ આમ્નાય પ્રમાણે આપી છૂટી જાય છે, પણ ખરો પંથ કયો છે ? દિગમ્બર કે શ્વેતામ્બર ? એનો પક્ષ-પાત રહિત કોઈ પણ જવાબ અપતા નથી. એનું કારણ પોતપોતાના પંથ માટેનો અંધ પ્રેમજ છે. ”

‘ વદ્વતો વ્યાઘાતઃ ’નો નિયમ આ ઉપર્યુક્ત વાક્યમાં કેવો સુંદર રીતે લાગુ પડે છે, તે આપણે તપાસીએ.

પાંગલે મહાશયના ઉપર્યુક્ત કથનથી એ વાત સાફ પ્રકટ થઈ આવે છે કે—‘શ્વેતામ્બર કે દિગમ્બર, કોઈ પક્ષ-પાત રહિત જવાબ અપતા નથી. ’ અને તેનું કારણ તેઓ અંધ પ્રેમ જતાવે છે. અર્થાત્ ‘શ્વેતામ્બરો—દિગમ્બરો જન્ને અંધપ્રેમી છે, ’ આ તેનો દ્વિતીય છે. પરંતુ આગળ ચાલતાં તો તેઓ લખે છે કે—“ મુનિ વિદ્યાવિજયજીએ શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દિગમ્બર ? એવો એક લેખ લખી પોતાના અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા કરી છે. ”

આ લખાણથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે—તેઓ પોતે અંધ પ્રેમીઓની કલાસમાંથી પોતાનું નામ કમી કરાવાની ચેષ્ટા કરે છે. પહેલાં તો પોતેજ કહી ગયા છે કે—શ્વેતામ્બરો અને દિગમ્બરો જન્ને અંધ પ્રેમી છે. પરંતુ પાછળથી ‘વદ્વતો વ્યાઘાતઃ ’ના નિયમને અવગંબી પોતાનો બચાવ કરે છે. શું કોઈ પણ રીતે તેઓનો બચાવ થઈ શકે તેમ છે ? કદાપિ

નહિ. કોઈ પણ અંશમાં તેઓનો ખચાવ તો ત્હારેજ ઘઠ શકતે કે જ્ઞહારે ત્હિમણે દિગમ્બર કે શ્વેતામ્બર, કોઈના પણ પક્ષમાં ન પડી તટસ્થપણે લેખ લખ્યો હતે, પરન્તુ ત્હિમાંનું તો કંઈ પણ ત્હિમના લેખમાં દેખાતુંજ નથી. ખરું જોવા જઈએ તો અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટાની પણ પરાકાષ્ટાએ દિગમ્બર ભાઈઓજ પહોંચેલા છે, અને તે વાત તેઓના જૂઠા આશ્લેષો, વ્યર્થ ઝઘડાઓ તથા શ્વેતામ્બરો પ્રત્યેની નિંદાજ બતાવી આપે છે. વધારે દુર શા માટે જઈએ ? આ ટ્રેકટજ લેખકે કેવી સભ્યતાથી લખેલું છે ? તે જોવાથી સહજ અનુમાન થઈ આવે છે. ઇતિહાસ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણે કે યુક્તિ પ્રમાણથી પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી આપનારને ‘અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા કરી છે’ આમ કહેવાનું સાહસ તો, અમારા દિગમ્બર ભાઈઓમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા એડિટરાચાર્ય મિ. પાંગલે મહાશય સિવાય બીજામાં ક્યાંથી જ હોઈ શકે ?

આગળ ચાલતાં તેઓ લખે છે કે—“ એવડો મોટો પ્રયત્ન કરી ડુંગર ખોદી ઊંદરજ કાઢ્યો છે. ”

હું નથી સમજી શકતો કે આ કથનથી તેઓએ પોતાની શી બહાદુરી બતાવી ? લેખક મહાશયની બહાદુરી કે ઉપર્યુક્ત ઉક્તિ લખવાનું અસ્તિત્વપણું તો ત્હારેજ લેખી શકાત કે મહારા લખેલા લેખની યુક્તિઓનું ઐતિહાસિક, શાસ્ત્રીય કે યુક્તિ દ્વારા ખંડન કર્યું હતે. અસ્તુ !

પાંગલે મહાશય આગળ ચાલતાં લખે છે કે—

“ દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર લાઠ્યો જે જે બાબતોમાં મળતા હોય, તે તે બાબતોમાં મળીને તેઓએ વીરપ્રભુની ખરી ભક્તિ કરવાની છે, આ મત જાહેર કરનારા મુનિએ ફરીથી આ વાદમાં ઉતરવું, એ નવાઇ જેવું છે. ”

આ તેઓનું લખાણ, આપણને તેઓના મનનો અભિ-પ્રાય ચોખ્ખી રીતે બતાવી આપે છે કે—‘ અમે (દિગમ્બરો) ગમે તેટલું લખીએ, પણ તુમારે (શ્વેતામ્બરોએ) કંઈ લખવું નહિ. ’ કેવો ચુંદર ન્યાય ? કેવી ચુંદર જબરદસ્તી ? ખરેખર, આ જબરદસ્તી, અદ્વાઉદ્દીનખિલજીની જબરદસ્તીથી કંઈ કમતો નથીજ.

હવે લખવાની ચાલબાજીમાં મિ. પાંડલે મહાશયે વિશારદતા પ્રાપ્ત કરી હોય, એમજ માલૂમ પડે છે. જહિ નિયમ હુમેશાંને માટે પોતાના ઉપર લાગુ પડતો આવ્યો છે, તેજ નિયમ શ્રીમાને શ્વેતામ્બરો ઉપર લગાવ્યો છે. શ્રીમાન્ લખે છે—
“ यः स्वभावो हि यस्यास्ति स नित्यं दुरतिक्रमः नियम तो ढीक છે, પરંતુ ત્હેની માળા તો આપના ગળાનેજ શોભા દે છે. એ શોભાથી શ્વેતામ્બરો હળુ બહુ દૂર છે.

એ તો ખરી વાત છે કે—જહિને જહિવી ધૂન લાગેલી હોય, ત્હેની દૃષ્ટિ તે તરફ વધારે વળે છે. શ્વેતામ્બરો પુરાણોને નથી માનતા, અર્થાત્ શ્વેતામ્બર શાસ્ત્રોમાં પુરાણ સંજ્ઞાવાળું

કોઈ પણ શાસ્ત્ર છેજ નહિ, એ વાત સારી આલમ જાણે છે, તે છતાં મિ. પાંગલે મહાશય લખે છે કે:—

“ તેમણે પોતાના પુરાણમાંની કથાનું જે જે પ્રદર્શન કર્યું છે.....” વાહ ! કેવું આશ્ચર્ય ? શું આ તેઓનું લખવું સત્ય વાતની ટાંગ તોડવા બરાબર નથી કે ? મહાનુભાવ ! શ્વેતામ્બરો પુરાણોને પ્રમાણ નથી માનતા, પરન્તુ મહાવીરદેવના સિદ્ધાન્તોને પ્રમાણ માને છે. આથી દિગમ્બર ભાઈઓને મહારે જણાવવું જોઈએ કે—જહેવી રીતે અમારાં (શ્વેતામ્બરોના) સિદ્ધાન્તો મહાવીરદેવકથિત-ગણધર રચિત માનવામાં આવે છે, અને ત્હેના પ્રમાણમાં અંગાદિની વિદ્યમાનતા બતાવવામાં આવે છે, ત્હેવીજ રીતે ત્હમારાં શાસ્ત્રોમાંથી, મહાવીરદેવે ઉપદેશેલા અને ગણધરોએ રચેલા, અંગોમાંનો કોઈ પણ ભાગ કાઢી બતાવો, તો હું ત્હમને હાર્દિક ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહીશ નહિં. અને જો ત્હેમાંથી કંઈ પણ ભાગ ન નિકળે તો પછી મહારા પ્રથમના લેખમાં કહેવા પ્રમાણે દિગમ્બર શાસ્ત્રો બિલકુલ કલ્પિત—નવાં બનેલાં છે, એ વાત ચોક્કસ રીતે સિદ્ધ થાય છે.

પ્રિય પાઠક ! મિ. પાંગલે કહે છે કે:—

“ ડા. ભાંડારકરનો હું પક્ષપાતી નથી, અથવા મુનિ વિદ્યાવિજયજીનો હું દ્વેષ કરતો નથી. ”

શું આ તેઓ સત્ય કહે છે ? આ વાત તો વાંચક

તહારેજ સાચી માનવાનું સાહસ કરતે કે, જહારે ‘અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા’ આદિ દ્વેષસૂચક શબ્દોની ફોજ ન ફેખવામાં આવતી. અથવા તો યુક્તિઓનું આલંબન કરીનેજ પોતાનું ટ્રેકટ પુરું કર્યું હોતે. પરંતુ તે તો શ્રીમાનના ટ્રેકટથી હજારો કોશ દૂર ગયું છે. એટલે પછી લેખક ગમે તહેવું તટસ્થપણું બતાવે, પરંતુ તહેવું ફળ સિવાય હાસ્યાસ્પદ, બીજું કંઈજ હોઈ શકે નહિં.

એમાં તો કંઈ મીનમેળ જેવું છેજ નહિ કે—‘જહે પ્રાચીન છે તે પ્રાચીનજ રહેશે—કહેવાશે, અને જહે અર્વાચીન છે, તહેને માથે અર્વાચીનતાનોજ ટોપલો રહેવાનો. પછી ભલે અર્વાચીન દિગંબરો, પ્રાચીન શ્વેતામ્બર મૂર્તિઓને પોતાની બનાવવા માટે તીર્થસ્થાનોમાં ઝગડા કરે, અને પોતાના દ્રવ્યનું પાણી કરે, તેમ કરવાથી દિગંબર ભાઈઓની બીચડી કદાપિ પકવાની નથી. મહને બહુ દયા આવે છે કે—મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેકટના પાંચમા પૃષ્ઠમાં આ સંબંધી બે ચાર આંસુ પાડી પોતાના હૃદયની જવાબા બહાર કાઢી છે. જહે ચાલ્યાજી, તેઓ પોતાની અનુભવે છે, તે વાતના બાજીગર તેઓએ શ્વેતામ્બરોને ગણ્યા છે; પરંતુ ઠીક છે, સ્વભાવમાં પણ એક વિલક્ષણ સામર્થ્ય રહેલું છે. તો પણ મહારે દિગંબર ભાઈઓ પ્રત્યે જણાવવું જોઈએ કે—‘ભાઈઓ! ખ્રિષ્ટિશ તેજના અજવાળામાં મુષ્ટા મુષ્ટિ કે કેશાશિથી કંઈ વળવાનું નથી. જહેવી રીતે શ્વેતામ્બર આચાર્યોએ, તે તે તીર્થોનાં વર્ણનો, પોતાના ગ્રંથોમાં

કરેલાં, જાહેર કરવામાં આવે છે, તહેવીજ રીતે તહમે પણ એવા પ્રાચીન પુરાવાઓથી, તે તીર્થોમાં પોતાનું સ્વત્વ પ્રકાશિત કરે, તો ખુશીની સાથે તહેમાં તહમારો હક પણ લેખી શકાય, પરંતુ મજનો માલ લેખી માલિક બની બેસવાની કોશિશ કરવી, એ તો સરાસર, સભ્ય પુરૂષોને અછાજતુંજ વર્તન ગણી શકાય.

મિ. પાંગલે મહાશયનું “ આખરે ચાર અંગ્રેજોનો આધાર આપીને પણ તેમનો લેખ પૂરો થયો નહિ ” આ લખવું પણ બિલકુલ બેહુદૂજ માલૂમ પડે છે કેમકે મિ. પાંગલે કેવલ ડૉ. ભાંડારકરના વિચારને વેદવાક્ય માની, નહિં પ્રાચીનતાને પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા લાગી પડયા, તો પછી મહેં ચાર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાય ટાંકી બતાવી સત્ય વાતને પ્રકાશિત કરી, તહેમાં મિ. પાંગલેને ચુંક આવી, એ પણ તેઓની અસહ્ય પ્રકૃતિજ બતાવી આપે છે. બુદ્ધિમાન અને સત્યપ્રિય મનુષ્યો આવી રીતે રોદ્ધા રોવામાં બહાદુરી નથી સમજતા, પરંતુ સહામાની યુક્તિઓનું ખંડન કરવામાં જ બહાદુરી સમજે છે, અને તે અનુસાર મિ. પાંગલે મહાશયે મહારા આપેલા ચાર પાશ્ચાત્ય-વિદ્વાનોના અભિપ્રાયોનું ખણ્ડન કર્યું હતે, તો જનસમાજમાં તેઓ જરૂર પ્રશંસાને પાત્ર નિવડતે.

હવે પાંગલે મહાશયે કરેલા વિષય પ્રવેશનું અવલોકન કરીએ.

મિ. માંગલે મહાશયે વિષયપ્રવેશ કરતાં એક યુક્તિ આપી છે કે—

“એટલા માટે દિગમ્બર લોક (conservative) મૂળ રિવાજને વળગી રહેનારા અને શ્વેતામ્બર લોક (liberal) સુધારા વધારા કરનારા છે એમ કહેવામાં કંઈ વાંધો નથી. પહેલેથીજ તેઓ (liberal) સ્વતંત્રતાને ચહાતા હોવાથી તેમણે દેશ-કાળ અને સમય અનુસાર ઘણાજ જલદી સુધારા પોતાનામાં દાખલ કર્યા છે.”

આ વાતથી તેઓ એમ કહેવા માંગે છે કે—‘નગ્નપણે રહી શકાયુ નહિ ત્યારે મુનીએ વસ્ત્ર પહેરવાં, એવો સુધારો કર્યો,’ ત્હેમાં તેઓ પ્રમાણ આપે છે કે—શ્વેતામ્બરો પરદેગમન, વ્યાપારમાં સાહસ, અન્યો છપાવવા વિગેરે કાર્યો કરતા બાય છે, તેમજ પાઠશાળાઓ, હાઈસ્કૂલ, પાંજરાપોળ વિગેરે કાર્યો સમયાનુસાર કરતા બાય છે.

કેટલું બધું આશ્ચર્ય ? વિદ્યાપ્રચારને માટે, ધર્મ પ્રચારને માટે, શ્વેતામ્બરો કંઈપણ ઉદ્યમ કરે છે, તો તેથી ત્હેનો આધાર લઈ પાંગલો મહાશય કહે છે કે— ‘વસ્ત્ર પહેરવાનો પણ સુધારો કર્યો.’ આથી અઘ્ઘલની સીમા બીજી કંઈ હોઈ શકે ? પહેલાં તો શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે માનતાજ નથી, તે છતાં તેઓ લખે છે કે ‘શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે કબૂલ કરે છે ’ હું પૂછું છું કે—શ્વેતામ્બરોના કયા અન્યમાં એ પ્રમાણે લખ્યું છે ? તે બતાવશે કે ? મ્હને કહેવાયો કે, બદ્દિ સુધારા તરફજ દેખવામાં આવતું હોય તો શું દિગમ્બર આચાર્યો સુધારા કરતા નથી આવ્યા ? જે સુધારા શ્વેતામ્બરોના બતાવ્યા, તેજ સુધારા

અથવા કહો કે કાર્યો, દિગમ્બર સમ્પ્રદાયમાં શું નથી થવા પામ્યાં ? અને તહેવીજ રીતે તેથી આગળ વધીને જુઓ-પહેલે પહેલ દિગમ્બર સાધુઓ નમ્ર (માતાના પેટમાંથી નિકળ્યા તહેવાજ) ધૂમતા હતા. ત્યાર બાદ એક લંગોટી રાખવાનો સુધારો કર્યો. ત્યાર બાદ મોરપીંછીથી અલંકૃત થયા અને તેથી આગળ વધીને કમંડલ વિગેરે પણ ઉઠાવવા લાગ્યા. તો આ બધા સુધારા શું, સુધારાની દાદી નહિ કે ? એથી પણ આગળ વધીને બતાવું તો, દિગમ્બર સાધુઓને પાંચ સમિતિનું પાલન કરવા માટે પ્રતિલેખન વિગેરેની પણ વિધિઓ તેઓના આચાર્યોએ બતાવી કે જહો વિધિઓનો ઉલ્લેખ મ્હેં મહારા પ્રથમના લેખમાં ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ના શ્લોકો ટાંકી બતાવી આપી છે. જ્યારે દિગમ્બર સાધુઓને સર્વથા નાગાજ રહેવાનું બતાવ્યું હતું, અને તહેમાં લગાર પણ મીન મેખ જેવો ફેરફાર નહોતો થયો, તો પછી શા માટે શુભચન્દ્રાચાર્ય એમ બતાવતે કે—“જે મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપકરણ દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોઈને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિલેખન કરીને ચત્તનપૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ (પૂર્ણ) આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ પાળે છે.”

આવીજ રીતે અમૃતચંદ્રસૂરિએ પણ ‘તત્ત્વાર્થસાર’ નામના ગ્રન્થમાં દિગમ્બર સાધુઓને ‘એષણસમિતિ’ માટે પણ કહ્યું છે કે:—

“પિઠં તથોપધિ શય્યામુદ્ગમોત્પાદનાદિના ।

સાધો શોધયતઃ શુદ્ધા હેષણાસમિતિર્ભવેત્ ॥ ૫ ॥

(સંવરતત્ત્વ.)

અર્થાત્-પિણ્ડને, ઉપધિને અને શય્યાને જે ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના દોષો વડે કરીને શોધે છે-શુદ્ધ કરે છે, તહેને એષણાસમિતિ શુદ્ધ થાય છે.

વળી એ પણ જુઓ, અન્યો લખવાનું કામ પણ દિગમ્બરોએ શ્વેતામ્બરો પહેલાંજ પ્રારંભ્યું છે, એટલે કે શ્વેતામ્બરોના અન્ય લખવાના કાળ પહેલાંનો, દિગમ્બરોનો અન્ય લેખન કાળ છે.

હવે બતાવો, આ બધા સુધારા નહિં તો બીજું શું કહી શકાય ? અને જ્યારે એમજ છે તો પછી જહે આરોપ તેઓ શ્વેતામ્બરોના માથે મૂકે છે, તેજ આરોપ શું દિગમ્બરોને શિર નથી આવી શકતો ? બેશક ! આવે છે. પરન્તુ ખરું છે, કે-પગ નીચેનો દાવાનળ કોણ જુએ છે ? વાસ્તવિક જોવા જઇએ તો આપણને સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે—જ્યારથી શિવભૂતિએ અભિમાનથી નગ્ન વૃત્તિ ધારણ કરી, ત્યારથી વખતના બહેવા સાથે દિગમ્બરાચાર્યો દિન-પ્રતિદિન પોતાના આચાર-વિચારોમાં ફેરફાર કરતા ગયા છે. અને તહેનું કારણ એજ હોવું જોઇએ કે—‘નગ્નપણે રહેવાથી, સભ્ય જગત્ આપણને અજ્ઞ ગણશે, આપણને અસભ્યની ગણત્રીમાં ગણી કાઢશે, આપણી અર્વાચી-

નતા જહેવીને તહેવી કાયમ રહેશે, અને આપણી પ્રાચીનતાની પિયુડી કોઈપણ સાંભળશે નહિં, માટે આપણે પણ પ્રાચીન શ્વેતામ્બરોની માફક આચાર-વિચાર રાખીશું તો આપણે પ્રાચીનતાનો ઝંડો, જહેમ ફાવશે તેમ ફરકાવી શકીશું.’ બસ; આજ વિચારથી તેઓએ ધીરે ધીરે પોતાની ટાંચ પસારવી શરૂ કરી.

આગળ ચાલતાં પાંગલો મહાશય લખે છે કે:—

“પહેલાં શ્રી મહાવીર તીર્થંકર સુધી ઉંચી શ્રેણીના જૈનમુનિ ‘નિર્ઞન્થ, નગ્ન, દિગમ્બર’ હતા.”

આને માટે તેઓ ‘કલ્પસૂત્ર’નું પ્રમાણ આપે છે. ભલા ! આ પણ અજ્ઞાન લોકોની આંખે પાટા બાંધવાનો ઇરાદો નહિં, તો બીજું શું કહી શકાય ? ‘કલ્પસૂત્ર’ ની અંદર કોઈપણ સ્થળે ‘નિર્ઞન્થ’ને અને ‘નગ્ન’ને એક કોટિમાં ગણવામાં આવ્યાજ નથી, એમ હું દાવા સાથે કહી શકું છું. કલ્પસૂત્ર તો શું ? કોઈપણ શ્વેતામ્બર ગ્રન્થમાં ‘નગ્ન’નો અર્થ ‘નિર્ઞન્થ’ કે ‘નિર્ઞન્થ’નો અર્થ ‘નગ્ન’ હોઈ શકેજ નહિં. યદિ પાંગલો મહાશય સપ્રમાણ સિદ્ધ કરી આપે તો હું તેઓને હાર્દિક ધન્યવાદ આપું.

સખેદાશ્વયનો વિષય છે કે—‘નિર્ઞન્થ’ અને ‘નગ્ન’નો ભેદ મહેં, મહારા પ્રથમના લેખમાંજ સમજાવવા માટે કોશિશ કર્યા છતાં મિ. પાંગલો, તહેનો ભેદ હજી સુધી સમજી શક્યા નહિં, અને કદાચિત્ સમજ્યા છતાં પણ ‘મહાઈ’ તેજ

સાચું' જેવું રાખતા હોય, તો પછી, હું તો શું ? બ્રહ્મા પણ તેઓને સમજાવવા માટે સમર્થ થઈ શકે ખરા કે ? હર-ગિજ નહિં.

હું મહારા પ્રથમના લેખમાં સાફ સાફ બતાવી ગયો છું કે—“ પહેલાં તો સમગ્ર જૈન સાધુઓનું નામજ ‘નિર્ગ્રન્થ’ હતું, અને તહેને માટે એક પટ્ટાવલીનું પણ પ્રમાણ આપ્યું છે કે:-

‘શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽસ્ટૌ સ્ત્રીન્ યાવદ્ નિર્ગ્રન્થા સાધવો
ઝનગારા ઇત્યાદિ સામાન્યાર્થાભિધાયિન્યાઽઽસ્તીત્’

અર્થાત્—‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દથી સાધુ-અનગાર કહેલ છે, કંઈ નિર્ગ્રન્થનો અર્થ ‘નાગો’ એ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો નથી.”

આ પ્રમાણે સાફ ભેદ બતાવવા છતાં પણ, મહાશય નિર્ગ્રન્થ, નસ-દિગમ્બર એ શબ્દોને એકજ ઝાડના ફળ રૂપે બતાવે છે, શું આ તેઓની અજ્ઞાનતા નહોતી ?

હવે મિ. પાંગલે મહાશય પોતાના ટ્રેકટના સાતમા પેજમાં “શ્વેતામ્બર ભાઈઓની વિચાર ભૂલ” બતાવતાં બે ઉદાહરણો આપે છે. એક હાઈસ્કુલનું, અને બીજું ગ્રેજ્યુએટનું. એ ટલે કે-હાઈસ્કુલ કહેવાથી સાત ધોરણ સુધી શિક્ષણ આપનારી વિદ્યાલય સમજવી, અને ગ્રેજ્યુએટ કહેવાથી મેટ્રીક્યુલેશન, પ્રીવિઅસ, ઇન્ટરમીડીએટ બધી પરીક્ષાઓ તેની અંદર આવી ગઈ. તહેવીંજ રીતે ‘દિગમ્બર કહીએ એટલે વસ્ત્રધારણની સામાન્ય શ્રેણિથી તે વસ્ત્ર છોડતાં સુધીની એટલે દિગ-

મ્મર થતા સુધીમાં, બધી શ્રેણીઓનો તહેમાં સમાવેશ થાય છે. અંતિમ સાધ્ય જે નમ્રસ્થિતિ છે, તેને જૈનોએ ‘દ્વિગમ્મર’ એવું નામ આપ્યું છે.’ આ પ્રમાણે તેઓ ફલિતાર્થ કાઢે છે.

મહને તો લાગે છે કે—પાંગલે મહાશયે પોતાની સારી બુદ્ધિનો વ્યય આ ઉપરનાં બે દૃષ્ટાન્તોમાંજ કરી દીધો છે.

પહેલાં તો મહારે બતાવવું જોઈએ કે—મિ. પાંગલે ‘નગ્નાવસ્થા’ ને ઉંચી પાયરી ગણી છે, એજ તહેમણે સત્ય વાતનો શિરચ્છેદ કરેલો છે. એવું કયા શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે નગ્નાવસ્થા ઉંચી હદ છે? અમારું તો હજુ પણ કહેવું છે કે—‘સ્થવિરકલ્પ’ અને ‘જીવનકલ્પ’ એવા બે કલ્પો વર્ણવેલા છે, એ બે કલ્પોમાં પણ સ્થવિરકલ્પજ મુખ્ય ગણેલો છે. જો ‘જીવનકલ્પ’ જ ઉત્તમ હત તો શામાટે ‘જીવનકલ્પ’માં રહેલા મુનિઓને કેવળ જ્ઞાન ન થવું જોઈએ ? જમહારે થતું તો નથી. એથી ચોક્કસ સદ્ધ થાય છે કે—‘જીવનકલ્પ’ અવસ્થા એટલી ઉત્તમ નથી કે, જહેટલી સ્થવિરકલ્પ અવસ્થા ઉત્તમ છે.

મિ. પાંગલે આ સ્થળે મહાવીર સ્વામિનું દૃષ્ટાન્ત આપે છે, પરન્તુ તેઓ મહા ભૂલ કરે છે. કેમકે મહાવીર સ્વામી કલ્પાતીત હતા. કલ્પાતીતોની સાથે સામાન્ય વ્યક્તિઓને ઘટાવવી સર્વથા અનુચિત છે. અને જો તેમજ હોય તો મહાવીર સ્વામીએ તો કોઈ ગુરૂ પણ નહોતા ધાર્યા, તો શું આજકાલના મુનિઓ પણ તેઓનું અનુકરણ કરવા લાગી જશે ? તીર્થંકરનો તો તહેવો અતિશયજ છે કે—તેઓ વસ્ત્રરહિત હોવા છતાં

પણ, કોઈ તહેવી અવસ્થામાં દેખતા નથી. આજ કાલ કોઈ પાંગલે મહાશયના નમ્નગુરૂ બજારમાં નિકળે અને તેઓને તીર્થકરની માફક, નસાવસ્થામાં કોઈ ન દેખે તો વિદ્યાવિજય, તીર્થકરનું આપેલું દૃષ્ટાન્ત સાચું માનવાને માટે તૈયાર છે. આ વાતને તેઓ કેમ ભૂલે છે કે-દિગચ્છરોના માનવા પ્રમાણે તો તીર્થકરોને તો બહિરંગ-ચતિલિંગનો અભાવજ બતાવ્યો છે. જુઓ તહેને માટે ‘પ્રવચનસાર’ ની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે:—

“ ન વિચ્યતે લિંગાનાં ધર્મધ્વજાનાં ગ્રહણં યસ્યેતિ બહિરંગચતિલિંગાભાવસ્યેતિ ”

આથી એ સિદ્ધ છે કે જીનેશ્વરોને બહિરંગ ચતિલિંગનો અભાવજ છે.

એ તો ખરૂં છે કે—જેઓ સ્થવિર કલ્પમાં હતા, તેઓ અમુક સમયને માટે ‘જીનકલ્પ’ અવસ્થા સ્વીકારતા હતા, પરંતુ તે શા માટે? તપસ્યા કરીને પોતાનાં ચીકણાં કર્મોને મૃદુ બનાવવા માટે. પરંતુ તેથી તે અવસ્થા ઉત્તમજ હતી, એમ તો હતુંજ નહિ. તહેને માટે આ એકજ દૃષ્ટાન્ત બસ થશે.

ધારો કે બે ઉમેદવારો ‘મેટ્રીક્યુલેશન’ની પરીક્ષા આપવાના છે, તહેમાં એકે વિશેષ મહેનત ન કરી અને ઉત્તીર્ણતા પ્રાપ્ત કરી, જ્યારે બીજાએ અત્યન્ત પરિશ્રમ કરીને કેટલીક મુદ્દતે ઉત્તીર્ણતા પ્રાપ્ત કરી છે, તો તેથી પેલો વધારે મહેનત કરીને પાસ થયેલો ઉમેદવાર ઉત્તમ છે, એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન્ કબૂલ કરી શકેજ નહિ.

આજ દૃષ્ટાન્ત સ્થવિરકલ્પ અને જીનકલ્પ બે અવસ્થાઓ ઉપર ઘટાવીએ. એક સાધુતો સ્થવિર કલ્પમાં રહીનેજ પોતાનું ઇષ્ટસાધન કરે છે, જ્યારે એક બીજો સાધુ જીનકલ્પમાં જઈ કેટલીક તપસ્યાઓ વિગેરે કરી આવે છે, ત્યારે કાલાન્તરે પોતાનું ઇષ્ટ સાધન કરે છે, તો લેથી તે જીનકલ્પ અવસ્થાવાળો સાધુ વધારે શ્રેષ્ઠ છે, એમ તો કોઈ દિવસ કહી શકાયજ નહિં. હાં ! સ્થવિરકલ્પ અવસ્થામાં કેવલ જ્ઞાન ન થતાં, જીનકલ્પ અવસ્થામાંજ કેવલજ્ઞાન થતું હત, તો બેશક ! તે અવસ્થાને ઉત્તમ માનવાનું એક કારણ હતું. પરન્તુ તે તો કંઈ છેજ નહિં, એટલે જીનકલ્પ અવસ્થાને શ્રેષ્ઠતમ માનવું બૂલભરેલું છે. જીનકલ્પ અવસ્થામાં કેવલજ્ઞાન નથી થતું, તેને માટે પંચવસ્તુ, દૃઢકલ્પસૂત્રવૃત્તિ, તથા પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ વિગેરેમાં લખ્યું છે કે:—‘તજ્ઞમ્મે કેવલવડિસેહમાવાઓ’ અર્થાત્ તે જન્મમાં કેવલજ્ઞાનનો પ્રતિષેધ હોવાથી મુક્તિ થતી નથી.

હવે મિ. પાંગલે મહાશયે આપેલા એજ ટ્રેન્યુએટ અને હાઈસ્કુલના દૃષ્ટાન્તને ઉચિત રીતે ઘટાવીએ.

બેશક, ‘ ટ્રેન્યુએટ કહેવાથી મેટ્રીક્યુલેશન, પ્રીવિઅસ અને ઇન્ટરમીડીએટ આ બધી પરીક્ષાઓ આવી જાય છે, અને હાઈસ્કુલ કહી એટલે સાત ધોરણ સૂધી શિક્ષણ આપનારી વિદ્યાલય સમજવી, ’ પરન્તુ આ બન્ને દૃષ્ટાન્તો કઈ કઈ અવસ્થાઓમાં મુકવાં જોઈએ, તેમાં મિ. પાંગલે મહાશયે બૂલ ખાધી છે. અર્થાત્ પાંગલે મહાશય, ટ્રેન્યુએટ સ્થાનાપન અને હાઈ-

સ્કૂલ સ્થાનાપન જનકલ્પ અવસ્થાને ગણે છે, પરંતુ આ એવીજ ભૂલ છે, જહીવી દિવસને રાત કહેવાની ભૂલ. તેજ બે દૃષાન્તોને ઉલટાવવાથી વાંચકોને તહેની યથાસ્થિત અવસ્થા જણાઇ આવશે.

ત્રેજ્યુએટ અને હાઇસ્કૂલના સ્થાનાપન, સ્થવિરકલ્પને ગણવો જોઇએ. જહીરે તેથી નીચા દરજ્જામાં જનકલ્પને ગણવો જોઇએ. એતો ખરૂં છે કે—ત્રેજ્યુએટ અવસ્થાને ઉંચો દરજ્જો ગણવાનું કારણ એજ છે કે તહેની અંદર, નીચેની કલાસો કરતાં જ્ઞાન અધિક હોય છે. હાઇસ્કૂલને ઉંચા દરજ્જાની સ્કૂલ ગણવાનું કારણ એ છે કે—તહેની અંદર અધિક જ્ઞાન અપાય છે. તહેવીજ રીતે સ્થવિરકલ્પ અને જનકલ્પ એ બે અવસ્થાઓમાં જહીની અંદર જ્ઞાન અધિક મળતું હોય તહેને શા માટે ઉંચો દરજ્જો ન ગણવો જોઇએ ? બેશક ગણવો જોઇએ. અને જહીરે એમજ નિર્ણય થયું તો પછી, તે અનુસાર તો સ્થવિરકલ્પજ ઉંચો દરજ્જો એટલે ત્રેજ્યુએટ અવસ્થા છે. અને જનકલ્પ, તેથી નીચેની અવસ્થા એટલે હલકો દરજ્જો છે. કેમકે સ્થવિર કલ્પની અંદર ચૌદપૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન હોય છે, જહીરે જનકલ્પમાં વધારેમાં વધારે કંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વ જેટલું શ્રુત જ્ઞાન થાય છે. તહેને માટે જૂઓ ‘વિશેષાવશ્યકમાપ્ય’ પૃષ્ઠ ૧૪ની ચોથી લાઇનમાં લખ્યું છે કે:—

“ જિનકલ્પિકસ્ય તાવજ્ઞાન્યતો નવમસ્ય પૂર્વસ્ય તૃતીય-
માચારવસ્તુ, ઉત્કર્ષતસ્ત્વસમ્પૂર્ણાનિ દશપૂર્વાણિ શ્રુતં ભવતિ ”

તહેવીજ રીતે કેવલજ્ઞાન પણ જનકલ્પ અવસ્થામાંજ ન થતાં,

સ્થવિરકલ્પ અવસ્થામાંજ થાય છે. વિગેરે દરેક રીતિથી સ્થ-
વિરકલ્પ અવસ્થા, જીનકલ્પ અવસ્થા કરતાં સર્વથા ઉંચે દરજ્જે
છે, એમાં લગાર પણ મી મેખ જેવું નથી.

આગળ ચાલતાં મિ. પાંગલે દશમા પૃષ્ઠમાં ‘કલ્પસૂત્રમાં દિ-
ગમ્બર માટેનો પુરાવો’ મહાવીર સ્વામીનું નામ લઈ આપે છે.
પરન્તુ તહેનો જવાબ તો હું પહેલાંજ આપી ગયો છું કે—મ-
હાવીરસ્વામી કલ્પાતીત છે, માટે તેઓની સાથે અન્ય સામાન્ય
વ્યક્તિને ઘટાવી શકાયજ નહિં.

અગીયારમા પૃષ્ઠમાં પાંગલેજી કહે છે કે—“ કારણ કે મ-
હામુનિ થતી વખતે મહાવીર દિગમ્બર થયા હતા. ”

ખિલકુલ બૂઠી વાત છે. મહામુનિ થતી વખતે મહાવીર
સ્વામીએ દિગમ્બર વૃત્તિ ધારણ કરીજ નહોતી. ‘એકવર્ષથી
અધિક તેઓએ દેવ દુષ્ય વસ્ત્ર રાખ્યું હતું ! આ વાતને
પાંગલે મહાશય કેમ ભૂલી જાય છે ? મહાવીર સ્વામી તો
શું ? દરેક તીર્થંકરો દીક્ષાગ્રહણ વખતે વસ્ત્ર રાખે છે, તે માટે
‘વિશેષાવશ્યક’ ની ટીકાના ૧૦૨૨મા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે—
‘સર્વે વિ એકદ્રુસેણ નિગ્ગયા જિણવરા ચઝવ્વીસં ’ અર્થાત્ ચે-
વીશે તીર્થંકરો એક વસ્ત્ર સાથે નિકળે છે આથી અધિક પ્ર-
માણ મિ. પાંગલે મહાશય શું માગશે ?

વાંચકોએ જોયું હશે કે—મહારા પ્રથમના લેખમાં મહેં
શિવપુરાણના ૨૧ મા અધ્યાયનના ચાર શ્લોકો, જહેની અંદર

શ્વેતામ્બર જૈનસાધુઓનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે, ટાંકી બતાવી શ્વેતામ્બરોની પ્રાચીનતાને પુષ્ટ કરેલ છે.

આ શ્લોકોમાં આપેલું વર્ણન, ‘શ્વેતામ્બર સાધુઓનું નહિ’, દિગમ્બર સાધુઓનું છે એમ કહેવાની કંઈ પણ બારી તેઓને ન મળી, ત્હારે શ્રીમાને એક બીજીજ કર્મ ઉભી કરી. અને તે એજ કે શિવપુરાણનેજ અર્વાચીન બતાવી આપ્યું. ત્હેની પુષ્ટીમાં તેઓએ ‘આર્યધર્મ’ નામના માસિક પુસ્તકમાં આવેલા પુરાવા રજુ કર્યા છે.

વાંચકોએ આ વિષયને લગાર બારીકાઈથી વાંચવો. મિ. પાંગલે મહાશયે જહે પુરાવાના ઉતારા આપ્યા છે, ત્હેમાંનો પહેલો આ છે:—

“ (૧) પૌરાણિક મંડળીએ જૈનલોકોના આદિ અને ઉત્તર પુરાણ માફક અઢાર પુરાણ અને અઢાર ઉપપુરાણો બનાવ્યાં.”

આ પ્રથમ પુરાવા ઉપર આપણે એ વિચાર કરવાનો છે કે— શ્વેતામ્બરોમાં આદિ કે ઉત્તર પુરાણ છે નહિ, દિગમ્બર આમ્નાયમાં છે, એટલે એમાં તો કંઈ કહેવા જેવું છેજ નહિ કે, મિ. પાંગલે મહાશયના કહેવા પ્રમાણે પૌરાણિક મંડળીએ દિગમ્બર પુરાણોનું અનુકરણ કર્યું છે.

હવે ત્હેની ઉપરના પેરામાં તો શ્રીમાન્ સાફ કથન કરી ગયા છે કે “ કારણ કે અર્વાચીન પુરાણ કર્તાઓએ જૈનધર્મનું વર્ણન કરતાં કંઈ કંઈ શ્વેતામ્બર સાધુનુંજ વર્ણન કર્યું છે.”

આ ઉપર આપણને એ સમીક્ષા કરવાનો અવકાશ મળે છે કે યદિ દિગમ્બરોના પુરાણોનું અનુકરણ કરી પૌરાણિક મંડળીએ પુરાણોની રચના કરી હોય, તો શા માટે તેઓ જૈન ધર્મનો ઉલ્લેખ કરતાં શ્વેતામ્બર સાધુઓનું જ વર્ણન કરે ? તેઓને તો દિગમ્બર સાધુઓનું જ વર્ણન કરવાનો પ્રસંગ રહેલો છે, કેમકે દિગમ્બરોનાજ પુરાણોની માફક (પાંગલેના કહેવા પ્રમાણે) તેઓ રચના કરે છે. આથી મિ. પાંગલે મહાશયના કથન અનુસારજ એ સિદ્ધ થાય છે કે પૌરાણિક મંડળીએ દિગમ્બરોનાં આદિ અને ઉત્તરપુરાણની માફક રચના નથી કરી, પ્રત્યુત દિગમ્બરોએજ, તે પૌરાણિક મંડળીનાં રચેલાં પુરાણો ઉપરથી રચના કરી છે.

‘આર્યધર્મ’ માસિકના જહે ઉતારા પાંગલે મહાશયે આપ્યા છે, તેનો ખીજો ઉતારો એમ કહે છે કે—

“લોજ રાજની પછી દોઢસો વર્ષે વૈષ્ણવ મતનો પ્રારંભ થયો. કંજર જાતમાં શઠ કોપ મનુષ્ય પેદા થયો. તેણે આ મતનો થોડોક પ્રચાર કર્યો. પછી ચંડાળકુળના મુનિવાહન અને ચવંનકુળના ચાવનાચાર્ય થયા, તેમણે આ મત ફેલાવવા ઘણીજ ખટપટ કરી. પછી ચોથો બ્રાહ્મણ કુળનો રામાનુજ થયો, તેણે આ મત ઘણોજ ફેલાવ્યો. શૈવોએ શિવ પુરાણ વિગેરે બનાવ્યાં.”

ખેર ! આ બધી રામાયણની આપણને કંઈ પણ જરૂર

નથી. પરંતુ મહારે એ વિચારથી દૂર ભાગવું ન જોઈએ કે-‘વૈષ્ણવ મતનો પ્રારંભ કહારે થયો ?’

‘આર્યધર્મ’ નો જહે ઉતારો ઉપર ટાંકવામાં આવ્યો છે, ત્હેની અંદરથી મનના તરંગો સિવાય, વૈષ્ણવધર્મની અર્વાચીનતાના સંબંધમાં કોઈપણ પ્રમાણ આપણે મેળવી શક્તા નથી. એમ પણ ખતાવવામાં નથી આવ્યું કે તેઓ આ વાતને શા આધારે લખે છે ? તો પછી એક માસિક પુસ્તકની અંદર આવી કલ્પના આવી, તેથી ત્હેને સાચી માની લેવાનું સાહસ, મિ. પાંગલે સિવાય બીજું કોણ કરી શકે ? હાં ! ત્હેની અંદર કોઈ પ્રબળ પ્રમાણ આવ્યું હોતે તો બેશક ! થોડા વખતને માટે ત્હેની સમીક્ષા કરવાનો પ્રસંગ લેવાની જરૂર પડતે, પરંતુ ઠીક છે, મ્હને આ પ્રસંગે એક મિસાલ (દૃષ્ટાન્ત) યાદ આવે છે. -

“ એક વખતે એક બાદશાહે પોતાના નોકરોને કહ્યું:— જૂઓ, શિયાળીઆં રાત્રે કેમ રૂઢન કરે છે, નોકરોએ કહ્યું મહારાજ ! તે શિયાળીઆં રાત્રે ટાઢે મરે છે, કેમકે તેઓની પાસે કંઈ વસ્ત્ર નથી. બાદશાહે કહ્યું, ઠીક ! આજે દશહજાર રબાઈઓ ખરીદી, દરેકને એક એક આપી દેજો. નોકરોએ કહ્યું:—બહુ સાડાં હજૂર ! આજા પ્રમાણે થઈ જશે.”

નોકરો જાણે છે કે-આ બાદશાહની બેવકૂફી છે, પરંતુ શા માટે તેઓ ખરી વાત બાદશાહને સમજાવે ? ત્હેમાં તો પોતાનાજ મનમોહક ઉડવાના હોતાને ! બસ, એજ દૃષ્ટાન્ત મિ.

પાંગલે મહાશયના વિષયમાં ઘટે છે. પાંગલે મહાશય એમ તો સહજ સમજી શક્યા હશે કે—‘ આર્યધર્મ ’ ના પુરાવા બિલકુલ બિનપાયાદાર અને પ્રમાણ વિનાનાજ છે. પરન્તુ પાંગલે જાણતા હશે કે—ભાવતું હોય ને વૈધ કહે, તો પત્રી શા માટે ખુશી થવામાં ન આવે ? તેજ પ્રમાણે પાંગલે મહાશયે તો આ પ્રમાણને પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાનું નાવ તો શું ? એક મહેટી સ્ટીમર જ સમજી લીધી.

આ પ્રસંગે ‘વૈષ્ણવસમ્પ્રદાય, આજનો નહિં પરન્તુ લગભગ બે હજાર વર્ષોથી પહેલાંનો’ છે, આ વાતને સિદ્ધ કરનાર એક નોટ ‘ જુલાઈ, સ. ૧૯૧૩ ની ‘સરસ્વતી’ માં નિકળી છે, હેનો કિંચિત્ ભાગ અહિં ઉદ્ધૃત કરું છું:—

“इसी जगह ईशानकोणमें, बेतवा नदीके एक बड़े टीले पर एक ‘ गरुडध्वज ’ नामक स्तम्भ खड़ा है । इस पर एक अति प्राचीन लेख उत्कीर्ण है, जो पहले सेंदुरसे ढका हुआ था । इसका भावार्थ यह है:—

“ यह वासुदेवका गरुडध्वज विष्णुभक्त हीलियो डारस (Heliodaras) की आज्ञासे बनाया गया । वह यवन अर्थात् ग्रीक (Jonian greek) था । ‘ उसके पिताका नाम दिओन (Dion) था । वह तक्षशिला (रावलपिण्डी प्रान्त) का रहने वाला था । राजा अन्तलकीडस् (Antalkidas) का यवन

(Jonian greek) દૂત થા, પ્રતિનિધિ હોકર વહ રાજા ભાગ-
ભદ્રકે પાસ ઉસકે રાજ્યકે ચૌથે સાલમં આયાથા । * *

* * * * *

ઇસ શિલાલેખસે યહ બી સિદ્ધ હૈ કિ-વૈષ્ણવસમ્પ્રદાય,
કોઈ નવીન કર્પના નહીં, પરન્તુ દો હજાર વર્ષોંસે બી વહ
અધિક પુરાની હૈ । ”

આ ઉપરના સપ્રમાણ લેખથી વાંચકો જોઈ શકયા હશે કે
“વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાય અર્વાચીન છે’ એમ કહેવાનો જહે ઘટાટોપ
મિ. પાંગલે મહાશયે કરેલો છે, તે સરાસર જૂઠો અને ખિન-
પાયેદાર છે. તેઓના ઘટાટોપે ખરેખર ‘ઠમઠોલ માંહે પોલ’
ની નકલ કરી છે, જહારે એમજ છે તો પછી તેઓનું ‘વા-
સ્તવિક રીતે ‘આ પુરાણ નહીં’, પણ નવીન ગ્રન્થો છે,”.....
ધત્યાદિ કથન, સત્ય વાતનું ખૂન કરનારજ છે, એમ કહેવું કોઈ
પણ રીતે અત્યુક્તિ ભરેલું કહી શકાશે નહિ.

મહુને અત્યંત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે-જહે પોઈન્ટોનો
જવાબ મહે મહારા પ્રથમના લેખમાં બખૂબી આપેલો છે, તેજ
પોઈન્ટનો ઝંડો મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેક્ટમાં ઉઠાવેલો
છે. શું તેઓએ પાનાં ભરવામાંજ પ્રાચીનતા માની લીધી હશે
કે? ખેર, ગમે તે હો, મહારે તે કારણને ખોજવાની કંઈ
પણ જરૂર નથી.

મહાભારતાના જહે ફકરાનો જવાબ મહે' મહારા લેખમાં આપ્યો છે તે આ છે:—

“સાધયામસ્તાવદિત્યુક્ત્વા પ્રાતિષ્ઠનોત્તઙ્કસ્તે કુण्डले गृही-
त्वा सोऽग्नयदय पथि नग्नं क्षपणकमागञ्जन्तं मुहुर्मुषुर्दृश्यमा-
नमदृश्यमानं च”

હવે આ વાક્યમાં ‘નગ્ન’ શબ્દ દેખવાથીજ દિગમ્બરો પો-
તાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ હું પહેલાં-
નાજ લેખમાં બતાવી ગયો છું કે—જનકકંપીસાધુઓ તે વખતે
મોજૂદજ હતાં અને આ પ્રસંગ તે જનકકંપી સાધુઓ માટેનો
છે. દિગમ્બરો ‘નગ્ન’ શબ્દથી દિગમ્બર સાધુને ગણે છે, પ-
રંતુ આ મોટી ભૂલ છે. જહે વ્યાસજીએ શિવપુરાણમાં શ્વેતા-
મ્બર સાધુઓનું વર્ણન કર્યું છે, તેઓ મહાભારતમાં દિગમ્બર
સાધુઓનું વર્ણન કરે, તે સંભવી શકેજ નહિ, કેમકે તે સ-
મયમાં તો દિગમ્બરોનું નામ નિશાન પણ નહોતું. ખેર ! આ
ઉપર ખીજો પણ એક વિચાર ઉદ્ભવે છે:—

તે સમયમાં સાધુમાત્રને ક્ષપણુક કહેવામાં આવતા હતા.
જેહારે ક્ષપણુક કહેવાથીજ સાધુનો યોગ થઈ જાય છે, તો
પછી ‘નગ્ન’ શબ્દ આપવાની શી જરૂર હતી? નગ્ન વિશેષણ
આપ્યું છે, તેથીજ એ સિદ્ધ થાય છે કે—તે વખતે વસ્ત્રધારી
મુનિઓ અવશ્ય હતા. જેહારે ‘સ્થવિર કંપી’ અને ‘જન-
કંપી’ આ બે અવસ્થાઓ શ્વેતામ્બરોની માન્યતા પ્રમાણે
સિદ્ધજ કરે છે, એમાં લગાર મીનમિખ જહેવું રહેતું નથી.

હવે મિ. પાંગલે મહાશયની એક ઔર કરતૂત તપાસીએ. મિ. પાંગલે મહાશય, પૃષ્ઠ ૧૩ માં હિન્દુધર્મશાસ્ત્ર ભાગવતનો એક પુરાવો આપી, પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવામાં કૂલ્યા સમાતા નથી. પરંતુ તેઓ એ વાતને કહ્યાં સમજે છે કે હું આ પુરાવો આપવામાં કેટલી ભૂલ કરું છું ? તેઓની ભૂલ હું બતાવું, તે પહેલાં, હેમણે આપેલો ભાગવતનો ફકરો અહિં ઉદ્ધૃત કરવો ઉચિત સમજીું છું. તે ફકરો આ છે:—

“ एवमनुशास्यात्मनान्स्वयमनुशिष्टानपि लोकानुशाय-
नार्थं महानुभावः परमसुहृद् भगवानृषभोपदेश उपशमशीलानां
उपरतकर्मणां महामुनीनां भक्तिज्ञान-वैराग्यलक्षणं पारमहंस्य-
धर्ममुपशिक्ष्यमाणः स्वतनयशतज्येष्ठं परमभागवतं भगवज्जनप-
रायणं भरतं धरणिपालनायाभिषिच्य स्वयं भवनरवोर्वरितशरी-
रमात्रपरिग्रह उन्मत्त इव गगनपरिधानः प्रकीर्णकेश आत्मन्या-
रोपिताहवनीयो ब्रह्मवर्तात्यवव्राज । ”

હવે આ ઉપર્યુક્ત કથનમાં આવેલ ‘ ગગનપરિધાન: ’ શબ્દને આગળ ધરી, તેઓ એમ કહેવા માગે છે કે— ‘ઋષભદેવ ગગનરૂપી વસ્ત્રને ધારણ કરી અર્થાત્ દિગમ્બર બનીને પોતાના કર્તવ્યનો વિચાર કરતા બ્રહ્મવર્તમથી નિકળી પડ્યા. ’

શું આ તેઓની યુક્તિ કોઈ પણ પ્રકારના મહત્વને સ્થાપિત કરે છે ? હરગિજ નહિં. જહેણે માલ-ખજાનાને છોડ્યો, પુત્ર-પરિવારને છોડ્યો, અને સાશ રાજ્યપાટને છોડ્યો, હેના માટે

એક વસ્ત્ર ‘ગગન પરિધાન’ રૂપજ લેખાય, તો તહેમાં શું આ-
શ્ચર્ય ? હું પહેલાંજ બતાવી ગયો છું કે—‘સઙ્ગે વિ એકદૂસેજ
નિગયા જિજવરા ચઝઝીલ’ અર્થાત્ એવીશે તીર્થકરો એક દેવ
દૂધ સહિત સાધુ અવસ્થા સ્વીકાર કરે છે. તો આવું એક દેવ
દૂધ માત્ર હોવાથી તેઓને ‘ગગનપરિધાન’ એવું વિશેષણ
આપવાથી, કંઈ એમ ન કહી શકાય કે તેઓએ નસાવસ્થા સ્વી-
કારી. વ્યવહારમાં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે—જહમ કોઈ
માણસ કેવલ ધોતીયું પહેરીને નદીમાં ઉતર્યો હોય, પરન્તુ તે
એમજ કહે છે કે—ભાઈ ! મ્હારે નદી ઉતરવા માટે બધાં વસ્ત્રો
કાઢી નાખવાં પડ્યાં. તહેવીજ રીતે કોઈ માણસે ધોખીને વસ્ત્રો
ધોવા આખ્યાં હોય, અને જો કે તહેને પહેરવાને અમુક વસ્ત્રો હોય
છે, તોપણ તે તગાદો (ઉઘરાણી) કરતી વખતે એમજ કહે
છે કે—ભાઈ ! કપડાં જલદી આપો, ઉઘાડા કરવું પડે છે.

આ એક વ્યાવહારિક ભાષા છે. તેથી એમ સિદ્ધાન્ત કાઢી
લેવાનો નથીજ કે તેઓ નમ્મજ કરે છે. અને તહેવીજ રીતે
ઋષભદેવ જેવા રાજરાજેશ્વર, સાધુ અવસ્થા સ્વીકાર કરે અને
તેઓની પાસે એક દેવદૂધ માત્ર હોય, તો તેઓને માટે ‘ગગન-
પરિધાન’ કહેવું લગાર માત્ર પણ ખોટું નથી. આજકાલ પણ
જૂઓ—કોઈ સાધુ થાય છે, ત્હારે તહેને માટે લોકો એમજ કહે
છે કે—“ ધન્ય છે, ફલાણુનો છોકરો બધું છોડી સાધુ થઈ
ગયો. ” આથી શું તહેણે દુનિયાભરની ચીજો છોડી દીધી ?
‘બધું’ કહેવાથી આવું—પીવું—ખેસવું—ઉઠવું—સુવું—ઓઘો મુહપત્તિ—

પાત્ર-વસ્ત્રો અને શરીર વિગેરેનો પણ ત્યાગ કરી દીધો? કદાપિ નહિં. ત્હારે ‘ગગનપરિધાન’ શબ્દથી ‘નગ્નાવસ્થાનો સ્વીકાર’ કહેનાર મિ. પાંગલે મહાશયની બુદ્ધિને સુમારક-બાદી આખ્યા વિના કેમ રહી શકાય? આ સિવાય ઉપયુક્ત ભાગવતના ફકરામાં આવેલા ‘પરમહંસ ધર્મ’ નો અર્થ પાંગલે મહાશયે શ્રેકેટમાં ‘દિગમ્બરમત’ કર્યો છે, પરન્તુ આ કયા કો-શની ટાંગ તોડી, એ બતાવ્યું હતે તો વધારે સાફ હતું.

આ પરામર્શ ઉપરથી વાંચકો સમજી ગયા હશે કે-મિ. પાંગલે મહાશયને કોઈ સ્થૂત્ર યુક્તિ, પોતાની પ્રાચીનતાના વિષયમાં નથી મળી આવી, ત્હારે તેઓએ ‘નગ્ન’ શબ્દની કે ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળા શબ્દોની જ ડાઢી ખીંચવામાં, પોતાના સમયનો વ્યય કર્યો જણાય છે. ‘બુદ્ધિનો વ્યય કર્યો છે’ એમ કહેવાનું સાહસ હું તો કરી શકું જ નહિ; કેમકે ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળા શબ્દોને શોધી કાઢવામાં બુદ્ધિને એટલી તકલીફ નથી પડતી, જહેટલી કે યુક્તિઓનું ખણકન કરવામાં યા નવાં પ્રમાણોને શોધી કાઢવામાં પડે છે.

આ તો શું? ભાગવતના સંબંધમાં તો હું બીજું પણ પ્રબલ પ્રમાણ આપવાને સમર્થ થાઉં છું.

પ્રસ્તુત ભાગવત વ્યાસજીનું નહિ, પરન્તુ અર્વાચીન ‘ઓપદેવનું’ બનાવેલું છે, એમ ‘પુરાણ તત્ત્વપ્રકાશ’માંથી મળી આવે છે. પુરાણ તત્ત્વપ્રકાશના પ્રથમ ભાગના દશમા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે:—

“ઇસકે ઉપરાન્ત જ્ઞાનેશ્વરમિશ્રને જો ગીતાકી ટીકા બનાઈ હૈ ઉસમેં उन्होंने १२७२ શકાબ્દમેં હેમાદ્રિકા હોના સિદ્ધ કિયા હૈ । ઔર उन्हींक समयमें पण्डित वोपदेवजी हुए, जिन्होंने राजा सचिव हेमाद्रिको भागवत सुनाइ थी । इससे प्रत्यक्ष प्रकट होता है कि-भागवतको बने बहुत थोड़े दिन हुए।”

લ્યો, ‘પુરાણતત્ત્વ પ્રકાશ’ના કર્તા તો ભાગવતનેજ અર્વાચીન ગણે છે, કહો, હવે મિ. પાંગલે મહાશય, શિવપુરાણના દૃષ્ટાન્તની માફક આને ‘પણ સાચું નહિ’ માને કે ? અમારે માટે તો ભાગવતના સંબંધમાં બન્ને ચુક્તિઓ લાભદાયક છે, પરન્તુ દિગમ્બર ભાઈઓ, ભાગવતના ઉપર્યુક્ત વાક્યને ઉદ્ધૃત કરી, અઢી ચાવલની ખીચડી પકાવવા કોશિશ કરે છે, તે તો કોઈ રીતે સિદ્ધ થાય તેમ છેજ નહિ.

મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેક્ટના પંદરમા પૃષ્ઠમાં, પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાને માટે એક જબરદસ્ત પ્રમાણ આપ્યું છે, ખરેખર આ પ્રમાણે તો દુનિયાંભરના પ્રમાણોના કાનજ કાપી લીધા. જો કે આ તેઓના પ્રમાણના બદલામાં તો તે ટ્રેક્ટના વાંચનારાઓએ સ્વયં વાંચતી વખતે પાંગલે મહાશયની અછલની પરીક્ષા કરી લીધી હશે; તોપણ મ્હારે તો હૈનો જવાબ આપવોજ જોઈએ.

પાંગલે મહાશય કહે છે કે:—“ લોકરૂઢી જોઈએ તો ‘જૈનના દેવ નાગા’ એ વાત બધા ભારતવાસીઓની જાણમાં છે.....

શ્વેતામ્બરના દેવ જો નમ્ર નહોતા, તો લોકમાં કહેવાતી રૂઢી કયાંથી આવી ? ”

રૂંકામાં જવાબ તો એટલોજ હોઈ શકે કે-‘ આ રૂઢી આવી દિગમ્બરોના દેવ નાગા દેખ્યા ત્હાંથી.’ એવું કોણ કહી શકે કે- આ રૂઢી શ્વેતામ્બરોના દેવ નાગા હતા, તે ઉપરથી આવી ? શ્વેતામ્બરોના દેવ નાગા હતા પણ નહિ, અને છે પણ નહિ. અને જો આ રૂઢી શ્વેતામ્બરોના દેવ ઉપરથીજ પ્રચલિત થઈ હોય, તો મહારે કહેવું જોઈએ કે-શ્વેતામ્બરોના મંદિરમાં જતાં અન્ય દર્શનીઓ અચકાય છે, કે દિગમ્બરોના મંદિરોમાં જતાં ? તહેની તપાસ કરો. તપાસ શી કરવી છે, બનારસ-લખનૌ વિગેરે સ્થળોએ જ્યારે દિગમ્બરોની રથયાત્રા નિકળે છે, ત્યારે તહેની અંદર કોઈપણ હિન્દુધર્માનુયાયી શામેલ થતો નથી, એટલુંજ નહિ પરંતુ મહેં પ્રત્યક્ષ એ વાતનો અનુભવ કર્યો છે કે-લખનૌમાં તો દિગમ્બરોની રથયાત્રા હોય છે, તે દિવસે કુલ બજાર બંધ રહે છે, બદકે સાંભળવા પ્રમાણે મુસલમાનો પણ દુકાનો બંધ કરે છે. અને તેજ શહેરમાં શ્વેતામ્બરોની રથયાત્રા કે વરઘોડો નિકળે છે, ત્યારે કુલ બજાર ખુલ્લો રહે છે અને લોકો ઉત્સાહ-પૂર્વક તહેમાં ભાગ પણ લે છે. બદકે બનારસમાં તો અન્યદર્શનીયોને ભગવાનની પાલખી ઉઠાવતાં અને પોતાનાં મકાનો ઉપરથી પુષ્પો વડે ભગવાનને વધાવતાં પણ મહેં જોયા છે. પાઠક ! વિચાર કરી શકશે કે, મિ. પાંગલેનું કથન કેટલું બધું જૂઠ્ઠી ભરેલું છે ?

ઉપર્યુક્ત કથનથી એ તો ચોક્કસ જણાઇ આવ્યું કે આ રૂઢી દિગમ્બર-દેવમૂર્તિઓ ઉપરથીજ પ્રચલિત થઇ છે. હવે કદાચ દિગમ્બરો એમ કહેવા માગતા હોય કે-

“ જૈનના દેવ નાગા છે, આ રૂઢી દિગમ્બર મૂર્તિ ઉપરથી પ્રચલિત થઇ છે, તેથી અમેજ પ્રાચીન છીએ ” તો તે પણ ખોટુંજ છે. અહીં જોવા જઇએ તો આ રૂઢીથી તેઓની પ્રાચીનતા સિદ્ધ નથી થતી, પરંતુ ‘તેઓ જૈન ધર્મને કલંકભૂત થયા છે ’ આ વાત સિદ્ધ થાય છે. કેમકે જ્યહારથી તેઓ મૂર્તિને નગ્નાવસ્થામાં રાખવા લાગ્યા, ત્યહારથી આ લોકોક્તિ પ્રચલિત થઇ છે. આ લોકોક્તિ કંઇ શાસ્ત્ર પ્રતિપાદ્ય નથી. આવીજ એક બીજી પણ લોકોક્તિ ‘ જૈના મ્હેચ્છાઃ ’ એ પ્રમાણેની ચાલી આવે છે, અને તે લોકોક્તિ સ્થાનકવાસી (ઢૂંઢીયા) સાધુઓ ઉપરથી ચાલેલી અનુભવાય છે. કેમકે ઢૂંઢીયા સાધુઓનો કેટલોક વ્યવહાર, નિંદાને પાત્ર બને, તહેવો હોય છે. હવે શું આ લોકોક્તિ ઉપરથી ઢૂંઢીઆઓ એમ કહી શકે ખરા કે “જૈના મ્હેચ્છાઃ” આ લોકોક્તિ અમારા ઉપરથી ચાલે છે, માટે અમે પ્રાચીન છીએ.” કદાપિ નહિં. તહેવીજ રીતે દિગમ્બર ભાઇઓથી પણ, તે લોકોક્તિના આધારે પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી શકાય તેમ નથી. આવીજ લોકોક્તિઓ ઉપર મહારા ખુશમિબળ ભિત્ર સાથે મહારે એક વખતે વાતચીત થતી હતી, તે વખતે તહેમણે મહુને કહ્યું કે:-

“ તહેમને એ વાતનો અનુભવ હશે કે-જમ્હારે ઘરમાં

કુતરૂં પેસતું હોય છે, ત્યારે તહેને ‘હટ સરાવગી (દિગમ્બર)’ એમ કહીને હાંકવામાં આવે છે, અને આ પ્રમાણે હું ઘણાઓના મુખથી સાંભળું છું, તેથી માલૂમ પડે છે કે—આ લોકોક્તિ ઘણા કાળથી ચાલી આવતી હોવી જોઈએ, અને જો તેમજ હોય તો શું દિગમ્બર ભાઈઓનો ગ્રામશાદૂલોની સાથે કંઈ સંબન્ધ હશે કે ? ”

મહારે તે વખતે સ્પષ્ટ કહેવું પડ્યું કે નહિ, આ તહમારી મોટી ભૂલ છે. શું લોકોક્તિ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે ? અને તે શું સંભવિત છે કે ?

આવીજ લોકોક્તિ ‘ જૈના નાસ્તિકાઃ ’ એ પ્રમાણેની પણ ચાલે છે. શું આ લોકોક્તિને કોઈપણ બુદ્ધિમાન સાચી માની શકશે ? કદાપિ નહિ. જૈનો શું આત્મા, પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ, નરક અને મોક્ષ આદિ પદાર્થોને નથી માનતા કે જોઈથી તેઓ નાસ્તિક કહેવાય ? જોઈવું જૈનોના ગ્રન્થોમાં ઉપર્યુક્ત પદાર્થોનું સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવ્યું છે, તોઈવું કોઈપણ દર્શનમાં જોવામાં આવતું નથી. વેદમાં બતાવેલી હિંસા આદિ નિંદકાર્યોને જૈનોએ ન માન્યાં, એટલે તેઓને ‘નાસ્તિક ’ નું ટાંકટલ આપી દીધું, આ તો કેવલ દ્વેષબુદ્ધિનુંજ પરિણામ છે, અને દ્વેષ બુદ્ધિથી ચાલેલી લોકોક્તિઓ પ્રમાણભૂત હોઈ શકેજ નહિ. યદિ ‘ જૈનોના દેવ નાગા ’ આ લોકોક્તિને આગળ ધરી દિગમ્બર ભાઈઓ પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાનું બીડું ઝડપતા હોય, તો મહારે કહેવું જોઈએ કે—‘જૈના નાસ્તિકાઃ’ એ લોકોક્તિને

પણ સાચી માનવાનું, દિગમ્બરભાઈઓ સાહસ કરશે ખરાજ ને? પરંતુ નહિં, આવી લોકોક્તિઓ ઉપરથી અમુક એક ધોરણ બાંધવું, એ તો અસત્ય વાતને ખરીદી લેવા ખરાખર છે.

હવે પૃષ્ઠ સોલમામાં મિ. પાંગલે મહાશયે, શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ દુષ્કાલના વખતમાં બતાવી છે. પરંતુ મહારા પ્રથમના લેખમાં બતાવેલી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિની વાતને, તેઓ ગાય-ખજ કરી નાખે છે, અર્થાત્ ઉડાવીજ દીધી છે. શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિની જે રામકહાણી શ્રીમાને ચીતરી છે, તેમાં કંઈ પણ પ્રમાણિકતાની વાત નથી. નિદાન તેઓએ કંઈ પણ પ્રમાણ આપ્યું નથી. આ સિવાય તેઓનું આ લખવું:—“શ્વેતામ્બરી ભાઈ-ઓના કરતાં, શ્વેતામ્બરી સાધુઓજ વધારે હઠ કરનારા હોય છે, અને તેઓ ન્યાયની કોઈ પણ વાત એકદમ માનતા નથી.” બિલકુલ મૂર્ખતા કે દ્વેષ ભરેલું છે. તેમાં તેઓ પ્રમાણ ‘લાલન અને સાધુઓનો ઝગડો થયો હતો,’ તે બતાવે છે.

ખરેખર મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાની સ્વચ્છન્દતાનો સારો અનુભવ અહિંજ આપી દીધો છે. શ્વેતામ્બર સાધુઓને અને લાલનને કયા વિષયમાં ઝગડો થયો હતો ? વિગેરે કથા કહેવાની અહિં કંઈ પણ જરૂર જોતો નથી, પરંતુ એટલું જરૂર કહીશ કે, શાસન શુભેચ્છક મહાત્માઓ, કોઈપણ શખ્સને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કંઈપનાઓ કરતાં, શાસન વિરુદ્ધ કાર્યો કરતાં અટકાવ કરે અથવા શિક્ષા કરે તો તેઓને હઠ કરનારા કે ‘ન્યાયની વાતને નહિં માનનારા ’ કહેવું એ કેટલું બધું પાપી કામ કહી

શકાય ? પરંતુ ઠીક છે, નિર્નાથ દિગમ્બર સંમ્પ્રદાયની અંદર જહેમ લોકો મનમોદક ઉડાવે છે, તહેમ શ્વેતામ્બર સંમ્પ્રદાયની અંદર પણ મુનિરાજો, લોકોને મનમોદક ઉડાવવા દે તો જરૂર, મિ. પાંગલે મુનિરાજોની તારીફ (સ્તુતિ) કરે. પરંતુ મિ. પાંગલે મહાશયે આ વાતને પોતાના અંતઃકરણમાં બરાબર કોતરી રાખવી જોઈએ કે:—શ્વેતામ્બર આનાય, દિગમ્બર આનાય જેવો અગુરવો (ગુરુવિનાનો) નથી, શ્વેતામ્બરોની અંદર હબ્બુ શાસન પ્રિય મહાત્માઓ મોજૂદ છે, અને જ્યાં સુધી તેઓની વિદ્યમાનતા છે, ત્યાં સુધી તેઓ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધવર્તન કરનારાઓની અને ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારાઓની સહામે પડવાના, પડવાના ને પડવાના. ચાહે તે મહાત્માઓની લોકો સ્તુતિ કરે યા નિંદા પરંતુ તે બદલ અમારા પાંગલે મહાશયને શામાટે પેટમાં દદ થતું હશે ? તે કંઈ સમજી શકાતું નથી. યાદ રાખવું જોઈએ કે શ્વેતામ્બર સાધુઓ હઠ કરનારા નથી, કિન્તુ સાચી વાતને જાહેર કરનારા છે.

‘ મિયાંની ચાંદે ચાંદ ’ જહેવું કરે, તો શ્વેતામ્બર સાધુઓ સત્યગ્રાહી ગણી શકાય, આ પણ કેવો ન્યાય ? દિગમ્બરોની અસત્ય વાતને શ્વેતામ્બર સાધુઓ ન સ્વીકાર કરે અને તહેનું ખણડન કરે, તો તેથી શું તેઓ દુરાગ્રહી થઈ ગયા કે ? ભાઈ! દુરાગ્રહી કે અન્યશ્રદ્ધાળુ તો તહમારા જેવા દિગમ્બરભાઈઓજ છે કે—જેઓને અનેકાનેક પ્રમાણોથી એ વાત સિદ્ધ કરી આપીએ છીએ કે ‘દિગમ્બરો અર્વાચીન છે,’ તે છતાં ‘ મિયાં ગિરે

તો મી ટાઈ ઝંઝીકી ઝંઝી ' ની માફક ભૂતને સ્વીકાર કરી સત્યવાતને માનતા નથી.

પ્રિય પાંડક ! એ તો સૌ કોઈ સ્વીકાર કરી શક્યો કે—મનુષ્ય માત્રની ભૂત હમેશાં થતી આવે છે. એક સમયમાં માણસના જાહે વિચારો હોય, તે બીજા સમયમાં બદલાઈ જાય છે. અને તહેવીજ રીતે અસુક વિષયમાં જાહાં સુધી પોતાને વિશેષ અનુભવ ન થયો હોય, ત્યાં સુધી સાચી વતથી વિપરીત મન્તવ્ય કદાચિત્ હોય, તો તહેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

મિ. યુ. ડી. બરોડિયા કે જેઓ એક ટ્રેજ્યુએટ છે, તહેમણે 'જૈનીઝમ' નામનું પુસ્તક લખી, 'જૈન ટ્રેજ્યુએટસ એ-સોસીએશન' દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું છે. આ પુસ્તકની અંદર તે મહાનુભાવે એક એવો ફકરો લખ્યો છે કે, જહેની અંદરથી મતજબ કાઢવાવાળો માણસ એમ કાઢી શકે કે 'શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ દુષ્કાલના વખતથી થએલી છે.'

પરન્તુ આ મિ. બરોડિયાના ફકરા ઉપરતો મિ. પાંગત્રે મહાશય કૂડ્યા પણ સમાતા નથી. તેઓ તો પોતાના મનમાં એમજ સમજવા લાગી ગયા છે કે—આ વાક્ય શું છે? દિગમ્બરોની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરનાર, સર્વજનું વચન છે. અને તેટલાજ માટે તેઓએ બે ત્રણ પેજ કાળાં કરવામાં સમ્પૂર્ણ ઉત્સાહ બતાવ્યો માલૂમ પડે છે. પરન્તુ હું પહેલાંજ કહી ગયો છું કે—જાહાં સુધી મનુષ્યને અસુક વિષયમાં સમ્પૂર્ણ માહિતી ન હોય, ત્યાં સુધી તે વિષયમાં ભૂત થાય, એમાં

શું આશ્ચર્ય? છદ્મસ્થાવસ્થામાં રહેલા તમામ જીવો ભૂલને પાત્ર બને છે, જો એમ ન હોય તો તીર્થંકરો શામાટે છદ્મસ્થ અવસ્થામાં ઉપદેશ ધારા વહેતી ન રાખે? તહેતું કારણ એજ હતું કે—તેઓ એમ સમજતા હતા કે—યદિ છદ્મસ્થ અવસ્થામાં ઉપદેશ દેવામાં જહે પ્રરૂપણ થાય તહેમાં, અને કેવળ-જ્ઞાન થયા બાદ કરેલી પ્રરૂપણમાં બીજેજ ભાવ પ્રકટ થાય, તો દ્વિધાવાક થવાનો પ્રસંગ આવે, માટેજ તેઓ છદ્મસ્થાવસ્થામાં ઉપદેશ નહોતા દેતા. અને તહેવીજ રીતે શ્રીયુત યુ. ડી. બરોડીયાએ પણ છદ્મસ્થ અવસ્થાના કારણથી ભૂલ કરેલી છે.

આ વિષયમાં મિ. બરોડીયાની સાથે, પૂજ્યપાદ મહારાજ શ્રીમંદ્રવિજયજીને ઘણો વિસ્તારથી પત્રવ્યવહાર થએલો છે, અને તે પત્રવ્યવહારમાં અન્તોગત્વા આવેલા પરિણામને જાહેર કરું, તે પહેલાં મિ. બરોડીયાની સરળતા, સત્યપ્રિયતા અને તેઓના ઉત્સાહ બદલ અનેક ધન્યવાદ આપ્યા સિવાય હું આ લેખિનીને આગળ ચલાવી શકું નહિં. બરેબર, એજ્યુએટ્સ વર્ગમાં આવા પુરૂષો હું ક્વચિત્જ નેવા ભાગ્યશાળી નિવડયો છું. મિ. બરોડીયા, પોતાના તા. ૨૦-૭-૧૩ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“.....એક બે પોઇન્ટ સિવાય ઘણોજ પરિશ્રમ લઇ સરસ મીમાંસાયુક્ત મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ પોતાનો લેખ લખ્યો છે, ત્યારે મી. પાંગડે પોતાનો લેખ વિક્ષત્તાને ન છાજે તેવા શબ્દોયુક્ત

લખેલો છે. કંઈક ઉશ્કેરણી વૃત્તિથી તે લખાએલો હોય તેવું લાગે છે.

મારે એક વાત આ પત્રમાં લખવી જોઈએ. મી. પાંગલે મારો પેરેત્રાફ ટાંકીને તેની સાથે ચોતાના વિચારો લેખવી દઇને મને અને જેન શ્વેતામ્બર સાધુઓને અન્યાય આપ્યો છે એ નિઃસંશય છે. તેથી મારી પ્રથમ વિનંતિ સ્વીકારી તે ગેરસમજાતી ઉત્પન્ન કરાવનાર મારો સંક્ષેપમાં લખાએલો પેરો આપ સુધારી આપો. જો આપની તેમ ઈચ્છા નહીં હશે તોજ પછી હું તે સુધારવા આરંભ કરીશ. એજ.”

શું આ પત્ર બદલ, આવી સરલતા સત્યપક્ષતા માટે મિ. બરોડીયાને થોડો ધન્યવાદ ઘટે છે?

બસ ! હવે મ્હારે, મિ. પાંગલે મહાશયે મી. બરોડીયાનો ફકરો આગળ ધરી જે ફૂલ મારી છે, ત્હોનો કંઈપણ જવાબ આપવાની જરૂર નથી. મિ. બરોડીયા પોતેજ તે ભૂલ સ્વીકારે છે, તો પછી, પાંગલે મહાશયની રામકહાણી માટે લખી લખીને, પાઠકોનો વિશેષ સમય શામાટે રોકવો જોઈએ?

હું આ પ્રસંગે એક આશા અવશ્ય રાખીશ કે, મિ. પાંગલે મહાશયે શ્રીચુત બરોડીયાને ‘સમજી’ ‘વિદ્વાન’ ‘ઇતિહાસ સંશોધક’ અને ‘પદ્ધીધારક’ ઇત્યાદિ વિશેષણો જહો પ્રેમથી-જે ઉત્સાહથી લખેલાં છે, તે પ્રેમ કે ઉત્સાહને લગાર માત્ર પણ

ખંડિત નહિં કરે. અને મિ. બરોડીયા સત્યપક્ષી થયા-સાચું તે મ્હાડું, આ અનુસાર વર્તવા લાગ્યા, તેથી મિ. પાંગલે, યદિ બીજાંજ વિશેષણોથી બરોડીયાને વધાવશે તો, જોકે સત્ય-પ્રિય બરોડીયાને તો કંઈજ નથી, પરંતુ હાં ! જન-સમાજ તો મિ. પાંગલેની કિંમત આંકયા વિના કદાપિ રહી શકશે નહિં. આ વિષયમાં અધિક લખવું બ્યર્થ છે, પાઠકો સ્વયં વિચાર કરી શકે તેમ છે.

આગળ આલતાં મિ. પાંગલે પૃષ્ઠ ૧૯ માં લખે છે કે:-

“ કુંદકુંદાચાર્યના વખતમાંજ દિગમ્બર શ્વેતામ્બર બદલ ગિરનાર પર્વતપર વાદ થયો, તે વેળા દિગમ્બર પ્રાચીન અને શ્વેતામ્બર અર્વાચીન ઠર્યા. ”

શું આમ લખવા માત્રથી કોઈપણ બુદ્ધિમાન માની લેવાનું સાહસ કરશે કે ? એવી રીતે તો દરેક પોતપોતાની વડાઈ હાંક્યા કરે, પરંતુ તેથી પ્રમાણ વિના પ્રામાણિક થઈ શકે નહિં. આ સિવાય ‘પ્રભાસપુરાણ’ ‘ઋગ્વેદ’ ‘રામાયણ બાલકાંડ’ અને ‘નિઘંટુ’ એમ બે ગ્રંથ વાક્યો સંસ્કૃતનાં, કે જહોની અંદર ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળો શબ્દ કે ‘નગ્ન’ શબ્દ આવેલો છે, તે ઉદ્દેશ્યનાં છે, પરંતુ હું એમ કહ્યા વિના ન રહી શકું કે ‘નગ્ન’ શબ્દને દેખી ‘નાગા’ થવાનો, દિગમ્બર ભાઈઓને એક મહાવરોજ થઈ ગયો છે. ભલા, ‘નગ્ન’ શબ્દ આવવાથી દિગમ્બર ભાઈઓની પ્રાચીનતા કેવી રીતે

સિદ્ધ થઈ શકવાની હતી ? વળી આ જહે ત્રણ ચાર વાઙ્મયો આપ્યાં છે, તે તો અસંબદ્ધજ આપ્યાં છે, ન તો તહેમણે તે કયા પ્રસંગની વાત છે ? તે બતાવ્યું છે, અથવા તેઓએ કયા પૃષ્ઠમાંથી, કયા પ્રકરણમાંથી તે વાક્યો ઉદ્ધૃત કર્યાં છે, તે પણ બતાવ્યું નથી, એથી વાંચનારા સહજ સમજી શકશે કે આ તહેમનો જૂઠો વિતંડાવાદ અથવા તો ચાલબાજીજ છે.

હવે તે અંધશ્રદ્ધા કે અજ્ઞાનતા નથી રહી કે માત્ર શ્લોક કે સંસ્કૃત વાક્ય આપી દેવાથી તહેને વેદવાક્ય માની લે. હવે તો વાંચનારાઓ પ્રકરણ, સ્થળ, પૃષ્ઠ વિગેરે તમામ મશાલો મેળવ્યા પછીજ તહેને સત્ય માનવાનું સાહસ કરે છે.

જહારે મિ. પાંગલે મહાશયને કંઈ પ્રબળ યુક્તિઓ નથી મળતી, તહારે તેઓ કેવા શબ્દોમાં પોતાનો રોશ બહાર કાઢે છે, તહેનો નમૂનો એક આ પણ છે:—

“.....અને આ ખોટા શાસ્ત્રને કેટલાએક લોખા, હઠીલા શ્વેતામ્બરી ભાઈઓ ખરાં માને છે.”

ધન્ય છે દિગમ્બરો, તહમારી ભદ્રિકતા અને સરળતાને !! મહાશયજી ! શું તહમારાં શાસ્ત્રોને અંધશ્રદ્ધાથી કે અજ્ઞાનતાથી માની બેઠેલા દિગમ્બરીઓ સાચી વાતને પણ માનવામાં, કન્નો-જના ટટ્ટુઓથી પણ વધીને અડીઅલપણું કરે છે, તહેને તહમે ભદ્રિક અને સરળ ગણોછો કે ? વાહ, મહાશય ! શું કહેવું તહમારી અછલની અમલદારી માટે ?

પ્રિક્ષાઠક ! મીં બરોડીયાના અંગ્રેજી ફકરાવાળો ચરખો તો પાછો, પૃષ્ઠ ૨૦ અને ૨૧ માં પણ પાંગલો મહાશયે ચલાવ્યો છે. પરંતુ હેનો ઉત્તર તો હું પ્રથમજ આપી ગયો છું, એટલે ‘વીણેલાને વીણવા કરતાં, નવું વીણવું સાડું’ હેની માફક તે ટ્રેકટના આગળના ભાગમાં જહે અશુદ્ધિ-અસત્ય રૂપી કીડાઓ બિલબિલાઈ રહ્યા છે, હેઓનેજ દૂર કરવા વધારે ઉત્તમ સમજી છું.

આજ સુધી હું એમ સમજતો હતો કે જાદુઈ ખેલો-હાથ-ચાલાકીના ખેલો કરવામાં પ્રોફેસર નથુ મન્થાચંદ અવલ નં-બર ભોગવતા હશે. પરંતુ જ્યારથી મિ. પાંગલેનું ટ્રેકટ મહારા વાંચવામાં આવ્યું, ત્યારથી મને એમ ખાતરી થઈ કે, નહિં, અસલી સ્વરૂપને ઉડાવી દેઈ, હેને ખીજાજ રૂપમાં બતાવવાની જાદુવિદ્યામાં ખરેખર મિ. પાંગલેએ વિશારદતાજ પ્રાપ્ત કરી છે.

વાંચકોએ જોયું હશે કે-મહે' મહારા પ્રથમના લેખમાં એક સ્થળે એમ જણાવ્યું છે કે:—

“ દિગમ્બર મતાનુયાયિઓનું એમ કહેવું છે કે—‘ અગીયાર અંગ વિચ્છેદ થઈ ગયાં છે, અને વીર સં. ૬૮૩ માં ધરસેન નામના મુનિ પાસેથી જ્ઞાન લેવાવાળા બે મુનિઓએ પહેલાં પહેલાં જ્યેષ્ઠ શુકલ પંચમીને દિવસે ત્રણ સિદ્ધાન્ત બનાવ્યાં, હવે અહિં પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે—તે મુનિઓએ શાસ્ત્રોની રચના શા આધારે કરી? કદાચિત્ કોઈ એમ કહે કે અંગોનો

કોઇ કોઇ ભાગ રહ્યો હતો તે ઉપરથી શાસ્ત્રો રચ્યાં, ત્યારે તો એ વાત ચોક્કસ છે કે-જનસમાજને પ્રતીતિ થવા માટે ખાસ તે તે અંગની અવશ્ય શાક્ષી આપવી જોઇતી હતી. અને તે પ્રમાણે તો કોઇ સ્થળે દેખવામાં આવતું નથી, તેથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે-તેઓએ સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો રચ્યાં છે, અને સ્વકપોલકલ્પિત શાસ્ત્રો જગત્માં કેવીરીતે પ્રમાણ થઇ શકે ? તે તો વાંચકો સ્વયં સમજી શકે તેમ છે. ”

આ પ્રમાણે લખેલા મહારા ક્રકરાનો જવાબ શ્રીમાન્ કેવી જાદુવિદ્યાથી-કેવી ચાલાકીથી આપે છે ? તે તપાસો.

શ્રીમાન્ પૃષ્ઠ ૨૧ માં લખે છે કે:—“ મુનિ વિદ્યાવિજયજી લખે છે કે-વીર સં. ૬૮૩ માં જૈન ગ્રન્થ લખવાનો પ્રારંભ થયો. ”

ઉપરજ બતાવેલા ક્રકરામાં વાંચકો જોઇ શકશે કે-મહે' દિગમ્બરેના! ગ્રન્થોનો રચવાનો પ્રારંભ બતાવ્યો છે કે લખવાનો ? રચનાના પ્રારંભને લખવાનો પ્રારંભ ટાંકી બતાવી, શું નજરબંધીનો ખેલ નથી કરી બતાવ્યો ? નજરબંધીનો ખેલ શામાટે ? વાંચકોની આંખોમાં ધૂળ નાખવાનો પ્રયત્ન નથી કર્યો કે ? અસ્તુ ! આ સિવાય ઉપરની બીજી બધી વાત, કે જહિ સંબંધી શંકા કરવામાં આવી છે, તે તો હજમજ કરી ગયા છે.

હવે બીજી વાત તપાસીએ—‘ પ્રશ્નચર્યા સમાધાન ’ નામના દિગમ્બર ગ્રન્થમાં લખ્યું છે કે:—

“ મહાવીર દેવના નિર્વાણ બાદ ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન મુનિ ગિરનારની ગુફામાં બેઠા હતા, તે કાળમાં અગીઆરે અંગ વિચ્છેદ ગયાં, જ્યાં ‘વિક્રમ પ્રબંધ’ અને ‘ મૂલ સંઘની પટ્ટાવલી ’ માં તો લખ્યું છે કે:—‘ મહાવીર પ્રભુથી ૬૧૪ વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ ધરસેનાચાર્ય થયા, અને તહેમનો વર્તમાનકાળ ૧૬ (૨૧) વર્ષનો છે.

હવે આ ઉપરથી એક બાળક પણ સમજી શકે કે કે જ્યાં ૬૩૩ની સાલમાં તેઓ (ધરસેન મુનિ) સ્વર્ગે સિધાવ્યા છે, તો પછી ૬૮૩ ની સાલમાં તેઓ ગિરનારની ગુફામાં બેસેજ ક્યાંથી ? પરંતુ આ લખવું, બિલકુલ જૂઠ્ઠી ભરેલું છે, તે છતાં પણ પાંગલે મહાશય તહેનો ઉચિત જવાબ તો આપજ ગયા અને તહેને બીજાજ રૂપમાં ચીતરી કાઢે છે.

શ્રીમાન્ તો લખે છે કે—“ વીર સં. ૬૧૪ થી ૬૩૩ સુધીમાં ધરસેન મુનિએ પુષ્પદંત અને ભૂતબલી આચાર્યને શ્રુતજ્ઞાન શિખવ્યું, અને પછી ૬૮૩ માં ધરસેને શિખવેલું તે બન્નેએ લખેલું શ્રુતજ્ઞાન જગન્નાથેર કર્યું એટલે દિગમ્બર શાસ્ત્રનો લેખનકાળ વીર સં. ૬૮૩ થી નક્કી થાય છે.”

કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે-પહેલાં તો ધરસેન મુનિના સમયનેજ નક્કી નથી કરી શકતા અને અન્યોના લેખનકાળ ઉપર જઈને નોખત વગાડી. પ્રશ્ન એ થયો છે કે-‘ધરસેન મુનિ ૬૮૩ માં ગિરનારની ગુફામાં પેઠ્યા ક્યાંથી ? કેમકે તેઓનો

સમય તો ૬૮૩ નો છે.’ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નહિ, અને લેખન તથા રચનાકાળ ઉપર ઉતર્યા. વાહ પાંગલેજી તહમારી ચાલાકીને ?

‘ ડાહી સાસરે ન જાય ને ગાંડીને શિખામણુ દે ’ આ લોકોક્તિને મિ. પાંગલે બહાદુરે ઠીકજ ચરિતાર્થ કરી છે. તેઓ મહેને શિખામણુ આપતાં કહે છે કે:—

“ ઇતિહાસ અવલોકનાર્યે ઇતિહાસની તારીખ નક્કી કરવા- માં સારાસાર વિચારની ઘણી જરૂર છે. ”

વાહ ! મને ઉપદેશ આપનાર મહેતાજી ! તહેનું પાલન તહમે પોતે કરો છો કે કેમ ? તેતો વિચારો. પરન્તુ મહાશય ! ખરેખર તે પછીનું તહમારું લખેલું “ તહેના અભાવે આવા ગોટાળા ભરેલું બધું ખોટું માલૂમ પડે છે ” આ વાક્ય તહમે યથાર્થ રીતેજ ચરિતાર્થ કરી બતાવ્યું છે.

તહમે લગાર દ્વેષદાવાનળને શાન્ત કરી, શાન્તચિત્તથી આ તહમારા ધરસેન મુનિજીના સમયનેજ તપાસી જોયો હોતે, તો તહ- મને માલૂમ પડતે કે-હજી હું કયા નવાણુંના ફેરમાં પડ્યો છું ? અને અસંબદ્ધ આ શું ચિતરૂંછું ? હવેથી તેમ ન થવા પામે, તે માટે એક હિતેચ્છુ તરિકે અનુરોધ કરૂંછું.

વળી મહેં મહારા લેખમાં એમ જણાવ્યું છે કે—

“ હવે વિચાર કરો કે શ્રી વીર નિર્વાણથી ૬૮૩ વર્ષે ધર- સેન મુનિ આવ્યા ક’હાંથી ? ભૂતબલી અને પુષ્પદંતને બોલા-

બ્યા કોણે ? ભૂતબલી પુષ્પદંત આબ્યા ક'હાંથી ? ભણાબ્યા કોણે ? કેમકે ધરસેનનું મૃત્યુ તો ૬૩૩ માં થયું છે, પુષ્પદંતનું મૃત્યુ ૬૬૩ માં થયું છે, જ'હારે ભૂતબલીનું મૃત્યુ ૬૮૩ માં થયું છે. તો પછી આ બધાઓનો સમાગમ ક'હાંથી થયો ? અત એવ પૂર્વોક્ત પરસ્પર વિરોધી ધરસેનની કથા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—દ્વિગમ્બર શાસ્ત્રોનો રચનાકાળ જહે બ-તાવવામાં આવે છે, તે પણ મનઃકલ્પિતજ છે. ”

આનો જવાબ મિ. પાંગલે મહાશયે જહે આપ્યો છે, તે બિલકુલ બિન પાયાદારજ આપ્યો છે. બિન પાયાદાર શું આ-પ્યો છે ? તેઓ પોતેજ આ વાતમાં શંકાશીલ થએલા છે. અર્થાત્ તેઓને પણ હજી સુધી એ નિર્ણય નથી થયો કે—‘ ધરસેન, પુષ્પદંત અને ભૂતબલી ક'હારે થયા ? ’

શ્રીમાને જહે જવાબ આપ્યો છે તે આ છે:—

“ ધરસેન જો વીર સં. ૬૩૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા હશે અને ૬૬૩ માં પુષ્પદંતાચાર્ય શ્રુતજ્ઞાનનો થોડો ભાગ ગ્રંથમાં લખી સ્વર્ગસ્થ થએલા હશે અને વીર સં. ૬૮૩ માં ભૂત-બલી આચાર્ય તે લખી રાખેલો દ્વિગમ્બર આમ્નાયનો ગ્રંથ પ્ર-સિદ્ધ કરી સ્વર્ગસ્થ થયા હશે, તો એ ત્રણેનો સતત દીર્ઘ પ્રયત્ન આ પ્રથમ લખાણ કરવામાં રોકાયેલો હોવાથી તે ત્ર-ણેનાં નામ અને શ્રુતજ્ઞાન ગ્રંથ રૂપે પ્રસિદ્ધ થયાની મિતિ વીર સં. ૬૮૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદ પાંચમ જૈન દ્વિગમ્બર ઇતિહાસમાં નોંધાઈ ગઈ છે. ”

પ્રિય વાંચક ! આ તેઓનો જવાબ કોઈ પણ જાતની પુષ્ટી કરનારો છે કે ? પુષ્ટી શાની કરે ? કેમકે તેઓ પોતેજ, ‘જો આમ હશે, જો આમ હશે તો આમ થયું છે.’ આવું અસંબંધ વાક્ય લખે છે તો પછી ત્હોને ‘જવાબ’ કહેવાનું સાહસ કોણ મૂર્ખ કરી શકે ? આ વિષયમાં હજી પણ હું દાવા સાથે કહી શકું છું કે—મિ. પાંગલે મહાશય, કોઈ પણ રીતે પોતાનો બચાવ કરી શક્યા નથી અને કરી શકે તેમ પણ નથી.

દિગમ્બર ગ્રંથોનો રચના કાળ તો આપણે ઉપર ઘણા વિસ્તારથી તપાસી ગયા. હવે મહારા પ્રથમના લેખમાં એ શંકા ઉઠાવેલી છે કે:—

“ જો દિગમ્બર મત પ્રાચીન હોતે તો ગણધરાદિ મુનિઓનો બનાવેલો કોઈ પણ અંગ, પ્રકરણ, અધ્યાય અથવા વસ્તુ અવશ્ય હોવું જોઈતું હતું, અને છે તો નહિ, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે દિગમ્બરોએ પોતાનો મત ચલાવવા માટેજ સ્વકલ્પિત નવીન ગ્રંથોની રચના કરી લીધી છે. ”

વાંચકો, વિચારી શકશે કે આ કથન મહાફૂં શું ખોટું છે ? કેમકે જ્યાં સુધી તેઓ પ્રાચીન કોઈ અંગ, પ્રકરણ આદિ સમ્પૂર્ણ તો શું ? થોડો અંશ પણ ન બતાવી શકે, ત્યાં સુધી એમ કેમ ન કહી શકીએ કે તેઓના ગ્રંથો ખીલકુલ સ્વકલ્પિત છે ? પરંતુ આવું મીઠું દૂધ પણ તેઓને ઘણુંજ અરૂચિ ‘ભરેલું’ નિવડ્યું. તેઓ તો કહે છે કે:—

“ વિદ્યાવિજયનું આ કહેવું કેવળ અભિમાન ભરેલું અને દીર્ઘ વિચાર વગરનું છે ” કહ્યો ! મિ. પાંગલેએ પોતાની યોગ્યતાનો ફેટો ખેંચી બતાવ્યો કે નહિ ? પ્રિય પાઠક ! આટલેથી સંતોષ ન રાખો, નહિં લખેલી વાતને પોતાની કલમથી ચીતરી કાઢી વાંચકોની આંખે પાટા ઉપર પાટા બાંધવાનું તો તેઓને એકઠે એક જહેવું થયેલું છે. તેઓ કહે છે કે—“એકદમ ગ્રન્થ રચના થઈ નહિં, અને પાછળથી થઈ, માટે રચના કપોલ કલ્પિત છે, એવું કહેવું ભૂલભરેલું છે.”

પ્રિય વાંચક ! શું મહારા લેખકની અંદર કોઈ પણ સ્થળે આવું વાક્ય તમે વાંચ્યું છે કે ? મહારી ઉઠાવેલી શંકા તો તેઓ પોતેજ ઉપર ઉઠ્ઠત કરી આવ્યા છે, તે છતાં પણ ત્હેના સારાંશમાં તો એક ‘ ઇદં તૃતીયં ’ અભિપ્રાયજ ઉભો કરે છે. કહો ત્હારે વિતાંડાના છેડા સુધી તેઓ પહોંચી ગયા કે નહિં ? ખેર ! તેઓ ગમે તેટલી ચાલાકી કરી પોતાનો બચાવ કરવા ચાહે, પરન્તુ તેઓનો બચાવ તો થવો દૂર રહ્યો, પ્રત્યુત તેથી તો તેઓની નિર્બળતાજ જણાઈ આવે છે.

આગળ ચાલતાં તેઓ લખે છે કે—“ વેદનો રચનાકાળ મિ. તિલકે ‘ દશ હજાર વર્ષ પહેલાંનો છે, ’ એવું ‘ આર્ટિક્લ હોમ ઇન ધી વેદાઝ ’ નામના ગ્રન્થમાં સાબીત કર્યું છે, અને લેખનકાળ તે પછીનો છે, માટે તિલકની તે મીમાંસા ભૂલભરેલી ઠરશે કે શું ? ”

ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે-મિ. પાંગલે પોતાના હાથેજ પોતાના પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે, છતાં પણ તેઓ અવળુંજ દેખે છે.

મિ. તિલકની તે મીમાંસાને કોઈપણ બુદ્ધિમાન બૂલ-ભરેલી કહી શકશે નહિં. કેમકે તેઓ તો પહેલાં વેદોની સ્થિતિ સિદ્ધ કરે છે અને ત્હાર બાદ લેખનકાળ બતાવે છે. પરન્તુ અમારા દિગમ્બર ભાઈઓ એતો સિદ્ધ કરતાજ નથી કે ‘અમારા ગ્રંથો મોજૂદ હતા અને પાછળથી લખાણા’ અને મ્હારે પ્રશ્ન પણ તેજ છે કે-પહેલાં ત્હમારા અગોના મૂળ ભાગોની વિદ્યમાનતા સિદ્ધ કરો અને પછીથી ત્હેનો લેખનકાળ બતાવો. અને જ્હાં સુધી ત્હેની વિદ્યમાનતા સિદ્ધ ન કરો, ત્હાં સુધી લેખનકાળની તતુડી કોઈ સાંભળે તેમ નથી. લેખનકાળ આજથી આઠ દિવસ પહેલાંનોજ કેમ ન હોય ? લેખનકાળની સાથે અમારે કંઈ સંબંધજ નથી. ત્હેની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાની જરૂરત છે. અને પ્રાચીનતા તો સિદ્ધ ત્હારેજ થઇ શકે કે, જ્હારે દિગમ્બર ગ્રંથોમાં ગણધરાદિ મુનિઓએ બનાવેલા અંગ, પ્રકરણ, અધ્યાય કે વસ્તુમાંથી કંઈ પણ સમ્પૂર્ણ કે અંશમાં પણ બતાવી શકશો. અન્યથા તો તમારૂં રૂદ્ધન ‘અરણ્યરૂદ્ધન’ સમાનજ નિવડયું છે, અને નિવડશે.

આગળ ચાલતાં પત્ર ૨૩ માં ડૉ. હર્મન જેકોબી મહાશયનો એક ફકરો અને ત્હેનો અર્થ ટાંક્યો છે, પરન્તુ તેથી તેઓ શું કહેવા માંગે છે, એજ સમજવું કઠીણતા જેવું થઇ

પડયું છે, કેમકે જેકોળીની તે વાતને તો શ્વેતામ્બરો પણ માને છે. તે ફકરો આ છે:—

In olden times the books were not used, it being the custom of the Brahmins to rely rather on the memory than on the manuscripts and in this they were followed by the Jains and Buddhists.

અર્થ:—અસલના વખતમાં પુસ્તકોનો ઉપયોગ થતો નહોતો, પુસ્તકના કરતાં સ્મરણ શક્તિ ઉપર આધાર રાખવાનું બ્રાહ્મણો વધારે પસંદ કરતા અને તે રિવાજને અનુસરી જૈનો અને બૌદ્ધ લોકો ચાલતા. ”

આ વાતને કોણ અસ્વીકાર કરે છે ? યદિ તત્ત્વદૃષ્ટિથી જોઈએ તો જહોવા શ્વેતામ્બર જૈનો આ નિયમને વધારે વળગી રહ્યા છે, તહેવા ખીજા કોઈ વળગી રહ્યા નથી. સ્મરણ શક્તિથીજ પહેલાં તો આચાર્યોએ કામ ચલાવ્યું, પરંતુ જ્યારે સ્મરણ શક્તિ કમ થઈ, ત્યારે ગ્રંથો લખાયા, આ વાતને શ્વેતામ્બરો પણ સ્વીકારે છે. તો પછી ઉપરનો ફકરો અને તહેનો અર્થ ટાંકીને પાંગણે મહાશયે શી બહાદુરી બતાવી ?

વળી આગળ તેઓ લખે છે કે—“દુકાળના વખતમાં જહો સાધુએ મહાવીરની દિગમ્બર પરિપાટી વિરૂદ્ધ શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરી, તહેમનો મહાવીરની નગ્ન પરિપાટીમાં અને

આજ્ઞામાં ફેરફાર કરનારો, નવો અને કલ્પિતભાગ આચારાંગાદિ ગ્રન્થમાં સમાવેશ કરવાનો ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. ”

ખિલકુલ અસત્ય વાત છે. પહેલાં તો ‘મહાવીરની દિગમ્બર પરિપાટી’ ‘નગ્ન પરિપાટી’ કથનજ સત્ય વાતનું ખૂન કરે છે. કેમકે મહાવીરની દિગમ્બર પારપાટી હતીજ નહિં, અને તે સંબંધી તો આ લેખની અંદર પહેલાંજ ઘણું એક લખવામાં આવ્યું છે. તહેવીજ રીતે દુકાળના વખતમાં શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાનું, મહાવીરની નગ્ન પરિપાટીમાં અને આજ્ઞામાં ફેરફાર કર્યાનું, તેમજ નવીન અને કલ્પિત ભાગ આચારાંગાદિ ગ્રન્થમાં સમાવેશ કર્યાનું, આ બધું કથન ખોટું છે. કેમકે શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે માનતાજ નથી. અને આ બધી વાતનો ખુલાસો એજ ઉપરથી આવી જાય છે કે—‘દુકાળના વખતમાં શ્વેતામ્બર મત નિકળ્યો નથી,’ આ વાતને પ્રથમજ સિદ્ધ કરી આપી છે.

વળી તેઓ લખે છે:—“ જો તેમ ન હોત તો દેશાન્તર ગએલા નગ્ન સાધુ અને દુકાળના વખતમાં શ્વેતામ્બર વસ્ત્ર ધારણ કરેલા સાધુઓ મળી અંગાદિ શાસ્ત્રો લખવાં જોઈતાં હતાં, અને જૈનોમાં તે વખતે પડેલા દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર મત ભેદ થવા જોઈતા નહોતા. ”

થવા શું જોઈતા નહોતા, તે વખતે શ્વેતામ્બર દિગમ્બર એવા બે ભેદ, થયાજ નહોતા. અને જેઓને તહમે દેશાન્તર

ગએલા નગ્ન સાધુ ગણા છે, તેઓ નગ્ન હતાજ નહિં. બેશક, તહમે શ્વેતામ્બરોની જહે ઉત્પત્તિ આપી છે, તે ઉપ-રથી એમ કહી શકો છો, પરન્તુ તે તહમારી બતાવેલી ઉત્પ-ત્તિજ કપોલ કલ્પિત છે, એ વાતની સિદ્ધિ પહેલાં કરી બતાવી છે, તો પછી વિશેષ લખવું શાંકામનું ?

મિ. પાંગલે મહાશયે એક સ્થળે ડા. જેકોબી મહાશયનો એક ફકરો આપી એમ સિદ્ધ કરવા કોશિશ કરી છે કે—“શ્વે-તામ્બરોના ગ્રન્થોની રચના ગણુધરાદિથી નથી થએલી, પરન્તુ દુષ્કાલના વખતમાં જેઓએ શ્વેતામ્બર મતની ઉત્પત્તિ કરી, તેઓથી થએલી છે, અને તે પણ ભદ્રબાહુની મદદ વગર.”

પાંગલે આ પ્રમાણે અર્થ કાઢવામાં ખોટી ભૂલ કરે છે કેમકે ડા. જેકોબીનો ફકરો તો સાફ સાફ કહે છે કે:-

‘તે સમયમાં ગ્રન્થો એકઠા કર્યા,’ જ્યારે તેને પાંગલે મહાશય ગ્રન્થો રચાયા એમ કહે છે, આ તેઓની અજ્ઞાનતા નહિં, તો બીજી શું કહી શકાય ? બેશક, જેકોબી મહાશય-નું આ કહેવું ખરું છે કે—‘અગિઆર અંગો (Collected) ગોઠવવામાં-સંગ્રહ કરવામાં ભદ્રબાહુ શામીલ નહોતા,’ (તે સ-મયે તેઓ નેપાળમાં હતા), પરન્તુ તેથી એમ તો કદાપિ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી કે અગિઆર અંગોનો સંગ્રહ કરવામાં તેઓ વિરૂદ્ધ હતા. જો તેઓ વિરૂદ્ધ હોય તો, શ્રી સંઘની આજ્ઞાથી સ્થુલિભદ્રાદિ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાંચસો સાધુઓ ભદ્ર-

બાહુ પાસે ચૌદ પૂર્વ શિખવા માટે શામાટે જતે ? શામાટે તેઓ ભણાવતે ? અને સ્થૂલભદ્ર સ્વામિને બે વસ્તુ ન્યૂન દશ-પૂર્વ પાઠાર્થ શામાટે શિખવાડતે ?

વળી આ ફકરાની અંદર એ પણ બતાવવામાં આવ્યું છે કે—“ ભદ્રબાહુને દ્વિગમ્બરો પોતાના હેડ તરીકે માને છે, અને તહેવીજ રીતે શ્વેતામ્બરો પણ માને છે, તો પણ સ્થવિરની પરિપાટીમાં સંભૂતિવિજયને પ્રથમ માને છે.”

જેકોળી મહાશય, સંભૂતિવિજયને પ્રથમ માનવાનું કારણ, અવશ્ય સમજ્યા હશે, તોપણ મહારે કહેવું જોઈએ કે સંભૂતિવિજય અને ભદ્રબાહુ બન્ને એક પાટ ઉપર થએલા છે. હેમાં મહોટા સંભૂતિવિજયને પટ્ટધર ગણવામાં આવતા, જ્યહારે ભદ્રબાહુ ગચ્છની સાર સંભાળ રાખતા હતા. જ્યહારે આમજ હતું તો પછી સંભૂતિવિજયને પ્રધાન માનવામાં આવે, હેમાં વાંધો શો છે ?

મિ. પાંગલે મહાશય, ડૉ. જેકોળી મહાશયના ફકરા ઉપરથી સારાંશ કાઢે છે કે—“ ગણધરોએ શ્વેતામ્બરમતના ગ્રંથની રચના કરી, તે વિદ્યાવિજયજીનું કહેવું ખોટું છે, તેમજ પાટલીપુત્રમાં એકઠા થએલા જૈનસંઘે શ્વેતામ્બર મતના સિદ્ધાન્ત તૈયાર કરેલા, તે આખા જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્ત નથી.”

શું આ સારાંશ તેઓએ સાચો કાઢ્યો છે ? ‘ પટણામાં એકઠા થએલા સંઘે અંગોનો સંગ્રહ કર્યો’ તો તેથી ગણધરોની

ખનાવટમાં શો વિરોધ આવ્યો ? વળી ‘ આખા જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્ત નથી ’ એ તો ઠીકજ છે. કેમકે જહારથી અભિમાની, અવિનીત શિવભૂતિથી એક અલગજ નાગા મતે પોતાની અઢી ચાવડની ખીચડી પકાવવી શરૂ કરી, ત્હારથી તે ગણધરાદિ રચિત ગ્રન્થો તેઓ માન્ય નથી રાખતા, પરન્તુ તેથી પહેલાં તો તે સિદ્ધાન્તો સમસ્ત જૈનોને માન્યજ હતા, એમાંતો કંઈ શકજ નથી.

ભદ્રબાહુના સંબંધમાં દિગમ્બરો ઘણી વખત ભૂલથાપ ખાઈ જાય છે—કંઈના બદલે કંઈ ભરડી મારે છે, ત્હેમાં એક કારણ છે. જહેમ પ્રસિદ્ધ ગૌતમ ત્રણ થયા છે. એક ગૌતમ બુદ્ધ (જહેનો બૌદ્ધ ધર્મ ચાલે છે), બીજા ગૌતમસ્વામી (મહાવીર દેવના પ્રધાન શિષ્ય) અને ત્રીજા ગૌતમ ઋષિ (જહેમણે ન્યાયશાસ્ત્રની રચના કરી). આ ત્રણ ગૌતમ પ્રસિદ્ધ હોવાથી, વિશેષ અનુભવથી દૂર રહેલા લોકો, એકના બદલે બીજાને ગણી નાખે છે, ત્હેવીજ રીતે ભદ્રબાહુના સંબંધમાં પણ અજ્ઞાન દિગમ્બરીઓ ભૂલથાપ ખાય છે.

મહારે આ પ્રસંગે એ વાતને સ્ફુટ કરી બતાવવી જોઈએ કે—‘દિગમ્બરો, શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ કલ્પિત ઉભી કરવા જતાં, પોતેજ પોતાનું પોકળ પ્રકાશ કરી ગયા છે. આતો ‘લેને ગર્હ પૂત, તો खो आई खल्लम ’ જહેવું દિગમ્બરોને થયું છે, તે વાતનું હુમણાંજ હું સ્પષ્ટિકરણ કરી બતાવું છું.

પ્રથમ તો દિગમ્બરો, જહે બીજા ભદ્રબાહુને માને છે,

તહેમના સમયનોજ તે લોકો હજી નિશ્ચય કરી શક્યા નથી. જુઓ:-

(૧) વામદેવ, પોતાની ‘ ભાવસંગ્રહની ટીકા’માં લખે છે કે-વિ. સં. ૧૩૬ માં જીનચંદ્રદ્વારા શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઈ, આ વખતે ભદ્રબાહુ હતા. (આ સંવતને વીર સં. ૬૦૬ ગણવામાં આવે છે.)

(૨) મૂલસંઘની ખલાત્કારગણની પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે કે:-વીર નિર્વાણથી ૪૯૮ વર્ષમાં ભદ્રબાહુ પટ્ટસ્થ થયા.

(૩) ‘ સર્વાર્થસિદ્ધિ ’ની ભાષા ટીકામાં, વીરનિર્વાણથી ૬૪૩ વર્ષમાં ભદ્રબાહુ થયા, એમ લખ્યું છે.

(૪) સરસ્વતીગચ્છની પટ્ટાવલીમાં વીરનિર્વાણથી ૫૧૫ વર્ષે દેવલોક પામ્યા, એમ લખ્યું છે. (૪૯૨ માં પાટ-પર ખેડ્યા.)

હવે આ ચારે અભિપ્રાયો-લેખો, વાંચકો ધ્યાન પૂર્વક વાંચશે તો માલૂમ પડશે કે, એક બીજાથી ભિન્ન ભિન્ન સંવત ખતાવી રહ્યા છે. આ ઉપરથી આપણે જોઈ શક્યા કે-દ્વિગ-મ્બરોનું, ‘ બીજા ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિનું માનવું ’ કપોલ કલ્પિત અને પાયા વિનાના પુલ જેવું છે.

તહેવીજ રીતે તેઓ પ્રથમ ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઈ, એમ પણ કહેવાને સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી. કેમકે—

પહેલા ભદ્રબાહુ વીર નિર્વાણથી ૧૬૨ વર્ષે સ્વર્ગવાસી થયા, એવું તેઓના ‘વિક્રમ પ્રબન્ધ’ આદિમાં લખ્યું છે, જરૂરે

‘વિ. સં. ૧૩૬માં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઈ ’ આ પ્રમાણે તો દિગમ્બરો ઠેકાણે ઠેકાણે લખતા આવ્યા છે, તો પછી આ ‘ મિયાં મહાદેવનું જોડું ’ કેવી રીતે મેળવી શકવાના હતા ? અતઃ એવ આ પરામર્શ ઉપરથી એમ ચોક્કસ થઈ આવે છે કે શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી દિગમ્બરો કોઈપણ રીતે સાચા ઠરતા નથી.

હવે ‘ ભદ્રબાહુ ચરિત્ર ’ વિગેરે ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે-દિગમ્બરોએ પહેલા ભદ્રબાહુ (જેઓ શ્રુતકેવલી હતા) ની ચન્દ્રગુપ્ત સંબન્ધી કથા, તથા બીજી કેટલીક બાબતો, બીજા ભદ્રબાહુમાં ઘુસાડી દીધી છે. આવું ગરબડાધ્યયન થવામાં કેટલાંક કારણો છે.

(૧) શ્વેતામ્બરોએ માનેલી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિનો સમય, અને દિગમ્બરોએ માનેલી શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિનો સમય એકજ મળતો આવે છે. એટલે કે:—

બીજા ભદ્રબાહુ, વજ્રસેનસૂરિના વખતમાં થયા છે, એમ ‘ સર્વાર્થસિદ્ધિ ’ ની ભાષા ટીકાને અનુસારે પણ સિદ્ધ થાય છે. કેમકે વજ્રસેનસૂરિનો જહ્લે સમય છે, તેજ સમયની લગભગમાં ભદ્રબાહુ થયાનું લખ્યું છે.* હવે આ સમયની દરમિયાન, શ્વેતામ્બરો શિવભૂતિથી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ માને છે.

* આ વાતને પુષ્ટ કરનાર ‘ જૈનહિતૈષી ’ ના ૯મા અંકનું ૫૩૩-૫૩૪ પૃષ્ઠ જુઓ. તહેની અંદર લખ્યું છે કે:—

“ દૂસરે મદ્રબાહુ આચારાંગકે જ્ઞાતા થે । શાયદ અષ્ટાજ્ઞ

(૨) આ વખતમાં પણ ખાર વર્ષનો દુકાળ પડ્યો હતો.

(૩) પહેલા ભદ્રબાહુ આદ્ય હતા, તેવીજ રીતે આ બીજા ભદ્રબાહુ પણ આદ્ય હતા.

(૪) પહેલાં ભદ્રબાહુ દુકાળના સમયમાં મગધ દેશમાંથી નેપાળમાં ગયા હતા, જ્યાં પીજી ભદ્રબાહુ ઉજ્જૈનથી કણ્વી-ટકમાં ગયા હતા.

(૫) પહેલા ભદ્રબાહુની ઉંમર ૭૬ વર્ષની હતી, જ્યારે બીજા ભદ્રબાહુની પણ તેટલીજ દિગમ્બરો માને છે. બસ ! આવાંજ કેટલાંક કારણોથી એકની કથા બીજામાં ઘુસાડી દીધી છે. આજ અભિપ્રાયને ડૉ. ગેરિનોટ પણ પુષ્ટ કરે છે કે—બીજા ભદ્રબાહુ ઉગ્રે થી કર્ણાટકમાં ગયા હતા, નહિં કે પહેલા.

ડા. ગેનિાટનો અથ્રેજી ફકરો હું અહિં રજુ કરું તે પહેલાં મહારે કહેવું જોઈએ કે—જો કે હું પહેલાંજ ખતાવી ગયો છું કે, શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ હજી દિગમ્બરોજ નિર્ણય કરી શક્યા નથી અને તે વાતને પુષ્ટ કરનાર વાત, શ્રીજૈનસિદ્ધાન્તમાસ્કર' ની બીજી-ત્રીજી કીરણ વાંચતાં મળી આવી છે. ઉક્ત કીરણના

निमित्त भी यही कहलाते थे । आचाराङ्ग के ज्ञाता चार आचार्योंमें ये ती नरे थे । वीर भगवान् के ६३ वर्ष पीछे तक अंगज्ञानकी प्रवृत्ति रही है । और ये चारों आचार्य ११८ वर्ष के भीतर हुए हैं । इस लिए वीर नि० संवत् ६५० के लगभग दूसरे भद्रबाहुका समय निश्चित होता है । ”

૧૪૪મા પૃષ્ઠમાં, ‘ વિદ્યદર્શનમાલા ’ ની સમાલોચના કરતાં સમ્પાદક મહાશય લખે છે કે:—

“ એક જગહ ઔર આપને લિખા હૈ કિ-વિક્રમકે ૧૨૬ વર્ષ પીછે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય અલગ હુઆ હૈ । કિન્તુ યહ બાત એકદમ નિર્મૂલ માલૂમ હોતી હૈ । ક્યોંકિ યહ બાત સર્વ માન્ય તથા સર્વ પ્રસિદ્ધ હૈ કિ ભદ્રબાહુસ્વામી કે સમયમેં દિગમ્બર સમ્પ્રદાયસે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય અલગ હુઆ હૈ ” ।

પ્રિય પાઠક ! તુમે જોઈ શક્યા હશે કે, હજુ દિગમ્બર ભાઈઓ પોતેજ નિશ્ચય રૂપેણ કંઈ નથી કહી શકતા કે—શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ કયારે થઈ ? હું મહારા મનમાં એમ સમજતો હતો કે વિક્રમ સંવત્ ૧૩૬ની સાલને તો બધા સ્વીકાર કરતા હશે, પરંતુ નહિ, તેમાં પણ મોટો વિવાદ છે, એમ દિગમ્બર સમ્પ્રદાયમાં અંબલ નંબરે નિકળતા ત્રૈમાસિક ઉપરથી માલૂમ પડ્યું. ઉપર્યુક્ત ફકરો લખનાર મહાશયનું એમ કહેવું છે કે—વિ. સં.—૧૩૬માં નહિ, પરંતુ પહેલા ભદ્રબાહુના વખતથી શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય નિકળેલ છે, પરંતુ જોવી રીતે બીજા ભદ્રબાહુની કલ્પના તેઓની ખોટી ઠરાવી બતાવી, તેવી રીતે પ્રથમ ભદ્રબાહુના વખતની પણ તેઓથી કલ્પના થઈ શકે તેમ નથી, એ વાત પણ હું બતાવી ચૂક્યો છું. તેથીજ રીતે દિગમ્બરો, કયા ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની

ઉત્પત્તિ થઇ તે પણ હજી નિશ્ચય કરી શક્યા નથી. §

હવે ઉપર હું ડૉ. ગેરિનાંટનો અંગ્રેજી ફકરો આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી ગયો છું, તે અનુસાર ડૉ. ગેરિનાંટ, કે જેઓ ડૉ. જેકોબી મહાશયના જુના શિષ્ય થાય છે, તેઓના એક લેખનો ફકરો આપું છું, તે ઉપરથી વાંચકોને ખાતરી થશે કે— ભદ્રબાહુના સંબંધમાં દિગમ્બરો કેટલી મોટી ભૂલો કરતા આવ્યા છે:—

A Sketch of the jaina Literature in tamil language by Dr. A. Guerinot. Paris, માં લખે છે કે:—

This migration is a historical fact. The Pontiff Bhadrabahu, who foresaid the Twelve years

§ આ વાતની સાક્ષીમાં જુઓ દિગમ્બરોનાં પ્રધાન માસિકપત્ર ‘જૈનહિતૈષી’ ના નવમા ભાગનો નવમો અંક. તેની અંદર પૃષ્ઠ ૫૨૮ માં જુદા સંપાદક મહાશય લખે છે કે:—

“ इसविषयमें मेरा वक्तव्य केवल इतनाही है कि पहले आप भद्रबाहुका समय निश्चय कर लीजिये, तब देवसेनसूरि के समयको निर्मूल बतलाईए। आपके भद्रबाहुओंका तो कुछ ठिकाना ही नहीं है। कभी आप चन्द्रगुप्त के समकालीन भद्रबाहुको श्रुतकेवली बतलाते हैं। कहीं अष्टाङ्ग निमित्तज्ञ बतलाते हैं और कहीं कुछ और ही.....विगेरे विगेरे,

famine at Ujjayini and led the jains to Southern India was not the Shrutakevalin of that name but Bhadrabahu II, the Minor Angin who became Pontiff in B. C. 53 or 61 according to the “ Digambara Pattavalis ”

અર્થાત્:—આ વાત ઐતિહાસિક છે કે, આચાર્ય ભદ્ર-
બાહુએ, એ પ્રમાણે ભવિષ્ય વર્ણન કર્યું હતું કે ‘ઉજ્જૈનીમાં બાર
વર્ષનો દુકાલ પડશે.’ અને તેટલા માટે તહેમણે જૈનીઓને
પોતાની સાથે દક્ષિણ હિન્દુસ્થાનમાં દેશાટણ કરાવ્યું. આ આ-
ચાર્ય શ્રુતકેવલી નહોતા, પરન્તુ બીજા ભદ્રબાહુ હતા; કે
જેઓ થોડા અંગોને જાણવાવાળા હતા અને દિગમ્બર
પટ્ટાવલીઓના આધારે ૪૦ સં ૦ પૂર્વે ૫૩ ચા ૬૧ માં આચાર્ય-
પદે આવ્યા હતા.

આ બધી વાતો ઉપરથી વાંચકો સારી પેઠે સમજી શક્યા
હશે કે— મહાવીરદેવની પ્રાચીન પરંપરા ધારણ કરી ચાલનારા
શ્વેતામ્બરો છે, જ્યહારે નવીન-અર્વાચીન કલ્પિત પંથ પ્રમાણે
ચાલનારા દિગમ્બરભાઈઓ છે.

હવે મહેં મહારા પૂર્વના લેખમાં, ડૉ. ભાંડારકરના “ મેરી
સમક્ષેનં દિગમ્બર સમ્પ્રદાય મૂલકા ઔર શ્વેતામ્બર પંથ પીછેકા હૈ”
આ વાક્યનું ખંડન કર્યું છે, તહેને મિ. પાંગલે મહાશય
‘ જૈનમુનિને અયોગ્ય એવું મેણું ’ કહી બતાવે છે. કહો,
આ તેઓનો કેવો અધ પક્ષપાત કહેવાય ? પરન્તુ ઠીક છે.

તેઓના સ્વાર્થમાં લગાર ધકકો પહોંચતો હોવાથી તેઓને તેમ પ્રતિભાસ થયું લાગે છે, અસ્તુ ! ત્હને માટે આપણે શો ઉપાય કરી શકીશું ?

ડા० ભાંડારકરના વિચારના ખંડનમાં મ્હેં મથુરાના શિલા લેખોનો ઉલ્લેખ કરી બતાવ્યો છે અને તેજ વાતને માન્ય રાખી મિ. પાંગલેજી કહે છે કે:—“તે શિલાલેખોમાં, જૈનના પ્રથમ તીર્થંકરનું ઋષભનાથ નામ છે ” તે વાતને કોણ ના મંજૂર કરે છે ? શું શ્વેતામ્બરો ઋષભનાથ કે ઋષભદેવ એ નામ નામંજૂર કરે છે ? જ્ઞહારે તેઓ મંજૂર કરે છે, તો પછી આ વાત બતાવવાનું શું પ્રયોજન ?

પિષ્ટપેષણું કરવું, એ તો મિ. પાંગલે મહાશય પોતાનો પરમ ધર્મજ સમજી બેઠા છે. તેઓના નાનકડા ટ્રેકટમાં એવી ઘણી વાતો આપણે દેખી શકીએ છીએ કે, જહેનાં એક બે વાર તો શું ? અનેકવાર દર્શન થયા વિના રહેતાં નથી. પરન્તુ ઠીક છે, મિ. પાંગલેને જ્ઞહારે બીજું કોઈ પ્રબળ પ્રમાણ મળે ત્હારે તેઓ પોતાની પકડેલી વાતનું પૂછડું છોડે ને ? ખેર ગમે તેમ હોય, મ્હારે તો મ્હારા ઉદ્દેશ ઉપરજ રહેવું જોઈએ.

શ્રીમાન્ લખે છે કે:—“ ઋષભનાથ નગન દિગમ્બર હતા, એ વાત ભાગવતમાં પ્રખ્યાત છે, તેમજ મહાવીર પણ નગન હતા, એ વાત શ્વેતામ્બરોના કલ્પસૂત્રમાં પણ છાની રાખી નથી. ”

આજ તેઓની અજ્ઞાનતાનો જવાબ હું મહારા પહેલાંના લેખ-
માં અને આ લેખમાં પણ આપી ગયો છું કે:—‘ દરેક તીર્થંકરો
એક દેવદુષ્ય વસ્ત્ર સાથે ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે અને કલ્પ-
સૂત્રમાં વર્ણિત મહાવીરદેવે એક વર્ષ ઉપરાન્ત દેવદુષ્યવસ્ત્ર રાખ્યું
હતું. અને ત્હાર બાદની સ્થિતિ લેવા જતા હો તો, તે અનુ-
ચિત છે, કેમકે તીર્થંકરો તો કલ્પાતીત છે, તેઓનું ઉદ્દાહરણ
આપણાથી લેઈ શકાય નહિં. એવું કોણ નથી જાણતું કે મ-
હાવીર દેવનો અતિશયજ એવો હતો કે તેઓને નગ્નાવસ્થામાં
કોઈ દેખીજ શકતું નહોતું ? દ્વિગમ્બર ભાઈઓ નગ્ન રહેવામાં
મહાવીર દેવનું અનુકરણ કરે છે, તો પછી તેઓના બીજા
આચાર-વિચારમાં શામાટે અનુકરણ કરતા નથી ? હું દાવા
સાથે એ વાત જાહેર કરું છું કે—યદિ પાંગલે મહાશય દીક્ષા લે,
દેવદુષ્ય વસ્ત્ર તેઓને દેવતા અર્પણ કરે, ત્હાર બાદ તેઓ વસ્ત્રનો
ત્યાગ કરીને વિચરે અને લોકો જો તેઓને માના પેટમાંથી
નિકળ્યા, તેવા ન દેખે તો વિદ્યાવિજય અત્હારે દ્વિગમ્બર મત
સ્વીકાર કરવાને તૈયાર છે. શું પાંગલે મહાશય, હબ્બુ સુધી
પણ એ વાતથી અજ્ઞાત છે કે—‘ જીવોની હદ-હદમાં અથવા
બીજા શબ્દોમાં કહું તો પુણ્ય પ્રકૃતિમાં એક બીજાથી ઘણુંજ
અંતર રહેલું હોય છે ? ’ યદિ તેઓ આ વાતથી અજ્ઞાતજ
હોય, તો ખરેખર સખેદ આશ્ચર્યની વાત છે.

એક સ્થળે મિ. પાંગલે કહે છે:—“ દુષ્કાળના વખતમાં
જેઓ નગ્ન ન રહી શક્યા, તેઓએ વસ્ત્ર પહેરવાં શરૂ કર્યા.”

ભલા ! જહિ નાગા મુનિઓ તહેવા દુષ્કાળના વખતમાં નગ્ન-પણે વિચરવાને સમથ થયા હતા, તો આવા સુકાળના વખતમાં શામાટે દિગમ્બર સાધુઓ નગ્ન પણે વિચારતા નથી ? શું લોકો ધોકા મારે છે ? પરંતુ નહિ, પાંગલેનું આ માનવુંજ ભયંકર ભૂલ ભરેલું છે કે દુષ્કાળના વખતમાં પતિત થઈ વસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા.

ભાગવતનો જે પોકાર મિ. પાંગલે મહાશયે ઉઠાવ્યો છે, તહેનો પણ જવાબ હું બખૂબી રીતે પ્રથમજ આપી ગયો છું. ‘મેરી સમજમાં દિગમ્બર જૈન સમ્પ્રદાય મૂલકા’ આ પ્રમાણેના ડૉ. ભાંડારકરના કથન ઉપર મહુને ગુસ્સો નથી થયો, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેઓના મન્તવ્યનો તક્ષવત સપ્રમાણ સમજાવ્યો છે. તે છતાં તહેને ‘ગુસ્સો’ વિગેરે લખી અવળા રસ્તે ચીતરી મારે છે, તહેને માટે શ્રીમાનના ઉપર ‘ભાવદયા’ લાવવા સિવાય બીજો હું શો વિચાર કરી શકું ?

હું આ ટ્રેકટના પ્રારંભમાંજ એ વાત બતાવી ચૂક્યો છું કે કોઈ પણ મતની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાને માટે ઐતિહાસિક વિષયો-પ્રાચીન શિલાલેખો કે તહેવાજ પ્રાચીન પુરાવાઓ વધારે પ્રમાણભૂત લેખી શકાય છે. તે અનુસાર મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવા સાથે એક એ પણ જબર દસ્ત પ્રમાણ આપ્યું હતું કે:—

“શ્વેતામ્બરેના માનવા પ્રમાણે હરિજ્ઞેગમેષી દેવે મહાવીર

દેવનો ગર્ભાપહાર કરેલો છે અને તહેના યથાસ્થિત સ્વરૂપને ખતાવનાર પ્રાચીન શિલાલેખોમાં એક સુંદર ચિત્ર મળી આવે છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ, આ ચિત્ર ઉપર કોતરેલા વર્ણો ઉપરથી એમ સિદ્ધ કર્યું છે કે-ઈ.સ. ૧૦ ની શરૂઆતનો અથવા તો તેથી પણ વધારે પ્રાચીન સમયનો તે લેખ છે જુઓ:-

‘ The jain stupa by. V, A, Smeth પાને ૨૫ મે chapter 6th Plate XVIII. ની અંદર.”

આવા એક જખરદસ્ત પ્રમાણને પણ તેઓ કલ્પના રૂપેજ ખતાવે છે. જહારે તહેમનાથી એમ કહી શકાય તેમ ન રહ્યું કે-જે ‘આ શિલાલેખજ ખોટો છે,’ તહારે તહેમણે ડા. જેકોબીના શબ્દમાં એ બચાવ કર્યો કે:—“આ ગર્ભહરણની કથા, જન્મતાંજ કૃષ્ણને દેવકી પાસેથી ઉંચકી ગુપ્તપણે રોહીણિ પાસે લાવી મુક્યા, આ કથા ઉપરથી જૈનોએ લીધી છે.”

હવે યદિ તત્ત્વ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો ડા. જેકોબી મહાશયે આ વાતમાં તો ‘લોકોને અવળે રસ્તે દોર્યા છે’ એમ કહેવામાં લગાર પણ અતિશયોક્તિ નથી. જેકોબી મહાશયનું આ પ્રમાણે નિશ્ચય રૂપેણ શું? અનુમાનદ્વારા પણ કહેવું ખિલકુલ અસત્ય પ્રતિપાદિતજ લેખી શકાય. ધારો કે આજથી સેંકડો વર્ષ ઉપર, કોઈ માણસ કંઈ કાર્ય કરી ગયો હોય, અને તહેવાજ કાર્યનો કોઈ અંશ, આજકાલ કરતા કોઈ મનુષ્યના કાર્યને મળતો આવતો હોય, તો તેથી આ માણસે તહેનું અનુકરણ કર્યું છે, એમ કહેવું શું સત્ય વાતનું ખૂન

નથી કરતું? એક ધર્મનાં મન્ત્રોયો બીજા કોઈ ધર્મનાં મન્ત્રોયોની સાથે કોઈ અંશમાં મળતાં હોય, તો તેથી શું એમ કહી શકાય કે-આ ધર્મ તો અમુક ધર્મની શાખા છે? અથવા આ ધર્મે અમુક ધર્મનું અનુકરણ કરેલું છે? કદાપિ નહિં. યદિ આ સિદ્ધાન્ત સર્વમાન્ય હોય તો મહને કહેવા દો કે- “ કેટલાક વેદના અનુયાયિઓ એમ માને છે કે વેદ અપૌરુષેય છે, અને ત્હેવીજ રીતે દિગમ્બરો પણ માને છે કે તીર્થંકરોની વાણી નિરક્ષરી છે ” ત્યારે આ ઉપરથી હું એમ કેમ ન કહી શકું કે દિગમ્બરોએ આ પોતાનો સિદ્ધાન્ત, તે વેદાનુયાયીઓ ઉપરથી ઉભો કર્યો છે? મહને આશા છે કે ડૉ. જેકોબી મહાશય આ મહારા કથનને અક્ષરશઃ મળતા થશે.

પરંતુ નહિં, એ કોઈ વાત નથી. અમુક વાત બીજાની સાથે કોઈ અંશે મળતી આવી, તેથી ત્હેણે તેના ઉપરથી બેડી કાઢી છે, એ સિદ્ધાન્ત ઠીકજ હોય તો દુનિયાનો વ્યવહારજ બિલકુલ હવા વિનાની ધમણ જેવો સંકુચિત થઈ જાય. એવું સેંકડો વખત આપણે અનુભવીએ છીએ કે એક માણસની પાસે જહે વિચારો સાંભળ્યા હોય છે, તેજ વિચારો કાળાન્તરે કે તત્કાળ બીજાની પાસે પણ સાંભળીએ છીએ તો તેથી તે બન્નેએ એક બીજાનું અનુકરણ કર્યું છે, એમ કહી શકાયજ નહિં.

ડૉ. ભાંડારકર મહાશયે, મિ. પાંગલે મહાશયને આપેલા મૂર્તિઓ સંબંધીના જવાબમાં મહેં એમ લખ્યું કે-“વર્તમાન

સમયમાં જૈન મૂર્તિઓ નમ્મ હોય છે ” આવો જહે પવન ફૂંકાયેલો છે, તે અનુસાર ડા. સાહેબે તેમ કહી દીધું હોય તો ના નહિ, ” તો તહેમાં ઉતારી પાડવાનું શું કહી શકાય ? ડા. ભાંડારકરની આટલી યોગ્યતા શું ? તેથી પણ અધિક યોગ્યતા હોય અને કદાચ આ વિષયમાં તેઓએ અધિક તપાસ ન કરી હોય, તો તેઓ કોઈ સમયે ભૂલથાપ ખાઈ જાય, તહેમાં શું આશ્ચર્ય ? શું સંસ્કૃતનાં પ્રોફેસર થયા કે અંગ્રેજીમાં એમ. એ. થયા, એટલે દુનિયાભરની વાતો તેઓના જાણવામાં આવી ગઈ ? નહિ, જહેનો જહે વિષય હોય, તે તહેમાંજ સમ્પૂર્ણતયા કામ ખબલી શકે. અસ્તુ ! હવે મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવીએ.

આગળ ચાલતાં મિ. પાંગલે લખે છે કે:—“ કર્ણાટક તરફ દુકાળના વખતમાં જૈન સાધુ ઇ. સ. પૂર્વે ૪ સૈકામાં ગયા ” આનો જવાબ તો પ્રથમજ અપાઈ ગયો છે.

“ તહેમાં ગયા પછી તેમણે ત્યાં જૈન મંદિરો સ્થાપ્યાં, શ્રવણબેલગુલ, હાલ્દીબીડ, મુડબીડી વિગેરેની લંગોટ વગરની પ્રાચીન જૈન મૂર્તિ ડા. ભાંડારકરના વચનની સત્યતા સાબીત કરે છે. ”

આ તેઓનું કથન, કથનમાત્રજ છે. એમ કહેવાથી કોઈ માની શકે નહિ. જહેવી રીતે મહે મહારા પ્રથમના લેખમાં પ્રાચીન શિલાલેખો વિગેરેનાં પ્રમાણો આપ્યાં છે, તહેવીજ રીતે યદિ દિગમ્બર (લંગોટ વિનાની) મૂર્તિઓ પ્રાચીન દેખવામાં

આવતી હોય, તો શામાટે તહેના સંવત સાથેના લેખો વિગેરે પ્રસિદ્ધ કરવામાં તહમે પછાત છો ? અને કદાચિત્ મિ. પાંગલે મહાશય પૂજા-પ્રજ્ઞાલ નહિં થવાથી, તહેના ઉપરની કાલિમા ઉપરથી, તહેને પ્રાચીન ગણુતા હોય, તો પછી તહેવી પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવામાં તહેમને કંઈ તકલીફ ઉઠાવવી પડે તેમ છેજ નહિં. પરન્તુ, એટલું જરૂર છે કે તહેવી પ્રાચીનતા જનસમાજ તો માની શકશે નહિં. જનસમાજ તો ત્હારેજ માનવાનું સાહસ કરે કે જ્હારે પ્રાચીન મૂર્તિઓ ઉપરનાં સાલ-સંવત્ વાળા શિલાલેખો અથવા તહેવાં ખીજાં પ્રમાણો રજુ કરવામાં આવે.

મિ. પાંગલેએ બેલગુલ, હાઢ્ઠીખીડ, મુડખીદ્રી વિગેરે સ્થળોએ લાંગોટ વિનાની મૂર્તિઓ હોવાનું જાહેર કરે છે, પરન્તુ તહેમાં આશ્ચર્ય શું છે ? કેમકે દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ બાદ તે સંપ્રદાયમાં થએલ ભદ્રબાહુ (શ્રુતકેવલી ભદ્રબાહુ નહિં) કર્ણાટકમાં ગયા, તેઓના વખતની તે મૂર્તિઓ હોય, તે વાત સંભવી શકે છે. પરન્તુ તેથી તે પ્રાચીન તો કહી શકાયજ નહિં.

મિ. પાંગલેએ પૃષ્ઠ ૨૯માં ‘અંતરીક્ષણ પાર્શ્વનાથ’ની મૂર્તિ સંબંધી કેવલ હઠવાદજ જાહેર કર્યો છે. તે મૂર્તિ શ્વેતામ્બરોની છે, એમાં લગાર પણ મીન-મેખ જેવું નથી. તહેને માટે શ્વેતામ્બરોના ‘તીર્થ-કંપ’ આદિમાં ખાસ ઉલ્લેખ કરેલો છે, તહેવીજ રીતે તે મૂર્તિના સંબંધમાં શા માટે દિગમ્બર ભાઈઓ તહેવા લેખિત કે ખીજા પુરાવા રજુ કરતા નથી ? કેવલ અઘડા કરવાથી કે લાખોનું પાણી

કરવા-કરાવાથી શું તે મૂર્તિ પોતાની સિદ્ધ થઇ શકવાની છે? પરન્તુ ઠીક છે, દિગમ્બર ભાઈઓની આ ચાલ કંઈ આજની નથી. આ રૂઠી તો તહેમની વંશપરંપરાથીજ ચાલી આવે છે. આવા એકજ તીર્થને માટે તેઓ ઝઘડો ઉભો કરે છે, એમ નથી. શ્વેતામ્બરોનાં પ્રાયઃ તમામ પ્રાચીન તીર્થોમાં ઝઘડાદેવની ઉપાસના કરવા લાગી જાય છે. જુઓ સમ્મેતશિખરજી, પાવાપુરી, રાજગૃહી આદિ તીર્થોને માટે કેટલી પોતાની ટાંગ પસારી? જો કે જ્યાં જ્યાં તેઓ અનીતિપૂર્વક ઝઘડા ઉઠાવે છે, ત્યાં ત્યાં તેઓને ‘લાખોની બરબાદી’ અને લોક-સમાજમાં ફિટકાર’ આ બે ફળ સિવાય બીરી રીતે બીજું કંઈ મળતું નથી, તોપણ તેઓ પોતાના કુળમાં ચાલી આવતી રૂઠીને બરાબર સંભાળી રાખે છે. અંતરીક્ષજી કે તહેવાં જહે જહે શ્વેતામ્બરોનાં તીર્થોમાં થોડો પણ દિગમ્બરભાઈઓનો પગ પેસારો થયો છે, તે અમારા શ્વેતામ્બરભાઈઓની ઉદારતા અથવા કહો કે ભદ્રિકતાનુંજ પરિણામ છે. ‘આંગળી દેખાડવાથી દુર્જનો પાંચો પકડી લે છે,’ આ લોકોક્તિને તેઓ (શ્વેતામ્બરો) યથાર્થ સમજ્યાજ નથી, એમ મહારે કહેવું જોઈએ. એક નીતિકાર કહે છે કે, ‘દુર્જનના ઉપર દયા કરવી, તે તહેની દુર્જનતાને ઉત્તેજન આપવા બરાબર છે.’ હું મિ. પાંગલે મહાશયને આ સ્થળે એટલી સૂચના કર્યા વિના ન રહી શકું કે કોઈપણ રીતે શિરપુરની પ્રતિમા દિગમ્બરોની ઠરવાની નથી. માટે દિગમ્બરો વ્યર્થ ઝગડાને ન વધારે, તે માટે તેઓને ભલામણ કરો અને

અંતરીક્ષણ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ શ્વેતામ્બરોની છે, એજ પ્રાચીન ચાલી આવતી વાતને કાયમ રાખો. નાહકનાં ડફાણુ વધારવામાં કંઈ લાભ કાઢી શકો, તે હું દેખી શકતો નથી. જાહે પ્રમાણે હુમેશાંથી સત્યતા ચાલી આવી છે, તેમજ ચાલવા દો. બસ ! જુઓ હમણાંજ ઝઘડાનો અંત આવશે. લાખોનું પાણી થતું અટકી જશે અને શાન્તિનો વરસાદ વરસશે. જો કે આથી ‘શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય કરતાં દિગમ્બર સમ્પ્રદાય અર્વાચીન છે,’ આ સત્ય હકીકત જાહેવી ને તહેવી કાયમ રહેશે, પરંતુ તે તકરારોનો દિગમ્બરભાઈઓ શાન્તિ પકડી નિકાલ લાવશે, તો નામ મ્હોટું થશે, એમાં જરા પણ સંશય નથી.

હવે ‘જૈનગ્રંથ રચના અને લેખનકાળ’ ના વિષયમાં મ્હારે કહેવું જોઈએ કે—જોકે તે સંબંધી વાતને હું પ્રથમ ટ્રેક્ટમાં અને આ લેખમાં ઘણીજ સ્કૂટ રીતે ઉલ્લેખી ગયો છું, તે છતાં શ્રીમાન્ના ટ્રેક્ટના ૩૦ મા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે:—

“ દિગમ્બર સમ્પ્રદાયનું એજ માનવું છે કે—‘મહાવીર તીર્થંકરે ગૌતમગણુધરને કહેલું, જૈનધર્મ જ્ઞાન પરંપરાથી શિષ્યોને શિખવવામાં આવતું, અને છેવટે ધરસેન મુનિના શિષ્ય પુષ્પદંત અને ભૂતળક્ષ્મીએ તે ગ્રંથરૂપે લખી રાખ્યું.’ ”

શ્વેતામ્બરોનું પણ એતો માનવું છે કે—મહાવીર તીર્થંકરે ગૌતમદિગણુધરોને કહેલું જૈનધર્મનું જ્ઞાન પરંપરાથી શિષ્યોને શિખવવામાં આવતું, પરંતુ આ તેઓનું કહેવું સત્ય વિરૂદ્ધ

છે કે—“ ધરસેનમુનિના શિષ્ય પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ તે ગ્રંથ રૂપે લખ્યું ” તેઓએ પરંપરાથી આદ્યું આવતું જ્ઞાન લખ્યું છે, ત્હેમાં શું પ્રમાણ ? કેમકે ત્હેમણે પોતાના ગ્રંથોમાં એવા કંઈ જૂના ફકરા આખ્યા નથી કે જ્હેથી આપણે તેમ માનવાનું સાહસ કરી શકીએ.

આગળ આલતાં, પાછો તેજ પોતાનો ચરખો મિ. પાંગલે મહાશયે શરૂ કર્યો છે. તેઓ લખે છે કે:—

“ દિગમ્બરોએ શ્વેતામ્બર પ્રમાણે દુષ્કાળમાં સલા ભરી શાસ્ત્ર બનાવ્યાં નથી અથવા ત્હેમાં કંઈ વધારો ઘટાડો કર્યો નથી. પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ લખેલા દિગમ્બર આમ્નાયના જૈન ગ્રંથોનો લેખન કાળ ઇ. સ. ૧૩૬ અને વિ. સ. ૧૬૫ છે. ગૌતમ ગણધર પછી કોઈ પણ કેવલી શ્રુતકેવલીએ નવીન શાસ્ત્ર રચ્યાં નથી. મહાવીરના વખતથી જે જ્ઞાન પરંપરાથી હુસ પ્રાયઃ થતું આવતું, તેજ મોઢે કરવામાં આવતું અને આખરે પુષ્પદંતાચાર્ય અને ભૂતબલી આચાર્યે ઇ. સ. ૧૩૬ માં ગ્રંથરૂપે દિગમ્બર સંપ્રદાયનું જ્ઞાન લખી રાખ્યું. આજ દિગમ્બરની ગ્રંથ રચનાનો સમય છે. ”

મિ. પાંગલેનું આ કથન પાયા વિનાના પુલ જેવું છે. શ્વેતામ્બરોએ દુષ્કાલના વખતમાં સલા ભરીને શાસ્ત્રો બનાવ્યાં નથી, પરંતુ પરંપરાથી જ્હે જ્ઞાન આદ્યું આવતું, ત્હેનો સંગ્રહ કર્યો છે, અને તે વાત અનેક વખત આ લેખમાં પણ

ખતાવી ચકયો છું. એટલે વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. ખેશક, એ વાત અમે માનીએ છીએ કે પુષ્પદંત અને ભૂતબલી-એ ઇ૦ સ૦ ૧૩૯ માં ગ્રન્થો લખ્યા, પરંતુ તે ગ્રન્થો નવીન રચનારૂપે લખ્યા છે. જૈનતમ ગણધરની પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું જ્ઞાન લખ્યું છે, એતો તદ્દન ખોટું જ છે. યદિ પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું જ્ઞાન લખ્યું હતું, તો તેની પ્રતીતિ થવા માટે કંઈપણ પ્રમાણ હોવું જોઈતું હતું, અને તહેવું છે તો નહિ, તેથી એ સિદ્ધ વાત છે કે પુષ્પદંત અને ભૂતબલી આચાર્યે મનઃકલ્પિત થોડા દોડાવ્યા છે. અર્થાત્ ‘મનઃપૂત્ત સમાચરેત્’ તું અનુકરણ કર્યું છે.

આગળ ચાલતાં ૩૧ મા પૃષ્ઠમાં મિ. પાંગલે, ડૉ. જેકોબી મહાશયનો ફકરો લખી લખે છે કે:—

“ ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ૪ થા સૈકામાં સર્વ (શ્વેતામ્બર) જૈન સિદ્ધાન્ત રચાયા. શ્વેતામ્બર જૈન સિદ્ધાન્તનો સંગ્રહકાળ અથવા ખરૂં કહીએ તો રચનાકાળ ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ૪ થા શતકના અંતમાં અથવા ત્રીજા સૈકાની શરૂઆતમાં ઠરે છે.”

ભુલણું ન જોઈએ કે આ સમય તેજ છે કે જહીને દુષ્કાલનો સમય ગણવામાં આવે છે. પરંતુ તે સમયમાં શ્વેતામ્બર ગ્રન્થોનો રચનાકાળ સમજવો, ભયંકર ભૂલ છે. તે વખતમાં પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું જ્ઞાન, જહીને જહીને જેટલું સ્મરણપથમાં રહ્યું હતું, તે બધાનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો, અને તે વાતને જેકોબી મહાશય પણ સ્વીકારે છે. પરંતુ

તહેની સાથે સંગ્રહકાળનો અર્થ અથવા રૂપાન્તરમાં રચના-કાળ કહે છે, એજ મહોટી ભૂલ કરે છે.

લેખનકાળના વિષયમાં ડૉ. જેકોબી મહાશયના શબ્દોમાં મિ. પાંગલેનું આ કથન ખોટું તો નથીજ. “ દેવાર્ધગ-ણિના પ્રમુખપદ નીચે વલ્લભી નગરમાં જૈન સિદ્ધાન્ત વીર સં. ૯૮૦ (અથવા ૯૯૩ અને ૯૦ સં ૪૫૪ (અથવા ૪૬૩) માં લખાયાં ” પરન્તુ તે લેખનકાળ ઉપરથી શ્વેતામ્બરોની અર્વાચીનતા સિદ્ધ થતી નથી. જેકોબી મહાશયના ઉપર્યુક્ત વચ્ચનો ઉપરથી શ્રીમાન્ એ પ્રમાણે મત-લબ્ધ કાઢે છે કે:-

“ દિગમ્બરોની અંગપૂર્વ (શાસ્ત્ર) રચના ગણધરોએ કરેલી, અને શ્વેતામ્બરોની અંગપૂર્વ રચના, ૬૦ સં ૦ પૂર્વે ૪-૩ શતકમાં દુકાળ વખતે પાટલીપુત્ર (પટના) માં શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરેલા દિગમ્બર મતમાંથી બ્રહ્મ થએલા સાધુએ કરેલી. ”

હૂધમાંથી પોરા કાઢવાની આ તહેમની ચાલખાજીને કોણ ખુદ્દિમાન્ સમજ્યા વિના રહેશે વાડ ? દિગમ્બરોનાં શાસ્ત્રોને ગણધરદિ રચિત અંગપૂર્વ (શાસ્ત્ર) કહેવાં, ‘ વન્ધ્યાનો પુત્ર રમે છે ’ એમ કહેવા બરાબર છે. તેઓનાં શાસ્ત્રોજ નવીન રચેલાં છે, તો પછી તહેને ગણધરરચિત અંગપૂર્વ કહેવાનું સાહુસ કેમ કરી શકાય ?

શ્રવેતામ્બરોનાં અંગ-પૂર્વની રચના, પાંગલોજીના કહેવા પ્રમાણે નથી થયેલી, પરન્તુ ગણધરોથી થયેલી છે. અને તેના પ્રમાણભૂત શ્રવેતામ્બરોમાં અંગાદિ અત્યારે મોબૂદ છે. દિગમ્બરોની માફક શ્રવેતામ્બરો અસત્ય પ્રતિપાદન કરવામાં પુણ્ય નથી માનતા, પરન્તુ મહા પાપ સમજે છે. શ્રવેતામ્બરોને ગણધરરચિત જહેટલો ભાગ ઉપલબ્ધ થયો, તેટલોજ જાહેર કરે છે. જુઓ આચારાંગતું મહાપ્રજ્ઞાઅધ્યયન ન મળ્યું, તો કોઈ કારણથી પણ તે લખ્યું નહિં. બસ ! આજ તેઓની પ્રામાણિકતા બતાવી આપે છે. શું દિગમ્બર આચાર્યોની માફક દેવર્ધિગણિક્ષમાશ્રમણાદિક કુશાચ્ર બુદ્ધિવાળા આચાર્યો તેની પૂર્તિ કરી શકે તેમ નહોતા ? પરન્તુ નહિં, તેઓ સત્ય વાતનેજ જાહેર કરનારા હતા. તેઓ કલ્પિત વાત બનાવવામાં મહા પાપ સમજતા હતા. શ્રવેતામ્બરોની પ્રામાણિકતાને માટે આથી અધિક પ્રમાણ બીજું શું જોઈએ ?

વળી તેઓ ૩૨ મા પૃષ્ઠમાં લખે છે કે:—“ દિગમ્બરનો પ્રથમ ગ્રન્થ ઇં સં ૧૩૯ અને વિં સં ૧૯૫ માં લખાયો અને શ્રવેતામ્બરનો પ્રથમ ગ્રન્થ ઇં સં ૪૫૪માં લખાયો. દિગમ્બર શ્રવેતામ્બરના રચના અને લેખન સમયમાં આટલો જમીન આસમાનનો ફરક છે, તો પછી શ્રવેતામ્બરના ગ્રન્થ દિગમ્બર કરતાં પ્રાચીન કેવી રીતે હોઈ શકે ? ”

પ્રિયવાંચક ! એ વાતને ભૂલશો નહિં કે— ‘ પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ દિગમ્બર ગ્રન્થની રચના કરી. ’ હવે લેખનકાળ,

શ્વેતામ્બર દિગમ્બરોના જાહે બતાવ્યા છે, તે ઠીક છે, પરંતુ તેથી એમ કોણ બુદ્ધિમાન પુરૂષ કહી શકે કે—“ દિગમ્બર ગ્રંથોના રચનાકાળ કરતાં શ્વેતામ્બર ગ્રંથનો રચનાકાળ પછીનો છે ? લેખનકાળને અને રચનાકાળને કંઈ પણ નાતે-દારી નથી. ધારો કે એક ક્લાસની અંદર એક વિદ્યાર્થી ઘણા વખતથી અભ્યાસ કરી રહ્યો છે, તહેવામાં એક બીજો વિદ્યાર્થી તેજ ક્લાસમાં દાખલ થયો, હવે જાહે પહેલાંનો વિદ્યાર્થી છે, તે તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો હોવાથી અમુક વાતને ઘણા વખત સુધી સ્મરણપથમાં રાખી શક્યો, જ્યારે નવો દાખલ થએલો વિદ્યાર્થી સ્થૂલ બુદ્ધિવાળો હોવાથી, અમુક વાત શરૂઆતથીજ લખી રાખવા લાગ્યો. તો તેથી એમ તો નજ કહેવાય કે પેલા બીજા વિદ્યાર્થીએ અમુક વાત પહેલાં લખી રાખી, માટે તે પ્રાચીન છે. ગણધર રચિત શાસ્ત્રોને સ્મરણમાં રાખી આવતા શ્વેતામ્બર આચાર્યો ૪૫૪ સુધી સ્મરણમાં રાખી શક્યા, અને દિગમ્બર આચાર્યોએ, પંથની શરૂઆત કરતાંજ નવીન બનાવેલાં શાસ્ત્રો લખ્યાં, તો તેથી શ્વેતામ્બરોનો ગ્રંથ રચનાકાળ પાછળનો છે, એમ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. જ્યારે આમ છે તો પછી ‘ ૩૦ લાંડારકરે ભૂલથાપ ખાધી છે, ’ એમ મહાર્ કહેવું શું ખોટું હતું ?

હવે ‘ નિર્ગ્રંથ ’ શબ્દના અર્થ ઉપર આવીએ. દિગમ્બર ભાઈ-ઓ ‘ નિર્ગ્રંથ ’ શબ્દનો અર્થ ‘ નગ્ન ’ કરે છે, જ્યારે એક પટ્ટાવટ્ટીમાંથી મળેલા પ્રમાણ ઉપરથી મહેં એ સિદ્ધ કર્યું હતું

કે ‘નિર્ગ્રન્થ’-સાધુ-અનગાર એ પર્યાય=વાચક શબ્દો છે. તે પદ્માવલીનું વચન આ છે.

“ શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽષ્ટૌ સૂરીન્ યાવદ્ નિર્ગ્રન્થાઃ સાધ-
વોઽનગારા ઇત્યાદિસામાન્યાર્થાભિધાયિન્યાખ્યાઽઽસીત્ ”

અર્થાત્ ‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દથી સાધુ-અનગાર કહેલ છે, ‘નિર્ગ્રન્થ’નો અર્થ ‘નસ’ કરવામાં આવ્યો નથી.

આ શબ્દ ઉપર ‘વિશેષાવશ્યક માણ્ય,’ કે જહે ‘જનભ-
દ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણુ’નું બનાવેલું છે, અને તેના ઉપર મલધારી
શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની બનાવેલી ‘શિષ્યહિતા’ નામની ટીકા
છે, તેની અંદર ૨૫૬૧ મી ગાથાથી ૨૫૭૬ ગાથા સુધી
શાસ્ત્રાર્થ આપેલો છે. આ બધો ‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દ ઉપર આપેલો
શાસ્ત્રાર્થ ખાસ મનન કરવા લાયક છે. તે બધો શાસ્ત્રાર્થ અહિં
આપું તો વિષય ઘણોજ વધી જવાનો ભય હોવાથી તેની
અંદર છેવટે કાઢેલા નિષ્કર્ષનેજ અહિં બતાવી આગળ વધવા
પ્રયત્ન કરું છું. યદિ સમય મળ્યો તો તે આખો શાસ્ત્રાર્થ, ‘શાસન’
દ્વારા પ્રકટ કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરીશ.

ઉપર્યુક્ત ‘વિશેષાવશ્યકમાણ્ય’ ના પૃષ્ઠ ૧૦૨૮ માં ૨૫૭૪
મી ગાથાની ટીકામાં ખાસ લખ્યું છે કે:—“તતથ્ મૂચ્છા પરિ-
ગ્ગહો વુત્તો ઇદ્ વુત્તં મહેસિના’ ઇતિવચનાદ્ યત્ર વસુ-દેહા-
ઽઽહારકનકાદૌ મૂચ્છા સમ્પ્રગ્ચતે તદ્ નિશ્ચયતઃ પરમાર્થતો
ગ્રન્થઃ । યત્ર તુ સા નોપજાયતે તદ્ગ્રન્થઃ”

અર્થાત્ ‘મૂર્છા પરિગ્રહ’ એ પ્રમાણે મહર્ષિઓએ કહેલું છે, એ વચનથી દ્રવ્ય-શરીર-આહાર અને કનકાદિને વિષે, જો મૂર્છા ઉત્પન્ન થાય, તો તે ‘અન્ય’ કહેવાય, અને યદિ તહેને વિષે મૂર્છા ઉત્પન્ન ન થાય તો તે ‘અઅન્યજ’ છે.

આ ઉપરથી વાંચકો જોઈ શક્યા હશે કે—‘નિર્અન્યનો’ અર્થ ‘નાગો’ નથી, પરન્તુ ‘મૂર્છા રહિતપણું’ છે.

મિ. પાંગલેનું આ કહેવું તદ્દન ભૂલ ભરેલું છે કે—‘સુધર્મા વિગેરે શ્રુત કેવલી નમ્મજ હતા.’ શું તેઓને કેવળજ્ઞાન થયું છે કે જહો દ્વારા તેઓ એમ કહી શક્યા ? હાં, કેવળજ્ઞાન તો થયું છે, એમાં તો કંઈ શક નથી. આતો જહેવાં અનેક ગપા-પ્રકો હાંકતા આવ્યા છે, તહેવું એક ગપાપ્રક આ પણ હાંકયું, પરન્તુ તહેમાં પ્રમાણ શું ? મિ. પાંગલે આપો આપ કહી નાંખે છે કે—“ સુધર્માસ્વામી નમ્મ હતા, આ વાત ખન્નેને નિર્વિવાદપણે કબૂલ છે.” આ પણ એક જખરદસ્તિજ કહેવાયને ! શું શ્વેતામ્બરો તરફથી પણ એ પ્રમાણે કહી દેવાનો તહેમણે ઠેકો રાખ્યો છે ? શ્વેતામ્બરો એ વાતને કબૂલ કરતાજ નથી કે ‘સુધર્માસ્વામી વિગેરે નમ્મ હતા.’ તેઓ ‘નમ્મ’ નહોતા, પરન્તુ ‘નિર્અન્ય’ હતા, એટલે કે ‘મૂર્છારહિત’ હતા.

હવે મિ. પાંગલેની એક ઔર કરતૂત જુઓ.

વાંચકોએ મહારા પ્રથમ ટ્રેકટમાં એ વાત વાંચી હશે કે—

‘ જહો ‘મંખલી ગોશાલ’નું નામ, શ્વેતામ્બરોના માનેલા

ભગવતી આદિ અનેક સૂત્રોમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આવે છે, તેજ મંખલી ગોશાલનું વર્ણન બૌદ્ધોના પિટક ગ્રંથોમાં પણ આવે છે, જ્ઞહારે દિગમ્બરોના એક પણ ગ્રંથમાં મંખલી ગોશાલનું નામ દષ્ટિગોચર થતું નથી, તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બરના ગ્રંથો, શ્વેતામ્બર ગ્રંથો કરતાં અર્વાચીનજ છે.”

આવા એક જખરદસ્ત પ્રમાણને પણ શ્રીમાન્ કેવી ચુક્તિથી હઠાવે છે ? તે જુઓ—તેઓ લખે છે કે:—

“ કારણ કે શ્વેતામ્બર સાધુઓએ અંગરચના શ્વેતવસ્ત્રો ધારણ કર્યાથી કરી, તેમજ ત્હેમનાં શાસ્ત્રો પણ ઇં સં ૪ થાના સૈકામાં લખાયાં પછી તેમણે તે વેળા બૌદ્ધોના પિટક ગ્રંથને અનુસરી એક બે વ્યક્તિ પોતાના શાસ્ત્રમાં કેમ નહિ ઘુસાડી હોય ? ”

પાંગલે મહાશયના આ જવાબથી ત્હેમની બુદ્ધિની પૂંજનો પતો ઠીક ઠીક મળી આવે છે. પહેલાં તો ‘અંગરચના શ્વેતામ્બર વસ્ત્રો ધારણ કર્યાથી કરી’ આજ ત્હેમની ભયંકર ભૂલ કોઈ મહત્ત્વને સ્થાપિત કરતી નથી. કેમકે શ્વેતવસ્ત્રો પહેલેથીજ હતાં, નવાં કર્યાં નથી. અને અંગરચના કરી નથી, પરન્તુ અંગોને એકઠાં કર્યાં છે--અંગોનો સંગ્રહ કર્યો છે. આ વાતને તો ડા. જેકોબી મહાશય પણ સ્વીકારે છે. એ વાત હું પ્રથમજ ખતાવી ગયો છું. હવે “ શાસ્ત્રો લખાયાં તે વખતે એક બે વ્યક્તિ ઘુસાડી દીધી હોય ” તે પણ બિન પાયાદા-

રજ છે. સૂત્રોની ભાષા ઉપરથીજ વાંચકો જોઈ શકશે કે-આ ઘણીજ પ્રાચીન ભાષા છે; અને તે વાતને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પણ જોર શોરથી કહે છે કે-‘સૂત્રોની ભાષા ઘણીજ પ્રાચીન છે.’ ડૉ. જેકોબી મહાશયનોજ ફકરો મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં આપ્યો છે, તેની અંદર તેઓ ખાસ જણાવે છે કે:- “આગમોનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો, (ગુરૂ પરંપરા તેને ભદ્રબાહુના વખતમાં મૂકે છે)” કહેવાની આવશ્યકતા છેજ નહિ કે, જહ વસ્તુ પહેલાં હોય છે, તેનોજ ઉદ્ધાર કરવામાં આવે છે. અને તે અનુસાર આગમો પહેલાં હતાં, તોજ તેનો ઉદ્ધાર થયો, એમ જેકોબી મહાશયને કહેવાની જરૂર પડી. યદિ આગમોની અંદર, જૌદ્ધના પિટક ગ્રન્થોમાં આવેલી કોઈ કોઈ વાત દેખવામાં આવવાથી, તે વાતોને ‘શ્રવેતામ્બર આચાર્યોએ ઘુસાડી દીધી છે.’ એમ કહેવામાં આવતું હોય તો મહને કહેવા દો કે, અન્વલતો તેની ભાષામાંજ ફરફ પડવો જોઈતો હતો. તેમજ જો એ સિદ્ધાન્ત સર્વમાન્ય હોય, તો દિગમ્બરના પણ દેહદાએક સિદ્ધાન્તો એવા છે કે જહ જૌદ્ધના સિદ્ધાન્તોને મળતા છે, તો અમે એમ કેમ ન કહી શકીએ કે તે સિદ્ધાન્તો જૌદ્ધ ગ્રન્થો ઉપરથી ઘુસાડી દીધા છે? અને તેવી રીતે તો અમારી વાત પણ સાચીજ ઠરવાની કે-‘દિગમ્બરો તીર્થંકરની વાણીને નિરક્ષરી માને છે, છે, આ વાત, વેદાનુયાયી કે જેઓ વેદ, અપૌરુષેય માનીને શબ્દાત્મક માને છે, તેના સિદ્ધાન્તને મળતી છે, માટે દિગમ્બરોએ તે વાત, તે વેદાનુયાયીઓથી લીધી છે.

દિગમ્બરભાઈઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે—શ્વેતામ્બર આચાર્યો, ખીજની વાતને પોતામાં ઘુસાડી દેવાનું શિખ્યાજ નથી. જો તહેમારી માફક ઘુસાડી દેવાનું શિખ્યા હોતે, તો તેઓ શું સ્વતંત્ર શાસ્ત્રો નહિં રચતે કે ? અસ્તુ ! મિ. પાંગલે, મંખલી ગોશાલને માટે આવો જવાબ આપવા સમર્થ થયા તો તહેની સાથેજ લખેલો આ ફકરો શામાટે ઉડાવી દીધો ? જુઓ તે ફકરો આ છે:—

“ શ્વેતામ્બરમાં માનેલા ઉત્તરાધ્યયનાદિ સૂત્રોમાં કહેલું છે કે:—અજીતનાથથી લેઈ પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ તીર્થ-કરો, તેમ તહેમના સાધુઓ ચાર મહાવ્રતને માનતા હતા. અર્થાત્ ચોથા ‘ બ્રહ્મ ’ની ગણતરી અપરિગ્રહમાંજ કરી લેતા હતા, જ્યહારે મહાવીર દેવ અને તહેમના સાધુઓ શ્રીઋષભ-દેવના સાધુઓની માફક પાંચ મહાવ્રતને માને છે, આજ વાતને જોઈને પિટક ગ્રંથ જહેવો કે ‘ દિગ્નિકાયના સામાન્ય ફલ સૂત્રની સુમંગલા વિલાસિની ’ નામની ટીકામાં બુદ્ધધોષે જે લખ્યું છે ” (આ ઉપર ૩૦ જેકોખીની લખેલી ૧૮૯૪ની પ્રસ્તાવનાનો ફકરો પણ આપ્યો છે.)

આ ખાસ વાતનો જવાબ આપવામાં તો મિ. પાંગલે મહાશયે સ્વસ્ત્તિપાણું (મૌન)જ બતાવ્યું છે. પરન્તુ ઠીક છે, આ વિષયમાં તેઓથી એમ તો કહી શકાય તેમ હતુંજ નહિં કે ‘ જો-દના પિટક ગ્રંથ ઉપરથી આ વાત ઘુસાડી દીધી છે ’ બસ ! જ્યહારે કોઈ પણ રીતે તહેમાં ચંચુ પ્રવેશ ન થઈ શક્યો,

ત્હારે તે વાતના જવાબને હજમજ કરી ગયા. આ ઉપરથી એ ઘોઘસ થાય છે કે—મિ. પાંગલે મહાશયે જહે જવાબ આપ્યો છે, તે બિલકુલ નિર્માલ્ય અને ઢંગધડા વિનાનો છે.

આ સિવાય હરિભુગમેષીદેવે કરેલો, મહાવીર દેવના ગર્ભા-પહરણનો ઉલ્લેખ કરી કહે છે કે:—‘કૃષ્ણના જન્મકાળના અદલાબદલીનું અનુકરણ કર્યું છે’ પરંતુ ત્હેનો જવાબ આજ લેખની અંદર વિસ્તારથી પ્રથમ આપવામાં આવ્યો છે.

હવે વિ० સં० ૯૯૦ માં થએલા દિગમ્બર મતાનુયાયી દેવસેને શ્વેતામ્બરની ઉત્પત્તિ બદલનો ઉલ્લેખ કરતાં દર્શન-સારમાં લખ્યું છે કે:—

“ શ્વેતામ્બર મત સ્થાપી, મિથ્યા શાસ્ત્ર રચી જીનચંદ્રે પોતેજ પોતાને નરકમાં પ્રથમ સ્થાપન કર્યો ” આ વાત શું હળાહળ દ્વેષથી ભરેલી નથી ? પરંતુ ત્હેનો પણ બચાવ કરવા પાંગલે મહાશયે પોતાની કક્ષમ ઉઠાવી છે.

મહેં મહારા લેખમાં લખ્યું હતું કે:—“ શું દેવસેનને અવધિજ્ઞાન થયું હતું કે જહે દ્વારા ‘ જીનચંદ્ર નરકમાં ગયા ’ એમ કહેવા લાગ્યશાળી થયા ? ”

આનો જવાબ પાંગલે મહાશય આપે છે કે:—“ દેવસેને પરંપરાથી કહેવામાં આવતો ઇતિહાસ લખ્યો હોય તો ત્હેને અવધિજ્ઞાનજ ક્યાંથી હોય ? ”

ઠીક છે, આ ત્હેમનો જવાબ શું છે ? પોતાની આખી

પરંપરા-આવાં દ્વેષ પ્રયુક્ત લખાણો કરતી આવી છે, એ વાતને સિદ્ધ કરી આપનાર મુદ્રાલેખ છે. પાંગલેના લખવાથી એ વાત સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. કે-દેવસેનજ નહિં, ત્હમની પહેલાંના આચાર્યો પણ તે પ્રમાણે અસત્ય, દ્વેષ ભરપૂર, ગપોડા હાંકતા આવ્યા છે. ખરેખર, આ બદલતો હું મિ. પાંગલેને પ્રેમ પૂર્વક ધન્યવાદજ આપીશ. પરન્તુ સાથસાથ તેઓને એટલું કહ્યા વિના તો નહિંજ રહી શકું કે—‘ પહેલાં ત્હમે એ બતાવી આપો કે દેવસેનની પહેલાં કયા આચાર્યે એ પ્રમાણે લખ્યું છે ? અને જ્યાં સુધી આ વાતને ઇતિહાસથી સપ્રમાણ સાબિત ન કરો, ત્યાં સુધી હું કેમ ન કહી શકું કે-દેવસેને પોતે પોતાની મેળેજ આ વાતને ઘડી કાઢી છે ?

મ્હને સ્મરણમાં છે કે—જ્યાંદારે બનારસ પાઠશાળામાં મિ. પાંગલે મહાશય પધાર્યા અને પૂજ્યશ્રી ઇન્દ્રવિજયજી મહારાજ સાહેબે દર્શનસારના સંબંધમાં પ્રશ્નો કર્યા, ત્યાંદારે તેઓ કોઈ પણ રીતે પ્રબલ પ્રમાણો આપી સિદ્ધ કરી શક્યા નહોતા અને જહેવી રીતે આ ટ્રેકટની અંદર ત્હમણે ઉત્પટાંગ અને અસંબદ્ધ વિચારો જણાવ્યા છે, તેજ ચાલ ત્હમની તે વખતે પણ હતી.

મહાશય ! ‘ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડે’ આ ન્યાય તો ખરેખર ત્હમારે માટેજ લાગુ પડે છે. જહે શ્વેતામ્બરો સુખ સમાધી પૂર્વક પોતાનાં કાર્યોને બજાવે જાયછે, જહે શ્વેતામ્બરો પોતાની વસ્તુનેજ પોતાની માનતા આવે છે, ત્હેની

અંદર તહમારા જહેવા વિધન સંતોષીઓ, નહિં પોતાની વસ્તુ-
ને પોતાની માનવા લાગી જાય છે, અનેક પ્રકારનાં દ્વેષ પ્રયુક્ત
લખાણો કરે છે, નાત દિવસ ઝઘડાઓ કરી, લાખો રૂપિયાનું
પાણી કરી કરાવી આનાંદ માને છે, તેમજ જોડા જોડા રીપોર્ટો
(સભાઓના) બહાર પાડે છે. આટલું આટલું કરવા છતાં
તેજ આગેપ શ્વેતામ્બરો ઉપર મૂકે, તો પછી કહો ' ઉલટો
ચોર કોટવાલને ટાંકે ' આ નિયમ કોના ઉપર લાગુ પડે છે ?

દિગમ્બર દ્વિરકાના કેટલાક પત્રકારો સભાઓના રીપોર્ટો
કેવા જોડા જોડા બહાર પાડે છે, તેનો એક નમૂનો મહારે
અહિં રજુ કરવો જોઈએ.

વાંચકોને સ્મરણમાં હશે કે—સ. ૧૯૧૨ ના જૂન મહીના
ની શરૂઆતમાં કલકત્તાની અંદર એક પબ્લિક સભા થઈ હતી,
તેની અંદર ઘણા દિગમ્બર વિદ્વાનોએ હાજરી આપી હતી.
અને તેહનું પ્રમુખસ્થાન મહામહોપાધ્યાય પં० સતીશચંદ્ર
વિદ્યાભૂષણ, એમ. એ. પી. એચ. ડી. ને આપવામાં આવ્યું હતું.
આ સભાનો રીપોર્ટ આપતાં 'જૈનહિતૈષી'ના સમ્પાદકપ્રવરે,
સભાપતિના ભાષણને, કેવું અસત્ય જોડી કાઢ્યું છે? તે તપાસો,
તેઓ લખે છે કે મહા મહોપાધ્યાયે પોતાના ભાષણમાં કહ્યું
હતું કે:—

“જૈન સમ્પ્રદાયમેં દો પંથ हैं। एक श्वेताम्बर दूसरा दि-
गम्बर । इन दोनोंमें परस्पर बड़ा विरोध है । मुझे बड़ा आ-

શ્ર્ચ્ય હુઆ, જબકે કાશી ગયા ઓર વહાં એક શ્વેતામ્બર સા-
ધુસે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયકે વિષય સુને, પરન્તુ દિગમ્બર સ-
મ્પ્રદાયકી બાતેં પૂછનેપર ઉત્તર મિલા કિ-હમ કુછ નહીં
જાનતે । જો વિદ્વાન છહેં દર્શનોંકા જ્ઞાન રખતા હૈ ઓર
उनका खंडन मंडन कर सकता है वही अपने साथी सम्प्र-
दायका कुछ भी ज्ञान नहीं रखता है । हमने यहाँ तक सुना
है कि दोनों सम्प्रदाय एक दूसरेके ग्रंथ भी अपने यहाँ नहीं
रखते है । मैंने दोनों सम्प्रदायके ग्रन्थोंका अवलोकन किया
है । मेरी समझमें श्वेताम्बर सम्प्रदायसे दिगम्बर सम्प्रदाय
प्राचीन है । ”

પરન્તુ આ વાત સરાસર અસત્યજ છે. કારણ કે મહામહો-
પાધ્યાયજીએ ખાસ એક પત્ર, તેજ સં ૧૯૧૨ના ઑગસ્ટ
માસમાં પૂજ્યપાદ શ્રીઈન્દ્રવિજયજી મહારાજ ઉપર લખેલો
છે, તેના ઉપરથી જણાય છે કે તેમણે તે સભામાં તેવું
કંઈ પણ કહ્યું નથી, પ્રત્યુત તેમાં તો શ્વેતામ્બરીનીજ પ્રા-
ચીનતા બતાવી છે. જુઓ તે પત્રની અંદર મહામહોપા-
ધ્યાય ખુદ જણાવે છે કે:--

I fully remember that a meeting, was held in
June in Calcutta in which a Digambar Scholar
delivered lecture on the Digambar philosophy

refuting the Brahmanic doctrine of the creator &c. In summing up the lectures, and in making Presidential remarks I addressed the members of both the Digambar and Setambar Schools to make up their differences towards the advancement of both. I said that in Calcutta we had the honour of listening to the learned and eloquent lectures of the distinguished Setambar Sadhoo Shashtra Visharad Jainacharya Vijaya Dharma Suri, but we had no opportunity of coming in contact with a Digambar Scholar here.

While in Benares, I studied some of the Setambar Jain books under the Setambar Sadhoo aforementioned, but on enquiry I learnt there were not many learned Digambar Scholars in Benares. Through the kindness of Muni Indravijay, I got the opportunity of meeting with one Digambar Pandit who gave me some information about his School. but I wanted to learn more. It is no doubt a great fortune that we have got in Calcutta a Digambar Pandit who is a learned Scholar. Bengal is now much advanced. The most orthodox of the Bengali Pandits are now eager to learn something of the doctrine of both the

Setambar and Digambar Schools. Modern Scholarship is not one sided.

The Setambars and Digambars both contend for the antiquity of their doctrine. It is now generally acknowledged that Setambar doctrine is the oldest. In the beginning there was no distinction between the two Schools. The distinction arose later. I can only say that Digambar doctrine is not result. There is no good in disputing over the matter.

Yours Sincerely

Satish Chandra Vidyabhusana

Principle Sanscrit College

and

Secretary Board of Sanscrit

Examination.

ભાવાર્થ:—મહને સંપૂર્ણ રીતે યદ છે કે-જુન માસમાં કલકત્તાની અંદર એક દિગમ્બર વિદ્વાને દિગમ્બર ક્ષિલોસોક્ષી ઉપર લાષણ આપ્યું હતું. જહમાં ‘ જગત્કર્તા વિગેરે પ્રાક્ષણ સિદ્ધાન્તોત્તું’ ખંડન કર્યું હતું.

લાષણનો ઉપસંહાર કરતાં પ્રમુખ તરીકેના મહારા લાષણમાં દિગમ્બર તથા શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયના સભ્યોને મહે જણાવ્યું કે-આગળ વધવાને માટે બન્નેએ આપસના વિરો-

ધોને સમાવી દેવા જોઈએ. મહેં કહ્યું કે કલકત્તામાં સુપ્રસિદ્ધ શ્વેતામ્બર સાધુ શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજય-ધર્મસૂરિના વિદ્વત્તામય અને વક્તૃત્વ શક્તિવાળાં ભાષણો સાંભળવાનો આપણને સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ અહિંઆં આપણને કોઈ પણ દિગમ્બર વિદ્વાનની સાથે સંબંધમાં આવવાની તક મળી નહોતી. જહાદારે બનારસમાં મહેં પૂર્વોક્ત સાધુની દેખરેખ નીચે કેટલાંક શ્વેતામ્બર જૈન પુસ્તકોનો અભ્યાસ કર્યો અને તપાસ કરતાં મહેને માલૂમ પડ્યું કે બનારસમાં ઘણા દિગમ્બર પંડિતો હતા નહિં. મુનિ ઇન્દ્ર-વિજયજીની કૃપાથી એક દિગમ્બર પંડિતની સાથે મળવાની મહેને તક મળી, જહેણે પોતાના સમ્પ્રદાય વિષે કેટલીક માહિતી મહેને આપી, પણ મહેં વધારે જાણવાને ઇચ્છ્યું. બે-શક, તે એક મહાન્ સૌભાગ્ય છે કે, આપણે કલકત્તામાં એક દિગમ્બર પંડિત છે કે જહે એક સારો વિદ્વાન છે. બંગાળા હવે ઘણું આગળ વધે છે. ખૂબ ધર્મચુસ્ત બંગાળી પંડિતો હવે શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર એ બેઉ સમ્પ્રદાયના સિદ્ધાન્તોમાં કંઈક શીખવાને આતુર છે. હાલની વિદ્વત્તા એક તરફી નથી.

શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર બેઉ પોતાના મતની પ્રાચીનતાને માટે તકરાર કરે છે, હવે તે સામાન્ય રીતે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે શ્વેતામ્બર મત સૌથી પ્રાચીન છે. શરૂઆતમાં બે સમ્પ્રદાયો વચ્ચે બિલકુલ ભેદ

હતો નહિં. ભેદ પાછળથી ઉત્પન્ન થયો. હું માત્ર એટલુંજ કહી શકું છું કે દિગમ્બર મત હમણાંનો નથી. આ વિષય ઉપર તકરાર ચલાવવામાં કંઈ સાર નથી. (‘જૈનશાસ્ત્ર’ બીજા વર્ષના નવમા અંકમાંથી)

પ્રિય વાંચક ! ખુદ ભાષણ આપનાર મહામહોપાધ્યાય તો આ પ્રમાણે લખે છે, જ્ઠારે મિ. પ્રેમીજી, પોતાના ‘જૈનહિતૈષી’માં તો કંઈનું કંઈ વેતરે છે. શું આવા ખોટા રીપોર્ટો છાપવાથી દિગમ્બર ભાઈઓની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થઈ જશે કે ?

હવે ‘કુલ્પાકપાર્શ્વનાથ’ની ભૂતિ શ્વેતામ્બરી બનાવી’ આ તહેમતું કહેવું બીલકુલ ખોટું છે. તે તો શ્વેતામ્બરોની હતીજ, અને તહેને માટે અનેક ગ્રંથોમાં તહેનું નિરૂપણ કરેલું છે.

કાશીના એક દિગમ્બર વિદ્યાર્થીએ ભદ્રબાહુ ચરિત્રનું ભાષાન્તર બહાર પાડી અર્થના અનર્થો કરી નાખ્યા, આ વાતને મહેં બતાવી, ત્જારે પાંગલે મહાશય કહે છે કે ‘તહેના ઉપર દ્વેષ કર્યો’ પરન્તુ પાંગલે જહેવા પક્ષપાતી ન્યાયાધીશને હું પૂછું છું કે-તેજ ભદ્રબાહુ ચરિત્રના ભાષાન્તરકાર વિદ્યાર્થીએ, પોતે લખેલી પ્રસ્તાવનામાં શ્વેતામ્બરોને કેટલા તુચ્છ અને અસહ્ય શબ્દોમાં ઉલ્લેખ્યા છે, તહેને માટે કંઈ ન્યાય કર્યો કે ? પરન્તુ ઠીક છે, તે વાત તહમારા સ્મરણમાં કેમ

આવી શકે ? કેમકે ત્હેમાં તો તહુમારી ખીચડી પકાય તેમ છે. અસ્તુ ! આવો પક્ષપાતી ન્યાય તો તહુમનેજ મુખારક હોઈ શકે. બસ ! હવે અધિક ન લખતાં માત્ર એટલુંજ લખીશ કે દ્વાંલિક વૃત્તિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચવામાં દિગમ્બર ભાઈઓને હવે કંઈ પણ બાકી રહ્યું નથી.

આગળ ચાલતાં પત્ર ૩૫ માં શ્રીમાન્ લખે છે કે:—

“વિદ્યાવિજયજી કહે છે કે—‘ધર્મોપકરણને પરિગ્રહ માન્યો નથી’ પણ આ નિયમ હલકી શ્રેણિના દિગમ્બર મુનિનો છે”

મહુને આશ્ચર્ય થાય છે કે—દિગમ્બર મુનિઓમાં હલકી અને ઉચ્ચ શ્રેણિનો ભેદ પાડવા પાંગલે મહાશયે કમર કસી. હું ‘પૂછું છું’ કે—શું આ નિયમ શાસ્ત્રીય રીતિથી બતાવ્યો છે કે ? શું પાંગલે મહાશયે, ભગવાન્ શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકે, પોતાના તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં બતાવેલું ‘મૂર્છા પરિગ્રહઃ’ આ સૂત્રનું કોઈ દિવસ પણ સ્મરણ કર્યું છે ? ત્હારે શું આ સૂત્ર, ઉમાસ્વાતિ વાચકે હલકી શ્રેણિના સાધુઓ માટે બનાવ્યું છે ? મહાનુભાવ ! એમ માનવાની ભૂલ કદિ પણ બાશે નહિં. તે સૂત્ર સામાન્ય રીત્યા સમસ્ત સાધુઓને માટે છે. આ સિવાય ‘વિશેષાવશ્યક્ત્ત્વાપ્ય’નું પણ પ્રમાણ હું પ્રથમજ આપી ગયો છું, તો પછી વિશેષ પ્રમાણ આપવાં, વાંચકોનો સમય વ્યર્થ નષ્ટ કરવા બરાબર છે. જો ત્હેવીજ રીતે મૂર્છા પરિગ્રહ માનેલ ન હોય, તો શામાટે દિગમ્બરના માનીતા આચાર્ય શુભચ-

ન્દ્રાચાર્ય પોતાના જ્ઞાનાર્ણવના સોળમા પ્રકરણમાં એમ લખતે કે:—

“ નિઃસંગોઽપિ મુનિર્ન સ્યાત્ સંમૂર્છન્ સંગવર્જિતઃ ।

યતો મૂર્છૈવ તત્ત્વજ્ઞૈઃ સંગમૂતિઃ પ્રકીર્તિતા ” ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જહે મુનિ નિઃસંગ હોય, એટલે કે બાહ્ય પરિગ્રહથી રહિત હોય, અને જો મમત્વ કરે, તો તે નિષ્પરિગ્રહી થઈ શકે નહિં. કેમકે તત્ત્વજ્ઞાની વિદ્વાનોએ મૂર્છા એજ પરિગ્રહની ઉત્પત્તિનું સ્થાન માનેલ છે. ”

જ્યહારે આમજ છે તો પછી મિ. પાંગલે, પોતે માનેલા આચાર્યોના વચનોનું ખૂન કરે છે, એમ કહેવામાં શું કોઈપણ જાતની અત્યુક્તિ કહી શકાશે ? કદાપિ નહિં.

પ્રિયપાઠક ! આ વાતનો મ્હેં મ્હારા પ્રથમના લેખમાં પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ અફસોસની વાત છે કે પાંગલે મહાશયે આ વાતને ઉડાવીજ દીધી છે. અસ્તુ ! પાંગલે મહાશય, ભલે આવાં અકાટ્ય પ્રમાણોને ઉડાવી દેવા પ્રયત્ન કરે, પરંતુ વાંચક વર્ગ કંઈ આંખો મીંચીને વાંચતો નથી. તત્ત્વને જાણવાની અભિલાષા રાખનારો વર્ગ તો ત્હેને બારીકાઈથીજ તપાસે છે.

શ્રીશુભચન્દ્રાચાર્યે આ એકજ સ્થળે ઉલ્લેખ કર્યો છે, એમ નથી, પરંતુ આગળ ચાલતાં અઢારમા પ્રકરણમાં પાંચ સમિતિનું વર્ણન કરતાં, ‘ આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ ’ નું પાલન કરવાને માટે સાફ સાફ બારમા અને તેરમા શ્લોકમાં બતાવ્યું છે કે:—

“ જઠે મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપ-
કરણ દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોધને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિ-
લેખન કરીને યત્ન પૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી
પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ (પૂર્ણ) આદાન નિલેપણ
સમિતિ પાળે છે. ”

આવા પરમ સિદ્ધાન્તને માટે પણ મિ. પાંગલે મહાશય
વકીલાત કરી કહે છે કે—“શુભચંદ્રાચાર્યે કરેલું વર્ણન દિગ-
મ્બર સમ્પ્રદાયના હલકી શ્રેણિના સાધુનુંજ છે. ” વાહુ ! શા-
સ્ત્રીય સિદ્ધાન્તોને ઉલટ પાલટ કરી નાખવામાં આ વકીલ સા-
હેબની ખીસ્સા કલમો, એક મ્હોટું અજ્ઞયબજ ઉત્પન્ન કરે છે,
જહેઓ પોતાનાજ આચાર્યોના વચનોનું ખૂન કરવામાં અથવા
તો તે વચનોને જુદા રૂપમાં બતાવવાને માટે જખરદસ્ત બ-
હાદુરી બતાવે છે, તેઓ શ્વેતામ્બરોના કે અન્યના શાસ્ત્રોને
ઉલટપાલટ કરી નાખે ત્હેમાં શું આશ્ચર્ય ?

દિગમ્બર મુનિ ઉચ્ચ શ્રેણિના કેવા હોય છે ? તે બતાવતાં
મિ. પાંગલે આ શ્લોક આપે છે:—

“ મૂઃ પર્યંકો નિજમ્બુજલતા કંદુકં સ્વં વિતાનં
દીપશ્વન્દ્રો વિરતિવનિતાલબ્ધસન્નઃ પ્રમોદઃ ।
દિકાન્તાભિઃ પવનચમરૈર્વીજ્યમાનઃ સમન્તા-
દ્વિભુઃ શેતે નૃપ ઇવ મુવિ ત્યક્તસર્વસ્પૃહોઽપિ ॥

(શુભચંદ્રાચાર્ય) ”

અવલ તો આ શ્લોક કહાંથી લીધો છે ? કયા પ્રકરણમાં છે ? કેવા પ્રસંગનો છે ? વિગેરે કંઈ પણ બતાવ્યું નથી. તે છતાં પણ આ શ્લોક ઉપરથી એમ તો કદાપિ સિદ્ધ નથી થતું કે સાધુએ વસ્ત્રો ન પહેરવાં,—ઉપકરણો ન રાખવાં. શું વસ્ત્રો રાખનાર—ઉપકરણ રાખનાર સાધુને માટે આ શ્લોક નથી ઘટી શકતો ? પરન્તુ ત્હેનો વિચાર કોણ કરે છે ? સાધુઓની હલકી અને ઉચ્ચ શ્રેણિનો ભેદ બતાવનાર મી. પાંગલેની બુદ્ધિને માટે કોને આશ્ચર્ય થયા વિના રહેશે વાર ? એવું કોઈએ પણ નહિં સાંભળ્યું હોય કે—સાધુઓનાં પાંચ મહાવ્રત અને અષ્ટ પ્રવચન માતા (પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ) માં ભેદ કોઈ શાસ્ત્રમાં બતાવ્યો હોય. સામાન્ય રીતે સાધુ માત્રને પાંચ મહાવ્રત અને અષ્ટ પ્રવચન માતાનું પાલન એક સરખી રીતે કરવાનું છે. ત્હેની અંદર અગર પોલ હોય તો પછી તે સાધુ કહેવાયજ કેમ ?

શ્રીમાન્ શુભચન્દ્રાચાર્ય ઉપયુક્ત જહે વર્ણન કર્યું છે, તે સમ્યક્ ચારિત્રના વર્ણનમાં કર્યું છે, ત્હેની અંદર તેઓ એમ નથી બતાવતા કે આ હું હલકી શ્રેણિના સાધુઓનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. બદકે તેઓએ આપેલા વીશમા શ્લોક ઉપરથી એમ ચોક્કસ જણાઈ આવે છે કે તેઓ જહે વર્ણન કરી રહ્યા છે તે નિર્દોષ ચારિત્રનું વર્ણન છે. તે શ્લોક આ છે:—

“ इति कतिपयवर्णैश्चाचैत चित्ररूपं

चरणमनघचैश्चेमुतसांशुद्धिधाम ।

અવિદિતપરમાર્થૈર્યન્ન સાધ્યં વિપક્ષ-

સ્તદિદમનુસરન્તુ જ્ઞાનિનઃ શાન્તદોષાઃ”॥૨૦॥

અર્થાત્—ઉક્ત પ્રકારથી કેટલાએ અક્ષરોદ્ધારા વર્ણુન કરેલું જહે અનેક રૂપ નિર્દોષ ચારિત્ર, તે અતિશય ઉંચા ચિત્ત-વાળાને તો શુદ્ધતાનું મંદિર છે, અને નથી જાણ્યો પરમાર્થ જહેણે, એવા વિપક્ષીઓને તો અસાધ્ય છે. એવા આ ચારિત્રને (ઉપર્યુક્ત વર્ણિત) શાન્તદોષી જ્ઞાની પુરૂષો ધારણ કરો.

આ ઉપરથી શું એ સ્પષ્ટ નથી થતું કે--આજ પ્રકરણમાં શુભચંદ્રાચાર્ય જહે વર્ણુન કરી ગયા છે, તે સર્વોત્કૃષ્ટ અને સાધુમાત્રને સ્વીકાર કરવા લાયક છે ?

શુભચંદ્રાચાર્યજ શા માટે ? એવા કેટલાએ દ્વિગમ્બર અન્થ કર્તાઓએ સાધુને ઉપકરણ રાખવાનું પ્રકટપણે બતાવ્યું છે. જુઓ કુંદકુંદમુનિકૃત મૂલાચારમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે:—

“ જાણુવર્હિં સંજમુવર્હિં તવ્વુવવહિમણ્ણમવિ ઉવર્હિં વા ।

પયદં ગહણિક્ખેવો સમિટ્ઠી આદાનનિક્ખેવા ॥ ”

અર્થાત્—જ્ઞાનોપધિ, પુસ્તક પટ્ટિકા બન્ધનાદિ, સંયમોપધિ (જહેના રાખવાથી સંયમ પાળી શકાય) અને તપોપધિ તથા અન્ય પ્રકારની પણ ઉપધિ, તે દરેક ઉપધિયોને પ્રયત્નથી અ-હણ-નિક્ષેપ કરવું, ત્હારે સમ્પૂર્ણ ‘આદાન નિક્ષેપ સમિતિ’ થાય છે.

વળી પણ જીઓ:-યોગેન્દ્ર દેવ વિરચિત ‘પરમાત્મપ્ર-
કાશ’ ની ટીકામાં પણ સાધુને ઉપકરણ ગ્રહણ કરવાનું
લખ્યું છે. યથા:— .

“ પરમોપેક્ષાસંયમાભાવે તુ વીતરાગશુદ્ધાત્માનુભૂતિ-
ભાવસંયમરક્ષણાર્થં વિશિષ્ટસંહનનાદિશક્યભાવે સતિ યદ્યપિ
તપ:પર્યાયશરીરસહકારીભૂતમન્નપાનસંયમસૌચજ્ઞાનોપકરણતૃણ-
મયપ્રાવરણાદિકં કિમપિ ગૃહ્ણાતિ તથાપિ મમત્વં ન કરોતીતિ । ”

તેવીજ રીતે રાજવાર્તિક વિગેરે અનેક દિગમ્બર ગ્રન્થો-
માં સાધુને ઉપકરણની આવશ્યકતા બતાવી છે. પરન્તુ આશ્ચર્ય
છે કે-‘ નાગા ’ રહેવામાંજ ધર્મ માનનાર મિ. પાંગલે
મહાશય જેવા પોતાનો દુરાગ્રહ છોડતા નથી, એટલુંજ
નહિં, પરન્તુ શ્વેતામ્બર સાધુઓને, વસ્ત્રાદિ ઉપકરણ ધારણ
કરવાથી બ્રહ્માચારીપણે ગણે છે, આ પણ તેઓના દ્વેષભાવનો
નમૂનો નહિં તો બીજું શું કહી શકાય ?

હવે લેખની પૂર્ણાહુતિમાં ઉપસંહાર રૂપે બે શબ્દો કહી
આ લેખને સમાપ્ત કરીશ.

ઉપસંહાર.

જે વાંચકે મહારા પ્રથમના લેખને વાંચીને, મિ. પાંગલે મ-
હાશયના ટ્રેકટને વાંચ્યું હશે, તેઓને એ વાતનો નિશ્ચય થયો
હશે કે-મિ. પાંગલે મહાશયે મહારા લેખમાં બતાવેલા કેટલાક

પોઇન્ટોના જવાબ આપવામાં ખરેખર એક બાજુગરની નકલ કરી છે. કતિપય પોઇન્ટોના જવાબો આપવામાં વાસ્તવિક સફળ નિવડ્યા નથી, જ્યારે કેટલાક પોઇન્ટોને તો તેઓ પોતાના દેશની (દક્ષિણી) ચટણીજ સમજી ગયા. આ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ મહારા આ બીજા ટ્રેક્ટથી થઇ જાય છે. તે છતાં યદિ હું, જહે પોઇન્ટોના જવાબો તેઓએ આપ્યા નથી, તે ન બતાવી લેખને પૂર્ણ કરું, તો જરૂર લેખની પૂર્ણાહુતિમાં ન્યૂનતા રહી લેખી શકાય. અત એવ તે પોઇન્ટોનાં નામ માત્ર ગણાવી લેખને સમાપ્ત કરીશ.

(૧) ધરસેન મુનિને સમુદ્ર સમાન બીજા પૂર્વનું કર્મ-પ્રાપ્ત તો કંઠાથ રહી ગયું અને એકાદશાંગ, દશવૈકલિક તથા ઉત્તરાધ્યયનાદિ અદ્ય સંખ્યાવાળા ગ્રંથો વિચ્છેદ થઇ ગયા, શું આ વાત કોઇ પણ બુદ્ધિમાન માન્ય કરી શકે ખરો ? કદાપિ નહિ. આનો જવાબ તેઓએ આપ્યો નથી.

(૨) દ્વિગમ્બર ગ્રંથો કરતાં, શ્વેતામ્બર ગ્રંથો પ્રાચીન છે, આ વાતને પુષ્ટ કરનાર The sacred Books of the east ' Vol. XXII ' (1884 A. D.) ની પ્રસ્તાવનામાં પાના ૪૨ મેં લખેલા ડૉ. જેકોબી મહાશયવાળા ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

(૩) ' મથુરાના પ્રાચીન શિલાલેખો ઉપર જહે જહે આચાર્યોનાં નામ, ગણ તેમજ કુલ વિગેરે બતાવવામાં આવેલ છે,

તે દરેક કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં વર્ણવેલ આચાર્યોની સાથે મલતાવઠાપણું ધરાવે છે.’ આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરનાર ડૉ. બુદ્ધલર મહાશયના અંગ્રેજી ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

(૪) ‘શ્વેતામ્બર મતમાંથી નિકળેલી એક શાખા પણ ઇં સં પૂર્વે ૨૧૩ માં સ્થપાયેલી છે,’ આ વાતને સિદ્ધ કરનાર ડૉ. બુદ્ધલરના અંગ્રેજી ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

(૫) ‘જૈનાગમો પ્રાચીન છે, હેનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો.’ આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરનાર ડૉ. જેકોબી મહાશયની ઇં સં ૧૮૯૪ની પ્રતાવનાનો ફકરો આપ્યો છે, હેનો જવાબ પણ આપ્યો નથી.

(૬) કાશીના દિગમ્બર વિદ્યાર્થીએ, પોતે બહાર પાડેલા ભદ્રબાહુ ચરિત્રમાં ‘વરાહમિહિર’ નું દૃષ્ટાન્ત આપ્યું છે, પરંતુ એમ પૂછવામાં આવ્યું કે—“ પહેલાં ‘વરાહમિહિર’ ના સમયનો નિશ્ચય કર્યો છે ?....કેમકે ‘પંચસિદ્ધાન્તિકા’ ની અંદર વરાહમિહિર પોતે લખે છે કે—‘ શાકે ૪૨૭ ના સમયમાં આ ગ્રન્થ રચ્યો છે ’ આથી અમે ખતાવેલા દિગમ્બરના સમયને કોઈ પણ રીતે ધક્કો પહોંચતોજ નથી. ” આનો પણ જવાબ આપ્યો નથી.

(૭) ‘ દિગમ્બરોના પ્રાચીન ગ્રન્થોમાં પણ શ્વેતામ્બરોની નિંદા આવે છે, તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે શ્વેતામ્બર મત પહેલાંનો હોવો જોઈએ.’ આનો પણ જવાબ આપ્યો નથી.

(૮) શ્વેતામ્બરૌએ માનેલા સૂત્રોની અંદર એ પ્રમાણે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉલ્લેખ આવે છે કે:—“અજીતનાથથી લેઈ પા-
શ્વનાથ સુધી બાવીસ તીર્થંકર અને તહેમના સાધુઓ ચાર મ-
હાવ્રત માનતા હતા. (‘બ્રહ્મ’ની ગણતરી અપરિગ્રહમાં કરતા
હતા) જહારે પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકર અને તહેમના સા-
ધુઓ પાંચ મહાવ્રતને માને છે. આજ વાતને બૌદ્ધનો પિટક
ગ્રન્થ, જહેવો કે ‘દિગ્નિકાયના સામાન્ય દ્વલસૂત્રની
સુમંગલા વિલાસિની’ નામની ટીકામાં બુદ્ધઘોષે લખ્યું
છે” અને તે ઉપર ડૉ. જેકોબી મહાશયના આપેલા ફકરાનો
પણ જવાબ આપ્યો નથી.

(૯) ‘ધર્મપદ’ ઉપર બુદ્ધઘોષની ટીકામાં કહેલું
છે કે.—“ નિર્ગન્થો (સાધુઓ) નીતિમર્યાદાને માટે એક
જાતનો કપડો રાખે છે ” આ વાત શ્વેતામ્બરના મન્તવ્યોને
મળતી છે, એમ જહે બતાવવામાં આવ્યું છે, તહેનો પણ
જવાબ નથી.

(૧૦) ભદ્રબાહુ ચરિત્રમાં એક સ્થળે લખ્યું છે કે:—
‘શ્વેતાંશુકમતોદ્ભૂતમૂઢાન્ જ્ઞાપયિતું જનાન્’ આ એકજ વાક્ય
ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે—ભદ્રબાહુ ચરિત્ર કેવળ દ્વેષ બુ-
દ્ધિથી શ્વેતામ્બર મતના ખંડનને માટેજ જૂઠું જોડી કાઢેલ છે.”
આનો પણ જવાબ આપેલ નથી.

ખારીકાઈથી તપાસ કરૂં. તો શાયદ તેથી પણ વધારે

પોઈન્ટો મળી આવે ખરા. તો પણ સ્થૂલ સ્થૂલ આ દશ પોઈન્ટોના તો જવાબ શ્રીમાને આપ્યાજ નથી. આથી એ નિશ્ચય થાય છે કે—આ દશ પોઈન્ટોને તો તેઓએ સ્વીકાર કરી લીધા. હવે તહેમણે આપેલા જવાબના પ્રત્યુત્તર માટે આ ટ્રેકટ નં ૦ ૨ લખવામાં આવ્યું છે. આશા છે કે—આ અકાટ્ય પોઈન્ટોને, ખારીકાઈથી અવલોકન કરી—દુરાગ્રહનો પડદો દૂર કરી, તેનો સ્વીકાર કરી લેશે.

જહેનામાં લગાર પણ સમજવાની શક્તિ છે તે તો અનાયાસજ સ્વીકાર કરી લેશે કે—‘ નગ્ન રહેવામાં અપરિગ્રહપણું’ કે અચેલકપણું સમાએલું નથી. કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર મૂર્છા કરવી, તેનું નામજ પરિગ્રહ છે. શાસ્ત્રકારો પણ મૂર્છાનેજ પરિગ્રહ ક્રમાવે છે. યદિ નગ્ન રહેવામાંજ અપરિગ્રહપણું કે અસલી સાધુપણું ગણાતું હોય, તો મહેને કહેવા લો કે—પેલાં કૂતરાં, બિલાડાં, ઘોડા, બેલ વિગેરે પશુઓને શામાટે આપણે સાધુ ન ગણવા જોઈએ ? જુઓ—કૂતરાં ઘેર ઘેર દુકડા માગીને પોતાનું ઉદર પોષણ કરે છે, મળ્યું તો સંતોષ, ન મળ્યું તો પણ સંતોષ. દિગમ્બર ભાઈઓને હું પુછું છું કે તેઓને સાધુ ગણવા કે નહિ ? ન ગણવા, તો શામાટે ? શું તેઓ પશુ છે ત્હેટલા માટે ?

તટસ્થપણાને ન છોડું તો હું એમ પણ કહી શકીશ કે—કપડાં ધારણ કરવામાં કંઈ સાધુપણું સમાએલું નથી. જો કપડાં ધારણ કરવાથીજ સાધુપણું કહેવાતું હોય, તો મનુષ્ય જાતિ

માત્રને સાધુ કહેવા જોઈએ. પરંતુ નહિં, જ્યાં સુધી સાધુના ગુણો ન હોય, ત્યાં સુધી સાધુ કહી શકાય નહિં. કપડાં રાખીને યદિ ત્હેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, પુસ્તક રાખીને યદિ ત્હેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, તેમજ સાધુનાં બીજાં પણ ઉપકરણો રાખી ત્હેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, તો સમજવું કે તે સાધુ પરિશ્રુના દોષને પાત્ર છે. સાધુઓને જહે જહે ઉપકરણો રાખવાનાં શાસ્ત્રકારોએ બતાવ્યાં છે, તે ત્હેના ઉપર મૂર્છા સવાર થવા માટે નહિં, પરંતુ ચારિત્ર ધર્મની રક્ષા કરવા માટે—સંયમને સારી રીતે પાળવા માટે.

એતો ચોક્કસ વાત છે કે—ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરી સાધુ અવસ્થા એટલાજ માટે આત્માર્થી પુરૂષો રવીકારતા આવ્યા છે કે—સાધુ અવસ્થામાં વિશેષ પ્રકારે જીવ દયા પાળી શકાય. સાધુ થવાની મતલબ એ નથી કે—બસ, સાધુ થયા એટલે જીવજીવનો ભેદ-વિચાર છોડી દેવો. સાધુ થયા પછી અધિક જીવ-રક્ષા વિગેરે કરવાની જરૂર છે. અને તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારો ત્હેને ઉચિત ઉપકરણો રાખવાનું ફરમાવતા આવ્યા છે. ‘વિશેષાવશ્યક’ વિગેરે અનેક ગ્રંથોની અંદર સાધુને ઉપકરણો રાખવાનું સહેતુક બતાવ્યું છે. હું નીચે જહે શ્લોકો આપું છું તે ઉપરથી વાંચકો જોઈ શકશે કે ચારિત્રની રક્ષા માટે અને જીવોની રક્ષા માટે સાધુને અમુક અમુક ઉપકરણો રાખવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. તે શ્લોકો આ છે:—

- “ સ્થાનોપવેશનસ્વાપનિક્ષેપગ્રહણાદિષુ ।
 જન્તુપ્રમાર્જનાર્થે હિ રજોહરણમિષ્યતે ॥ ”
- “ સમ્પાતિમાદિસત્ત્વાનાં રક્ષાયૈ મુખવસ્ત્રિકા ।
 ભક્તપાનસ્યજન્તૂનાં પરીક્ષાયૈ ચ પાત્રકમ્ ॥ ”
- “ સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિત્રતપઃસાધનહેતવે ।
 ચીવરાણિ ચ કલ્પાદીન્હંગીકુર્વન્તિ સાધવઃ ॥ ”

અર્થાત્—સ્થાનને વિષે ખેસવું—સૂવું—મૂકવું—ગ્રહણ કરવું વિ-
 ગેરે ક્રિયાઓને વિષે જન્તુના પ્રમાર્જનને માટે રજોહરણ
 (ઓઘા) ની જરૂરીયાત છે.

સમ્પાતિમાદિ જીવોની રક્ષાને માટે મુખવસ્ત્રિકા (મુહ-
 પત્તિ) ની જરૂર છે, અને આહારપાણીની અંદર કોઈ જીવ
 ન આવી જાય, એ પરીક્ષાને માટે પાત્ર રાખવાની જરૂર છે.

અને તદ્દેવીજ રીતે સમ્યક્ જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપ વિગેરે સા-
 ધનના હેતુ માટે સાધુ લોકો વસ્ત્રોને પણ અંગીકાર કરે છે.

પરમાત્મા મહાવીર દેવના શાસનમાં ‘ અહિંસા પરમો ધર્મઃ ’
 આ સિદ્ધાન્ત પ્રધાન માનેલ છે. જડે મનુષ્ય અહિંસાનું પાલ-
 ન ન કરે, તો પછી તે ભલે નમ્ર હોય કે વસ્ત્રધારી હોય,
 પરન્તુ તે દુર્ગતિનોજ લાગી છે. હવે એતો પોતાની બુદ્ધિ-
 ભત્તાથીજ સમજવું જોઈએ કે ઉપર્યુક્ત ઉપકરણો સિવાય સાધુ,
 જીવોની રક્ષા કેવી રીતે કરી શકવાના હતા ? શું નમ્ર સાધુના
 ઉપર ખાવાની-પીવાની-ખેડવાની-ઉઠવાની-સુવાની ક્રિયાઓ સ-

વાર થએલી નથી ? શું જ્ઞાન-દર્શન-ચરિત્ર-તપ વિગેરેનું સાધન કરવું એ તહેનું પ્રથમ કર્તવ્ય નથી ? જ્યારે છે, તો પછી તહેને ઉપર્યુક્ત ઉપકરણો રાખવાની ખાસ આવશ્યકતા રહેલી છે, એમ કહેવું લગાર પણ સત્ય વિરુદ્ધ દેખાતું નથી.

પ્રાચીનતા-અર્વાચીનતાના વિષયમાં છેવટે મહારે કહેવું જોઈએ કે-દિગમ્બર ભાઈઓ જહેટલા પોકારો કરે છે, તે તેઓનો પ્રલાપ માત્ર છે. ઐતિહાસિક રીતિથી, શાસ્ત્રીય રીતિથી કે યુક્તિદ્વારા હજી સુધી દિગમ્બર ભાઈઓ પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી શક્યા નથી. હજી પણ હું દાવા સાથે કહું છું કે ખુશીની સાથે મહારા આ ટ્રેકટનો જવાબ આપો. હું ગુરૂકૃપયા જવાબ આપવાને તૈયાર છું. કેમકે તેમ કરવામાં 'વાદે વાદે જાયતે તત્ત્વબોધઃ' આ વાક્ય ચરિતાર્થ થશે. પરંતુ એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે-જવાબ આપવામાં વિષયાન્તર ન થવા પામે. તેમજ ઐતિહાસિક, શાસ્ત્રીય અને યુક્તિઓ દ્વારાજ પોઈન્ટોનો જવાબ આપવો જોઈએ.

અન્તમાં—આ લેખની અંદર કોઈપણ જીવને દુઃખ થાય, એવો શબ્દ લખાઈ ગયો હોય, તો તે બદલ ક્ષમા યાચના સાથે દરેક સાહિત્ય પ્રેમીઓ સાહિત્યની અને શાસન પ્રેમીઓ શાસનની સેવા બજાવી ઉત્તમ સુખના ભાગી બનો, એવી શાસનદેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરતો વિરમું છું. ૐ

શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

જન શાસન

સામાજિક, નૈતિક, ધાર્મિક અને સા
લેખન આ પત્ર હિન્દી તથા ગુજરાતીમાં
આપ છે. જન સમાજમાં પોતાના હંગામું આ એક અદિતીય સામા
જિક પત્ર છે. યદિ ત્હમે ઘેર બેઠે પરમાત્માના પવિત્ર ઉપદેશને અમલ
કરવા ચાહો છો, યદિ ત્હમે ઘેર બેઠે જન સમાજની સ્થિતિને
જાણવા ચાહો છો અને યદિ ત્હમે ઘેર બેઠે પાશ્ચાત્ય જન સમાજ
જેના કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરવા ચાહો છો તે શીય 'જન શાસન'
પત્રના આરંભ થાઓ.

દુબાર પત્ર લેવા છતાં વાર્ષિક લવાજમ તે આવે

રૂ. ૩-૦-૦ જ છે. લખો:—

મેનેજર

‘જન શાસન’

સાધનપુરી બજાર, — સાવનગર.

(મૂકી ચાવાડ)